

IZÖLJ

منظمة الزكاة العالمية
International Zakat Organization

ZEKÂTİM

Şirket ve Şahısların Zekât Hesabı İçin
Sorulu Cevaplı Zekât Rehberi

Uluslararası Zekât Kurumu'nun uzman heyeti tarafından onaylanmış ilmî bir yöntemdir.

Ramazan 1443 - Nisan 2022

منظمة الزكاة العالمية

International Zakat Organization

Uluslararası Zekât Kurumu 2 Aralık 2019 tarihinde kâr amacı gütmeyen resmî bir kurum olarak İngiltere-Vilz'de kuruldu. Kurum merkezi Londra şehrinde dir. Elektronik çalışma imkânlarını kullanmakta olan bu kurum uluslararası referans ve standartlar üretmeye ve danışmanlık hizmeti vermeye devam etmektedir.

Zekât kavramı hakkında dünya çapında bir farkındalık oluşturmak, kavramlarında yenileme yapmak, modern uygulamaları çevresinde zekât kültürünü yaymak, zekât olgusunu güçlendirmek, yasal iyileştirmelerde bulunmak kurumun amaçları arasındadır. Bu doğrultuda çalışmalarına devam eden kurum, zekât toplama veya dağıtma gibi bir etkinlikte bulunmamaktadır.

Misyon: Zekâtı dünyada kalkınma ve dayanışmanın bir vesilesi olarak güçlendirmek.

Vizyon: Dünyada zekâtın medeni rolünü destekleme konusunda uluslararası öncü kuruluş.

Stratejik hedef: Zekât ile ilgili ilimlerde uluslararası otorite olarak standartlar geliştirmek, uygulamalarını güçlendirmek, dünya ekonomileri konusunda zekâtın medenî yönünü güçlendirmek.

Genel Hedefler:

1. Zekât konusunda bir aydınlanma sağlamak, zekât kültürünü yaymak ve modern uygulamalar doğrultusunda kavramlarını yenilemek.
2. Modern ilmî uygulamalarıyla zekâtı bir kurum olarak güçlendirip yasal durumunu güzelleştirmek.
3. Zekât örneğini kavramlarıyla beraber uluslararası modern ekonomik kurumlarla kaynaştırıp yaygınlaştırmak.
4. Zekâtın ekonomik, sosyal ve medeni açılardan oluşturduğu olumlu sonuçlar ile ilgili farkındalık oluşturmak.

ZEKÂTİM

**Şirket ve Şahısların Zekât Hesabı İçin
Sorulu Cevaplı Zekât Rehberi**

**Uluslararası Zekât Kurumu'nun
uzman heyeti tarafından onay-
lanmış ilmî bir yöntemdir.**

Ramazan 1443
Nisan 2022

منظمة الزكاة العالمية
International Zakat Organization

Bütün yayın hakları mahfuzdur.

Birinci Basım

Ramazan 1443

Nisan 2022

IZO/03

YAZARLAR

Dr. Riyad Mansur el-Huleyfî

Kuveyt

Dr. Selahaddin Ahmed Amir

Yemen

Akademik kurul

Dr. İskender eş-Şuraykî

Tunus

Prof. Dr. Ahmed b. Muhammed el-Misbâhî

Yemen

Dr. Raşid İbrahim eş-Şüreyde

Kuveyt

Dr. Eşref Mustafa Muhammed

Mısır

Dr. Muhammed Hamza Felamerzî

Bahreyn

Dr. Fuad Abdülkerim el-Cerrâfî

Yemen

Dr. Mine Muhammed el-Hacûcî

Fas

Dr. Muhammed Mahmud b. Cellal et-Talebe

Moritanya

Tercüme:

M. Tarık Ablak

ZEKÂTIM

Sağlam ve güçlü bir bilimsel yöntem

IZÖLJ

منظمة الزكاة العالمية
International Zakat Organization

Zekâtın dünyadaki medenî rolünü
güçlendirmeye doğru

 IZakat.org info@izakat.org

 +965 55444912 - +90 5541848030

Giriş

Hamd, âlemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur. Salat ve selam âlemlere rahmet olarak gönderilen, Hakk'ın güvenilir elçisi Hz. Muhammed'in üzerine olsun. Kıyamete kadar bütün insanlığın hidayet rehberi odur.

Zekât İslam'ın önemli esaslarından bir tanesidir. İslam'ın beş şartından üçüncüsüdür. Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde hep namazla beraber zikredilmiş önemli bir ibadettir. Allah zekâtı büyük hikmet ve faydalara binaen farz kılmıştır. İnsanlık onu eda ettiği sürece büyük kazançlar elde eder. Zekâtı ihmal edenler ve bu konuda gevşek davrananlar ise bu fırsatı kaçırmış olur.

Zekât farızasının önemine, zekâtın topluma kazandırdığı büyük kazançlara ve zekât hakkında günümüzde yaşanan karışıklıklara ve bilgi eksikliklerine binaen Uluslararası Zekât Kurumu bu meseleyi güzel, açık ve eğitici bir şekilde ele alan bu eseri sunmakla bu konudaki görevini yerine getirmektedir. Zekât fikhını ve şahısların/şirketlerin zekât muhasebesini ele alan bu eser soru-cevap yöntemine göre hazırlanmıştır. “Zekâtım” isimli bu çalışma meseleyi basit ve anlaşılır bir üslupla fıkıh ve muhasebe açısından çok yönlü bir şekilde ele almakta ve aynı zamanda zekâtın iktisadi hikmetlerini ve makasidini de arz etmektedir. Gereksiz ayrıntılara ve tartışmalı mevzulara girmekten kaçınmakta, bazı zor konuları tablolarla açıklayarak mevzunun daha da kolay anlaşılmasını sağlamaktadır.

Bu önemli eseri zekât araştırmaları konusunda uzmanlaşmış iki önemli sima, Uluslararası Zekât Kurumu'nun başkanı Dr. Riyad Mansur el-Huleyfi ile kurumun zekât uzmanları heyeti başkanı Dr. Selahaddin Amir gerçekleştirmiştir. Kendileri bu eseri kişi ve şirketlerin zekât hesabı ile ilgili bilinmesi gereken en önemli noktaları kapsayacak şekilde yüz soru ve cevap etrafında, İslam'daki net zenginlik yöntemi çerçevesinde oluşturmuşlardır. Allah teala ecirlerini kat kat ihsan eylesin ve bu amellerini kıyamet günü mizanda karşılaştıkları hayırlardan eylesin. Bu eserde zekât ile ilgili konular modern bir üslupla, altı temel başlık etrafında ele alınmaktadır. Bu altı başlığın etrafında ilgili sorular sunulmaktadır.

Kurumumuzun girişimiyle zekât hesabı konusunda uzman bir komisyon tarafından incelenen bu eserin hazırlanmasında ve yayınlanmasına emeği geçen herkese teşekkürü bir borç biliriz.

Dr. Usame Fethi Yunus

IZÖLZj

منظمة الزكاة العالمية
International Zakat Organization

Zekâtın dünyadaki medenî rolünü
güçlendirmeye doğru

 IZakat.org info@izakat.org

 +965 55444912 - +90 5541848030

İçindekiler

Sayfa

Birinci Bölüm: 11

Kim Farz Kıldı?

(Zekâtın şer'î kaynağı)

Sayfa

İkinci Bölüm: 21

Niçin Farz Kıldı?

(Zekâtın makasıdı)

Sayfa

Üçüncü bölüm: 39

Kime farz kıldı?

(Zekât mükellefleri)

Sayfa

Dördüncü Bölüm: 61

Neler için farz kıldı? Ne kadar farz kıldı?

(Zekâta tabi mallar ve zekât miktarları)

Sayfa

Beşinci bölüm: 109

Nasıl hesaplarız?

(Zekât hesabı)

Sayfa

Altıncı bölüm: 131

Kime karşı farz kıldı?

Zekâtı hak edenler

IZÖLJ

منظمة الزكاة العالمية
International Zakat Organization

Birinci Bölüm:

Kim Farz Kıldı?

(Zekâtın şer'î kaynağı)

ZEKÂTIM

Sağlam ve güçlü bir bilimsel yöntem

IZÖİJ

منظمة الزكاة العالمية
International Zakat Organization

Zekâtın dünyadaki medenî rolünü
güçlendirmeye doğru

 IZakat.org info@izakat.org

 +965 55444912 - +90 5541848030

Birinci Bölüm:

Kim Farz Kıldı?

(Zekâtın şer'î kaynağı)

1 Zekâtı ıstılah ve lügat açısından açıklar mısınız?

Zekât nema, fazlalık, temizleme gibi manalara gelir.¹ Malı arttırdığı, bereketlendirdiği, zekât veren kişi ve toplumları ıslah edip ahlakını yükselttiği, dayanışmayı arttırdığı, Allah'ın rıza ve mağ-firetini celp ettiği için bu isimle anılmıştır.² Ayrıca zekât malı kötülüklerden temizleyip arındırır ve zekât veren kişi ve toplumların sıkıntılarını yok eder. Allah teala şöyle buyurmuştur:

﴿حُذِّ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا﴾

“Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al.”³

Bir fıkıh ıstılahı olarak zekâtın tanımı şöyledir: Belirli bir maldan belirli kimselere belirli bir şekilde ödenmesi gereken ve şeriat tarafından belirlenmiş olan bir haktır.⁴

2 Zekâtı kim farz kılmıştır? Ve ne zaman farz kılınmıştır?

Allah zekâtı Müslümanlara farz kılmıştır. İslam'ın beş şartından biridir. Efendimizin (s.a.v) Medine-i Münevver'e ye hicretinin ikinci senesinde farz kılınmıştır. Zekât farz kılınmadan önce de Allah yolunda infak emredilmiştir.

3 Zekâtın farziyetinin delilleri nelerdir?

Zekât Kitap, sünnet ve icma ile sabittir. İslam'da zekâtın farz olduğunun delillerinden birkaçı şöyledir:

Birinci delil: Allah teala şöyle buyurmuştur:

﴿فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَنُفِصِلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾

“Fakat tövbe edip, namazı kılar ve zekâtı verirlerse, artık onlar sizin din kardeşlerinizdir. Bilen bir kavme ayetleri işte böyle ayrı ayrı açıklarız.”⁵ Başka bir ayet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır:

﴿حُذِّ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلَّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾

“Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (Onların kalplerini yatıştırır.) Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”⁶

1 Halil b. Ahmed, Kitâbü'l-ayn (Beyrut: Müessesetü'l-A'lemi li'l-Matbuat, 1988), c. 5, s. 394.

2 en-Neseî, Tılbetü't-talebe fi'l-ıstılahati'l-fıkhiyye (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1995), 16.

3 Tevbe 103 [Eserde geçen ayet-i kerimelerin mealleri şu eserden nakledilmiştir: Kur'an-ı Kerim meali, ; (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2006). (Mütercimim notu)]

4 Şirbînî, Muğni'l-Muhtac (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421), c. 2, s. 62.

5 Tevbe 11

6 Tevbe 103

İkinci delil: İbn Ömer (r.a.)’den rivayetle Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “İslâm beş şey üzerine kurulmuştur: Allah’tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın resulü olduğuna şهادet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacctmek, ramazan orucunu tutmak.”⁷

Üçüncü delil: İbn Abbâs’tan rivayet edilen şu hadis-i şeriftir: Peygamber (s.a.v.) Muaz bin Cebel’i Yemen’e gönderirken ona: “Yemenlileri (evvelâ) Allah’tan başka ibadete lâîk bir ilâh olmadığına ve benim Allah’ın resulü olduğuma şهادet etmeye davet et. Eğer bu iki şهادeti kabul ederlerse, bu defa Allah’ın her gece ve gündüzde üzerlerine beş vakit namaz farz kıldığını onlara bildir. Eğer onlar bu namaz farzına itaat ederlerse, bu defa onlara mallarında Allah’ın zekât farz kıldığını bildir. Bu zekât, zenginlerden alınır ve fakirlere verilir.” buyurdu.⁸

Dördüncü delil: Müslümanların mallarında gerekli şartlar gerçekleştiğinde zekâtın farz olduğu konusunda alimlerin icma etmiş olması.⁹

4 Zekât vermemenin hükmü nedir?

Zekât vermemenin sebebi inkâr, cimrilik ve tembellik yahut gaflet ve unutma olabilir. Bunlardan her birinin hükmü şu şekildedir:

Birincisi: İnkâr sebebiyle: Kim zekâtın farz olduğunu reddettiği için zekât vermezse dinden çıkmış olur. Çünkü İslam’ın beş şartından birini inkâr etmiştir.¹⁰ Dolayısıyla zekâtın gerekliliğine inanmayan kişi artık Müslüman sayılmaz.¹¹

İkincisi: cimrilik ve tembellik sebebiyle: Kim zekâtın farz olduğunu kabul eder ama cimrilik veya tembellik sebebiyle zekât vermezse cumhur ulemanın görüşüne göre Müslüman olarak kalır.¹² Ama bu kişi büyük bir günah işlemiş olur. Bu kişi dünyada yerilmeyi ve ahirette cezalandırılmayı hak eder. Ayet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır:

﴿وَالَّذِينَ يَكْتُمُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ﴾

“Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele. O gün bunlar cehennem ateşinde kızdırılacak da onların alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak ve ‘İşte bu, kendiniz için biriktirip sakladığınız şeylerdir. Haydi tadın bakalım, biriktirip sakladıklarınızı!’ denilecek.”¹³

7 Ebû Abdullah Muhammed b İsmail Buhari, el-Câmiü’s-sahih = Sahih-i Buhari., ; (Dımişk: Darü’r-Risaleti’l-Alemiyye, t.y.), c. 1, s. 11 No:8; Müslim, Sahih-i Müslim., ; (Kahire: Dâru İhyai’l-Kütübi’l-Arabiyye, 1955), c. 1, s. 45 No:16. [Yazarın verdiği numaralar aynen korunmakla beraber kitap boyunca Buhari’de geçen hadislerin tercümelere Mehmed Sofuoğlu’nun Buhari tercümesinden nakledilmiş ve hadislerin bu kaynaktaki sayfa ve cilt numaraları köşeli parantez içerisinde gösterilmiştir. Bkz: Mütercim: Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken yayınları, İstanbul 1987, c.1, s.165 (mütercim notu)]

8 Buhari, el-Câmiü’s-sahih = Sahih-i Buhari., c. 1, s. 104 No: 1395 [Sofuoğlu c.3 1321-1322]; Müslim, Sahih-i Müslim., c. 1, s. 50 No:19.

9 Kasani, Bedaiü’s-sanai’ fi tertibi’s-şerai’ (Kahire: Matbaatü’l-Cemaliyyeti’l-Amire, 1910), c. 2, s. 3; Yemânî, el-Beyân fi mezhebi’l-İmam eş-Şâfiî.” (Beyrut: Dâru’l-Minhac, 2000), c. 3, s. 231, v.b.

10 Kayrevani, en-Nevadir ve’z-ziyadat ala ma fi’l-müdevvene ve gayriha mine’l-ümmehat (Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 1999), c. 41, s. 635; İbn Rüşd, el-Beyân ve’t-tahsil: ve’ş-şerhu ve’t-tevcihu ve’t-ta’lilu fi Mesaili’l-müstahrece., 1984/1404 bs (Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, t.y.), c. 61, s. 493; Mustafa b Sa’d b Abduh Suyuti, Metâlibu uli’n-nuhâ fi şerhi Gâyeti’l-müntehâ., ; (Katar: Darü’n-Nevadir, 2019), c. 2, s. 711.

11 Her dinin ihmâl kabul etmeyen temel ilkeleri vardır. Kişi bu ilkeleri kabul etmeden o dine/ümmete dahil olamaz. Bu, her din için geçerlidir. Dinin gereği budur.

12 İbn Rüşd, Bidâyetü’l-müctehid ve nihayetü’l-muktesid., ; (Kahire: el-Mektebetü’t-Ticaretî’l-Kübra, t.y.), c. 2, s. 10.

13 Tevbe 34-35

Ebû Hureyre'den nakledilen bir hadis-i şerifte efendimiz şöyle buyurmuştur: “Her kim ki Allah kendisine mal verir de o malın zekâtını ödemezse, kıyamet gününde o zekâtı verilmeyen mal, sâhibi için çok zehirli erkek bir yılan suretine konulur. Bunun iki gözü üstünde iki nokta vardır. Bu azgın yılan kıyamet gününde mal sâhibinin boynuna gerdanlık yapılır. Sonra yılan (ağzı ile) sâhibinin çenesini iki tarafından yakalar da: Ben senin (dünyada çok sevdiğin) malınım, ben senin hazinenim! der”. Sonra Resulullah şu mealdeki ayeti okudu:¹⁴ “Allah’ın fazlından kendilerine verdiğini (sarf etmekte) cimrilik edenler sakın bunun kendileri için bir hayır olduğunu sanmasınlar. Bilakis bu, onlar için bir şerdir. Onların cimrilik ettikleri şey, kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah’ındır. Allah ne yaparsanız hakkıyla haberdardır”.¹⁵

Üçüncüsü: Gaflet ve unutma sebebiyle: Zekât vermeyi unutan veya gaflet sebebiyle zekâtını veremeyen kişi üzerinden kaç yıl geçerse geçsin biriken tüm zekât borçlarını ödemekle yükümlüdür. Çünkü zekât kişinin zimmetinde başkasına karşı tahakkuk etmiş bir borçtur ve bu borç unutma yahut zaman aşımı gibi bir sebeple ortadan kalkmaz.¹⁶ Kişinin İslam beldesinde veya yabancı bir ülkede yaşaması herhangi bir fark oluşturmaz. Kendi malları yahut şirketi için zekât vermemiş olan kişi bu borcu ödemelidir.¹⁷ Zira zekât, mükellefin zimmetinde oluşmuş bir sorumluluktur ve bu borcu zekât almayı hak eden kişilere ödemediği sürece o sorumluluktan kurtulamaz.

5 Zekât hemen mi verilmelidir? Geciktirmenin hükmü nedir?

Müslüman birinin malında dört şartı ile zenginlik vasfı tahakkuk ettiğinde o kişinin hemen zekâtını vermesi gerekir. Bunu geciktirmesi caiz değildir. Zira bu, artık acilen eda edilmesi gereken bir yükümlülüktür. Bu yüzden de farz olduktan sonra geciktirilemez. Zaruret yahut özür olmaksızın zekâtını geciktiren kişi günaha girmiş olur. Bunun delili

﴿وَأْتُوا الزَّكَاةَ﴾

“zekâtı verin”¹⁸

emridir. Buradaki emir, bu vazifenin fukaranın ihtiyacını karşılamak üzere hemen yerine getirilmesinin gerekliliğine işaret etmektedir. Çünkü zekât hemen verilmezse fakirlerin ihtiyacı giderilmemiş olur.¹⁹ Ukbe b. el-Hâris şu hadis-i şerifi rivayet etmiştir: “Ben Peygamber ile beraber ikindi namazını kıldım. Peygamber namazdan selam verince, süratle kalktı; acele acele kadınlarından birinin yanına girdi. Sonra dışarı çıktı ve süratle gitmesinden dolayı cemaatin yüzlerindeki hayretlerini gördü de: “Ben namazda iken bizde biraz altın bulunduğunu hatırladım. Ve bizim yanımızda akşama ulaşmasını-yahut şöyle dedi: Bizim yanımızda gece geçirmesini- istemedim de, onun taksim edim

14 Buhari, el-Câmiü’s-sahih = Sahih-i Buhari., c. 2, s. 106, no: 1403, [Sofuoğlu c.9 4270-4271].

15 Âl-i İmran 180

16 Bu, bir fikhî kaideye dayanmaktadır: “Emredilen şeyin unutulması yahut bilinmemesi onu düşürmez. Unutularak veya bilgisizlikten dolayı çiğnenen yasak ise affedilir.”

17 Nevevi, el-Mecmu’ şerhi’l-Mühezzeb., ; (Beyrut : Dârü’l-Fikr, t.y.), c. 5 s. 337; Şirbînî, Muğni’l-Muhtac, c. 2, s. 512; el-Mağribî, Mevâhibu’l-celîl li-şerhi muhtasari’l-halîl (Beyrut: Dârü’l-Fikr, 1398), c. 3, s. 203.

18 Müzzemmil 20

19 İmam Gazali bu konuda dört delil zikretmiştir: Gazzâlî, Tahsînü’l-me’âhiz (Kuveyt: Esfâr, 1439), c. 1 s. 560.

lip dağıtılmasını emrettim.” buyurdu.»²⁰ Bu hadise dayanarak Ebû Yusuf ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, İmam Malik ve Ahmed b. Hanbel ve cumhur ulema aynı görüşü savunmuşlardır.²¹

Buna göre üzerine zekât farz olan ama zekâtını vermemiş olan bir Müslüman üzerinden seneler geçse ve hatta bu mal çalınsa, kayboldu, telef olsa dahi bu borcunu ödemekle yükümlüdür. Zekâtını vermeden bu borçtan kurtulamaz.²² Bu zekât borcunu ödemelidir. Çünkü hak sahiplerine hak ettikleri parayı verme konusunda ihmalkâr davranmıştır. Bu kişi ölse bile zekât borcu ortadan kalkmaz. Terekesinden bu borcun ödenmesi gerekir.²³ Çünkü, şu hadise işaret edildiği üzere borç ödenmelidir: “Çünkü Allah’a olan borç ödenmeye daha lâyıktır.”²⁴

Diğer taraftan, şayet zekât vermeyi geciktirmede istisnai ve muteber bir maslahat yahut zaruret söz konusu ise bu durumda zekâtın geciktirilmesi caizdir. Örneğin zekâtı alacak bir akraba yolculukta ise ve dönmek üzereyse dönmesi beklenebilir. Yahut zekât almayı daha çok hak eden kişiyi bulmak için bir süre beklenebilir. Ama bu bekleme süresi çok uzun olmamalıdır. Eğer bu bekleyiş örfteki makul ve makbul süreyi aşarsa bu durumda daha fazla geciktirmek caiz olmaz.²⁵ Aynı şekilde zekât hesabının tamamlanması gibi zaruretlere de zekâtı geciktirmeyi caiz kılar.

6

Geçmiş yıllara ait zekât miktarının tahminle, takdîrî bir kıymet belirlenerek ödenmesi caiz midir?

Müslüman zekâtını her yıl, düzgün bir şekilde hesaplayarak vermelidir. Çünkü bu, belirli bir haktır. Allah teala şöyle buyurur:

﴿فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ﴾

“Onlar, mallarında belli bir hak bulunan kimselerdir.”²⁶

Zekât şartları, hangi mallardan ne kadar ve nasıl verileceği, nisap ve oranları açısından meçhul değil malum bir farizadır. Eğer bir Müslümanın malında bu şartlar oluşursa zekât onun zimmetinde bir borç olur ve hemen bu borcu ödeyerek görevini yerine getirmelidir.

Ama şayet bir Müslüman istisnai bir sebepten ötürü zekâtını hassas bir şekilde hesaplayıp veremeyecekse, yani geçmiş yıl veya yıllarda mülkiyetinde bulunan zekâta tabi malları tam olarak tespit edip zekâtını hesaplaması artık mümkün değilse bu durumda zaruret sebebiyle mecburen takdîrî bir hespla zekâtını verir. Zira Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur:

﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ﴾

“Gücünüz yettiği kadar Allah’a karşı gelmekten sakının.”²⁷

Başka bir ayette ise şöyle buyrulur:

﴿لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾

“Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar.”²⁸

20 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned., ; (Kahire: Dâru'l-Hadis, 1995), c. 32 s. 166; Buhari, el-Câmiü's-sahih = Sahih-i Buhari., c. 1, s. 560 (Sofuoğlu, c. 3, s. 1158).

21 Nevevi, el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb., c. 5, s. 335; İbn Kudâme, el-Mugni., ; (Menâr, 1347), c. 2, s. 510.

22 İbn Kudâme, el-Mugni., c. 2, s. 511.

23 Nevevi, el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb., c. 5, s. 336.

24 Buhari, el-Câmiü's-sahih = Sahih-i Buhari., c. 3, s. 35, sy 1953 (Sofuoğlu, c. 4, s. 1821); Müslim, Sahih-i Müslim., c. 2, s. 804, no: 1148.

25 Nevevi, el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb., c. 5, s. 336.

26 Me'âric 24

27 Tegâbun 16

28 Bakara 286

Bu, İslam'daki zorluğun kaldırılması ve işlerin kolaylaştırılması kaidesinin bir gereğidir.

7 Zekâtın yıl boyunca aylık veya dönemlik taksitlerle verilmesi caiz midir?

Asıl olan zekâtın fakirlere hemen ödenmesidir. Maslahat veya muteber bir özür durumu yoksa bunun geciktirilmesi caiz değildir. Ama geçerli bir maslahat varsa bu mümkündür. Örneğin zekât alacak kişi sefih, müsrif, savurgan bir insan ise zengin veya vekilinin bu zekâtı istisnai bir şekilde taksitle vermesi caiz olur. Ama bu durumda yıl bitmeden zekât tamamlanmış olmalıdır. Hatta evlâ olan önceki yılın zekâtını geciktirmek yerine bir sonraki yılın zekâtını taksitler hâlinde erkenden vermektir. Bu durumda bir sonraki yılın zekâtı hiçbir problem teşkil etmeyecek şekilde taksitle ödenebilir. Daha ihtiyatlı olan tutum budur. Bu durumda hem zekât geciktirilmemiş hem de fakirin ihtiyacı giderilmiş olur.

8 Veliyyülemrin/yöneticinin fakirlere dağıtmak üzere zekât toplaması gerekir mi?

Aslı itibariyle zekât her Müslüman'ın malında veya şirketinde belirli şartlar tahakkuk ettiğinde yerine getirmesi gereken ilahî bir farizadır. Kişi, zekâtı emreden şu gibi ayetler gereğince zekât vermekle mükelleftir:

﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾

“Namazı dosdoğru kılın ve zekâtı verin.”²⁹

Hadis-i şerifte de şöyle buyurulmuştur: “Zekâtı verilmeyen her altın ve gümüş, kıyamet günü ateşte kızdırılarak plaka hâline getirilip sahibinin yanları, alını ve sırtı bunlarla dağlanır.”³⁰ Bu kişiden yöneticinin zekât isteyip istememesi kişinin mükellefiyetine bir etki etmez. Yani yönetici zekât toplasa da toplaması da kişi zekâtını vermekle yükümlüdür.

Devletin zekât toplama konusunda gayret göstermesi de zekât farîzasının toplumdaki etki ve faydasının artması için bir vesiledir. Devlet kanallarında zekât güçlü bir şekilde takip edildiğinde zekât da güçlenecektir. Devletin yöneticileri zekâtın toplanması, korunması ve doğru/şeriata uygun bir şekilde dağıtılması konusunda güvenilir kişilerse bu onların en temel sorumluluklarından biri olur. Bu durumda zekâtın bu yöneticiye verilmesi gerekir. Ayet-i kerimede şöyle buyurulmuştur:

﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا﴾

“Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al...”³¹ Peygamberimiz de şöyle buyurur: “[Zekât kavmin] zenginlerinden alınır ve fakirlere verilir.”³²

Devletin zekâtı takip etmesi durumunda işte, bu ayet-i kerime ve hadis-i şerifle amel edilmiş olur.

Ve devlet yöneticisini zekât vermeyen kişileri tazir ile cezalandırarak toplumda zekât almayı hak eden kişilerin maslahatlarını koruması da caizdir.

29 Müzzemmil 20

30 Müslim, Sahih-i Müslim., c. 2, s. 680, no: 987.

31 Tevbe 103

32 Buhari, el-Câmiü's-sahih = Sahih-i Buhari., c. 2, s. 104, no: 1395; Müslim, Sahih-i Müslim., c. 1, s. 50, no: 19.

Zekât ve Vergi

9 Vergi nedir? Ve vergiyi yükümlülüğünün kaynağı nedir?

Vergi, kaynağı örf ve kanun olan bir yükümlülüktür. Vergi devletin gücünü kullanarak halka yüklediği bir görevdir. Devlet ve yerel kamu kuruluşları kesin bir şekilde bu parayı talep ederler. Bu ödemeler muayyen bir hizmet karşılığında değildir. Bu ödemeler toplumun genel istifadesini amaçlar.³³

Vergi yükümlülüğünü ortaya koyan merci ise toplum örfünün yazılı hâli olan beşerî kanunlardır. Yani vergi, kaynağı insan olan bir mali yükümlülüktür. Vergi türleri, isimleri, kaynakları, miktarları, masrafları, bunların hepsi insan aklının, arzularının kendi çıkarları için yaptığı tercihlerinin ürünüdür.

10 Zekât kimden alınır? Vergi kimden alınır? Bu ikisinin harcandığı yerler nelerdir?

İslam zekâtı zenginler için farz kılmıştır. Zengin kişinin malında zekâtın şartları tahakkuk ettiğinde kişiye zekât farz olur. Bu durumda kişi zekâtını Kuran-ı Kerim’de zikredilen sekiz sınıf insandan birine verir. Ve zekât fakirlerden alınmaz.

Vergide ise kişinin zengin veya fakir olmasına bakılmaz. Vergi (örneğin KDV) fakir ve zengin herkesten alınır ve kanunların belirlediği şekilde sarf edilir.

Gelirler için belirlenmiş vergiler de vardır. Bunlar tüccarlardan ve geliri olan şirketlerden alınır. Ve bu vergiler de kanunların belirlediği şekilde sarf edilir.

Zekâtın ne kadar müthiş bir şey olduğu işte bu noktada ortaya çıkar. Zekât, sosyal adalet demektir. Zira sadece belli şartlara sahip zenginlerden alınarak fakirlere sarf edilir. Ve böylece ekonomideki gelir dengesizliklerini ve sosyal tabaka farklarını azaltan bir yapıya sahiptir.

11 Zekât ve vergi arasındaki fark nedir?

Zekât ve vergi arasında bazı temel farklar vardır. Bu farkların en belirginlerini şu tabloda görebilirsiniz:

33 Zeynep Avdullah, Mebâdi’ el-Mâliyye el-Âmme (İskenderiyye: el-Câmi’atü'l-İskenderiyye, t.y.), 118.

1	FARK	ZEKÂT	VERGİ
2	İsim	Zekât kelimesi temizlik, nema, tezkiye, arındırma gibi manalara gelir. Hem malı hem sahibini hem de toplumu arındırır. Özü itibariyle zengin kılar ve kazandırır.	Vergi kelimesi vermekten gelmektedir. Burada kişinin elinden para çıkması esastır.
3	Mahiyet	Zekât yardımlaşmaya dayanan mali bir ibadettir. İman boyutu vardır. Tam bir kulluğu ifade eder.	Toplumsal bir yükümlülüğün ibaretidir. İbadet ve iman ile ilgisi yoktur.
4	Kaynağı	İlahi ve semavidir.	Beşerî ve kanunidir.
5	Değişkenlik durumu	Zaman ve mekanla sınırlı olmayan, değişmez bir farızdır.	Zaman, mekân ve keyfî tasarruflarla değiştirilebilecek beşerî bir kanundur.

12 Vergi zekât yerine geçer mi?

Vergiler zekâtın yerine geçmez. Vergi toplum üzerinde aynı görevi yerine getirmez. Çünkü zekât toplumdaki belirli ihtiyaçların karşılanmasını ve paranın dolaşımında olmasını hedeflenen mali bir ibadettir. Zekât belirli bir periyotla kaynak ve hedefleri arasında devam eden kapalı bir döngüdür. Hadis-i şerifte bu kapalı döngü görülmektedir: “[Zekât kavmin] zenginlerinden alınır ve fakirlerine verilir.”³⁴. Devletin vazifesi de toplumdaki bu mekanizmanın sağlıklı bir şekilde işlediğinden emin olmak ve zekâtı organize etmektir. Çünkü zekât kaynakları, nisabı, miktarı ve hedeflediği kitle itibariyle tutarlı bir ilahi sistemdir ve hedefi hem zenginin hem fakirin hem de toplumun maslahatını şeffaflık ve netlik çerçevesinde yerine getirmektir.³⁵

Vergi ise kaynağı örf ve toplum olan beşerî bir yükümlülük ve yasal bir yöntemdir. Verginin hedefi devlet bütçesini karşılamak ve sürekli devam eden giderler için fon oluşturmaktır. Uygulamalarında, kaynaklarında, oranlarında, harcanacağı kalemlerde herhangi bir tutarlılık yoktur. Neye göre ve ne şekilde kullanılacağı açık ve şeffaf olmaktan ziyade meçhul ve kapalıdır. Bu parayı devlet kendi çıkarları için keser, fakirlerin ve muhtaçların çıkarı için değil. İnsanlardan parayı fakirlerin ihtiyaçları için değil kendi ihtiyaçları için alır.

İşte bu noktada zekâtın mucizevi bir sistem olduğu görülür. Zekât zenginler ile fakirler arasındaki gelir dengesinin oluşmasını sağlar. Vergi ise hem zenginden hem fakirden alınır ve devlet için harcanır.

Özetle, vergi beşer kaynaklıdır ve ilahi menşeli zekâtın yerini tutması asla mümkün değildir. İki kaynağı itibariyle de ilgili oldukları mal cinsleri açısından da miktarları ve nereye harcanacakları açısından da³⁶ niyet, uygulanış ve amaçları açısından da birbirlerinden çok farklıdır.

34 Buhari, el-Câmiü's-sahih = Sahih-i Buhari., c. 2, s. 104, no: 1395; Müslim, Sahih-i Müslim., c. 1, s. 50, no: 19.

35 Kardâvî, Fıkhu'z-zekât (İslam hukukunda zekât), 1984, 1086.

36 Refik el-Misrî, Buhûs Fî'z-Zekât, t.y., 294-97.

IZÖLJ

منظمة الزكاة العالمية
International Zakat Organization

İkinci Bölüm:

Niçin Farz Kıldı?

(Zekâtın makasıdı)

ZEKÂTIM

Sağlam ve güçlü bir bilimsel yöntem

IZÖİJ

منظمة الزكاة العالمية
International Zakat Organization

Zekâtın dünyadaki medenî rolünü
güçlendirmeye doğru

 IZakat.org info@izakat.org

 +965 55444912 - +90 5541848030

İkinci Bölüm: Niçin Farz Kıldı? (Zekâtın makasıdı)

13 Zekâtın farz kılınmasının hikmetleri ve makasıdı nelerdir?

Makasıdı, İslam'ın hükümleri vasıtasıyla vakıada ulaşmayı hedeflediği gaye ve hikmetlerdir. İslam'ın korumayı amaçladığı en temel beş makasıdı şunlardır: din, nefis, akıl, mal ve ırz.

İslam, üretim ve malın arttırılmasını ve paranın sağlıklı dolaşımını garanti eden mali bir sistem ortaya koymuştur. Ve malın hapsedilerek, dondurularak, saklanarak ekonomiye ve topluma faydasız, âtıl bir hâlde beklemesini de engellemeye çalışmaktadır. İslam'ın bu doğrultudaki en büyük hükmü ise tabii ki zekât farzasıdır. Ve zekât da bu sebeple İslam'ın şartlarından biridir.

Zekât, toplumsal dayanışmayı gerçekleştiren bir ekonomik sistemdir. Zira işleri canlandırır, parayı hareketlendirir ve üretimi, yatırım ve yatırımcıyı destekler. Bütün bunlardan evvel zekât nefislerin, malın, toplum ve ekonominin arındırılması ve temizlenmesidir. Bu noktada zekâtın en önde gelen hikmetlerini sıralayalım:

Birinci hikmet: Zekât toplumda para ve insanların temizlenmesi için farz kılınmış bir medenî araçtır:

İslam zekâtı en büyük mali ibadetlerden biri kılmıştır. İslam'ın en önemli şartlarından biridir. Ve zekâtın en önemli makasıdı temizleme ve arındırmadır. Ayet-i kerimede de şöyle buyurulmuştur:

﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾

“Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (Onların kalplerini yatıştırır.) Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”³⁷

Ayet-i kerimede temizlemek (tathîr) ve arındırmak (tezkiye) ifadeleri geçmektedir. Temizleme, insan nefislerinin temizlenmesini ve mallarındaki ayıp ve kusurların giderilmesini ifade etmektedir. Arındırmadan ise kişilerin ahlakının yükselerek faziletlerin artması ve mallarının da fazlalaşması kastedilir. Bu fazlalaşma ya malın hareketi neticesinde miktarının artması yahut da bereketinin artması şeklinde olabilir. Zekât, sahibini cimrilik hastalığından kurtaran bedava bir ilaçtır. Ve kişinin kalbini haset, kibir ve enaniyet gibi hastalıklardan temizler. Zekât kişiyi cömertlik, kerem, lütfkârlık gibi güzel hareketlere ve iyi hasletlere yönlendirerek eğitir.

37 Tevbe 103

İkinci hikmet: zekât zenginlerin mallarını arttırır.

Zahiren bakıldığında zekât malı eksilten maddi bir kayıp gibi görülebilir. Çünkü zekât veren kişi her yıl malının kırkta birini fakirler ve muhtaçlara dağıtır. Bu, kişinin malında bir miktar eksilmeye sebep olur. Ama diğer taraftan Kur'an-ı Kerim ve sünnet-i seniyye zekâtın Müslüman'ın malını arttıracığı, bereketlendireceği ve çoğaltacağı hususunu ısrarla vurgulamaktadır. Zira zekâtın muhtaçlara verilmesi ekonomide mali bir hareketlilik oluşturur. Bu da ekonomide mal ve hizmetlerin rağbet görmesine, ekonominin canlanmasına sebep olur. Bu da uzun vadede zekât veren kişinin kâr etmesine yol açacaktır. Buna göre zekât kısa vadede malın eksilmesi gibi görünse de uzun vadede ve özellikle makroekonomi açısından malın artmasına yol açacaktır. Bu durum ekonomide “ekonomik istikrar” ve “ekonomik büyüme” gibi terimlerle ifade edilmektedir.

Zekâtın malı arttırıp bereketlendirdiğine dair pek çok delil bulunmaktadır. Bu delilleri şu şekilde özetleyebiliriz:

Kuran-ı Kerim: Ayet-i kerimede şöyle buyrulur:

﴿وَمَا آتَيْتُمْ مِّن رَّبًّا لَّيْرُبُو فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرُبُو عِنْدَ اللَّهِ ۗ وَمَا آتَيْتُمْ مِّن زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ﴾

“İnsanların malları içinde artsın diye faizle her ne verirsiniz, Allah katında artmaz. Ama Allah'ın hoşnutluğunu isteyerek her ne zekât verirsiniz; işte bunu yapanlar sevaplarını kat kat arttıranlardır.”³⁸

Diğer bir ayet-i kerime:

﴿مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً﴾

“Kimdir Allah'a güzel bir borç verecek o kimse ki, Allah da o borcu kendisine kat kat ödesin.”³⁹

﴿مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةٌ حَبَّةٌ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾

“Mallarımı Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohumun durumu gibidir. Allah, dilediğine kat kat verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.”⁴⁰

38 Rum 39

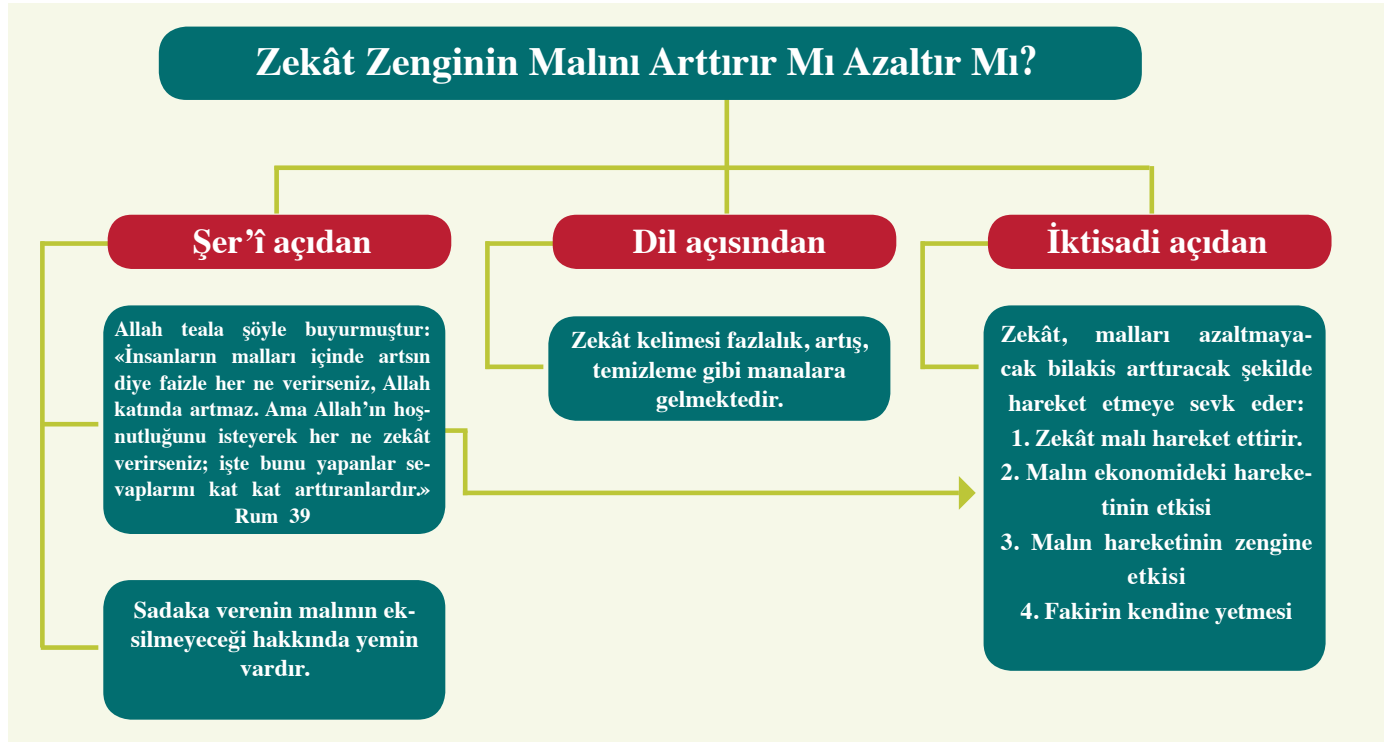
39 Bakara 245

40 Bakara 261

Sünnet-i Seniyye: Ebî Kebşe Amr b. Sa'd el-Enmârî Resulullah'ın şöyle buyurduğunu haber vermiş-tir: "Üç grup insan vardır ki onlar üzerine yemin ederim. Size bir söz söyleyeceğim, onu ezberleyin. Kulun malı sadaka ile eksilmez. Zulme uğrayan ve ona sabreden kulu Allah mutlaka aziz kılar. Affe-din, Allah da sizi aziz kılsın. Kul, insanlardan talep ettikçe Allah da onun fakirliğini arttırır."⁴¹

Arapça: Arapçada zekât fazlalık, gelişme, temizleme gibi manalara gelir.⁴² Bu fazlalaşma malın zekât tarafından tüketilmemesi için dolaşıma sokulması, böylece parasını daha iyi yatırımlarda de-ğerlendirmesi ve böylece daha çok kazanması şeklinde olabilir. Yahut da malı bereketlenmesi ve onu helak edecek şeylerden korunması şeklinde olabilir.

Zekât verenlerin hâlihazırdaki durumu: Zekât ve sadaka veren kişilerin durumu zekâtın malı arttır-dığını göstermektedir. Allah bu kimselerin malını bereketlendirir ve onlar çeşitli vesilelerle daha çok kazanırlar.

Üçüncü hikmet: Zekât parayı hareketlendirir, ticari faaliyetleri canlandırır, üretimi destekleyip üre-ticiyi korur. Ücretsiz ve daimî bir finansal kaynaktır.

Ekonomide paranın hareket etmesi insan bedeninde kanın hareket etmesi gibidir. Damarlar-daki kan ne kadar akışkan ve hareketli olursa ve organlar arasında ne kadar kolay hareket ederse bedenin sağlığı, canlılığı ve verimliliği de o kadar artar. Kan hapsolursa, katılaşırsa, pıhtılaşırsa,

41 Ebû İsa Muhammed b İsa b Sevre es-Sülemi Tirmizi, el-Câmiü's-sahih., ; (el-Mektebetü'l-İslâmiyye, t.y.), c. 4, s. 562, no: 2325. Albani bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir.

42 Halil b. Ahmed, Kitâbü'l-ayn, c. 5, s. 394; en-Neseî, Tılbetü't-talebe fi'l-istilahati'l-fikhiyye, 16.

damarlar arasında zor hareket ederse insan vücudu da hastalıklara ve afetlere maruz kalır. Kandaki bu donukluk felce veya ölüme dahi yol açabilir. İşte zekât da ekonomide malın sürekli bir şekilde kolay hareket etmesini sağlayan medeni bir araçtır. Yatırımları güçlendirir, ekonomik faaliyetleri canlandırır, üretimi destekler ve üreticiyi korur. Çünkü zekât ekonomideki iki büyük problemi ortadan kaldırır:

Birinci problem: Malın zenginlerin elinde atıl bir şekilde hapsedilmesi.

İkinci problem: Fakirlerin ihtiyaçlarını alabilecek maddi güce sahip olmamaları.

Zekât mucizesi ise ekonomideki bu iki problemi tedavi ederek ortadan kaldırır. Şöyle ki:

1. Zekât zenginlerin paralarını daha iyi değerlendirmelerini sağlayan bir kaynaktır:

Zekât zengini malını kullanmaya, hapsedmemeye, yastık altında bekletmemeye, ekonomiye ve kendisine yarar sağlayacak esaslı yatırımlarda değerlendirmeye yönlendirir. Zekâtın bu şekilde yatırımı teşvik etmesi neticesinde ticari faaliyetler ve üretim artar. Tüketim de daha kolay ve dengeli bir hale gelir. Çalışan kişilerin sayısı artar. Bireylerde ve ekonomide ekonomik gelir ve istikrar yükselmiş olur.

Bu durumda zenginin önünde iki seçenek vardır: Birincisi: Malını saklayacak, işletmeyecek ve yastık altında bekletecektir. Bu durumda ne kendisi ne de ekonomi bu paradan istifade eder. İşte bu durumda zekât devreye girer ve mal sahibinden bu parayı fakir ve muhtaçlar adına zorla tahsil eder. Zengin de -dıştan bakıldığında- parasının bir kısmını bu kötü ekonomik tasarrufu sebebiyle kaybetmiş olur. İkinci seçenek ise şudur: Zengin malını işletir, güzel bir şekilde çeşitli iş ve üretim sahalarında değerlendirir. Bu durumda zengin malını artırır ve kâr eder. Toplum da çalışan insan sayısının artması ve işsizliğin azalması sebebiyle bu durumdan kazançlı çıkar. Hatta fakirler zamanla sanat, zanaat ve gelir sahibi olur. Sonrasında bu fakirler de zamanla zekât verecek maddi güce ve zenginliğe erişirler. Zengin malını iyi değerlendirdiği için hem zengin hem de diğer insanlar bu durumdan kârlı çıkar.

2. Zekât malın üretimde kullanılmasını teşvik eder:

Zekât Müslüman zenginin malını yatırımlarda kullanılmasını teşvik eder. Çünkü zekât her sene parasını yastık altında bekleten kişinin servetinin %2,5'ini kesecektir. Hz. Ömer'den (r.a.) şu söz rivayet edilmiştir: "Yetimlerin mallarıyla ticaret yapın ki onu zekât yiyip bitirmesin."⁴³ Allah teala da malını hapsedip zekât vermeyenleri şu ayet-i kerime ile zemmetmiştir:

﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾

"Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele."⁴⁴ Buna göre, malını biriktiren kişinin önünde sadece şu iki seçenek vardır:

43 Beyhakî, Es-sünenü'l-kübrâ (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424), c. 6, s. 3, no: 1973 (Bu isnadın sahih olduğunu söylemiş ve Hz. Ömer'den şevahidi olduğunu belirtmiştir.).

44 Tevbe 34

1. Her yıl %2.5 oranında zekât vermek şartıyla malını yastık altında tutmaya devam eder. Bu, malını yastık altında tutarak toplum ekonomisinde oluşturduğu zararın ufak bir telafisidir. Bu paranın yapaçağı yatırımdan istifade edemeyen toplum zekât olarak verilen meblağdan istifade eder.

2. Yastık altında beklettiği parayı piyasaya dahil eder. Piyasada oluşturduğu bu hareketlilikle yatırıma sebep olur ve üretimi arttırır. Büyüme ve gelirden artış gerçekleşir. Bu durumda zengin kişi zekât vermese bile bu zenginler aleyhinde bir durum oluşturmaz. Çünkü zekât farklı projelere fon olacak şekilde bir likidite meydana getirir. Bu şekilde de yatırımlar artar ve üretim katlanır.

Zekât verilen ekonomilerde ticaret ve üretim faaliyetleri canlanır. Şöyle ki:

a. Zengin zekâtını çalışmaya gücü yetmeyen aciz bir fakire veya yetime verir. Bu kişi de elindeki parayla piyasadaki alışveriş yapar. Yani tüketim artmış olur. Çünkü bu fakir zümrenin eline alım gücü geçmiştir. Bu sayede de piyasanın canlanmasına katkı sağlayacaktır. Bu da üretimi ve yatırımı arttıracaktır.

b. Fakir bu parayla sanat-zanaat icra edebileceği alet-edevatı satın alabilir. Bu sayede fakir de artık bir üretici olur ve piyasaya sunulan malların miktarını ve yerli üretimi arttırmış olur. Bu da fakiri ekonomiye katkı sağlayan bir üretici konumuna yükseltir.

c. Zekât yatırımcılar ve üreticiler için bir güvencedir. Zira zekât verilen kalemlerden bir tanesi de borçlulardır. Eğer bir üretici işlerinin kötü gitmesi, mali bir felakete uğraması vs. sebeplerden ötürü borçlanırsa zekât bir destekçi olarak o kişinin imdadına yetişecektir.

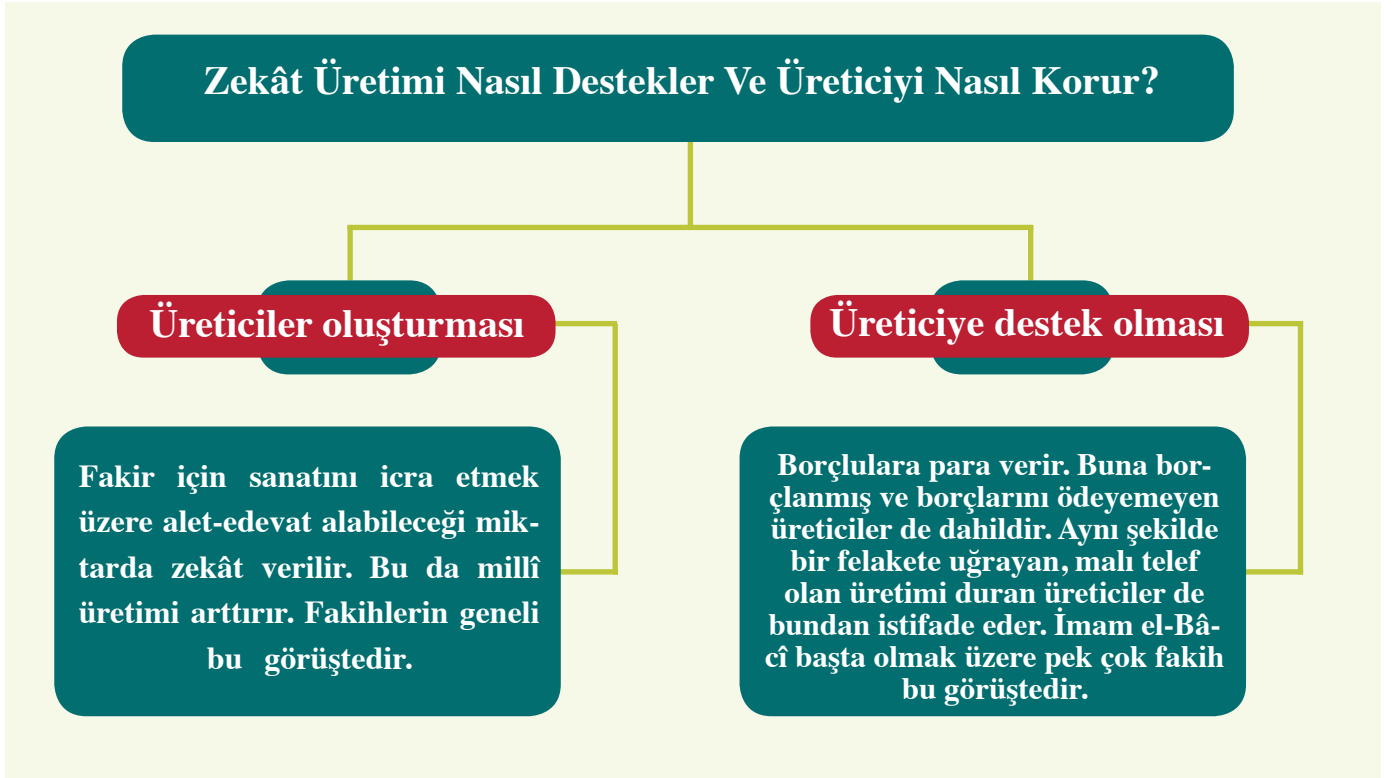
3. Zekât üretimi destekler ve üreticiyi korur:

Üretim, ekonomiyi güçlendirmek ve durumunu iyileştirmek için önemli bir faktördür. Üreticiler ekonominin bel kemiğidir. Zekât da hem üretimi destekler hem de üreticiyi korur. Bunun izahı şöyledir:

a. Zekât, alım gücü olmayan fakirlere ihtiyaçlarını karşılamak üzere çarşı pazardan alışveriş yapabilecekleri bir alım gücü verir. Çarşıda, pazarda satılan mallar ise tabii ki üreticilerin mallarıdır. Böylece talep de üretim de artacaktır.

b. Zekât, çalışmaya gücü yeten ama işini yapacak sermayeyi bulamayan fukara için bedelsiz bir mali kaynaktır. Fakir bu mali kaynağı kullanarak alet edevat alır ve üretim faaliyetlerine başlar. Böylece bir üretici olarak piyasaya girer ve ekonomideki ürün miktarının artmasını sağlar.

c. Zekât verilen yerlerden birinin “borçlular” olması da üretici için bir sığınaktır. Eğer herhangi bir sebeple bu kişiler mallarını kaybeder ve borç altına girerlerse zekât bu kişilerin dertlerine derman olur.

4. Zekât ihtiyaç sahibi kişiler için daimî bir fondur. Hiçbir zaman kesilmez, duraklamaz. Zira Müslümanların, rahmetini ve lütfunu ümit ettikleri ve cezasından korktukları rabbe yaklaşmak için kıyak mete dek devam edecekleri bir ibadettir. Bu durumda zekât, bir işe girinceye kadar fakirin istifade edebileceği bir imkândır.

Dördüncü hikmet: Zekât sosyal bir sistem ve kapsamlı bir tekâfüldür, dayanışmadır:

İslam, insan için iyi ve güzel olan her şeyi tavsiye etmiştir. Ve kötü olan, zararlı olan her şeyden de bizi sakındırmıştır. İnsanın ve kâinatın yaratıcısı odur. Yaratan rabbimiz neyin hayırlı nes yin hayırsız olacağını da en iyi bilendir. Cenab-ı Hak Kuran-ı Kerim’de şöyle buyurmuştur:

﴿أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾

“Yaratan bilmez mi? O, en gizli şeyleri bilir, (her şeyden) hakkıyla haberdardır.”⁴⁵

Fakirlik problemi de küresel bir problemdir. İslam tekâfül ile, zekât ile, sadakanın teşvik edilmesi ve faizin, kumarın yasaklanması ile, ticaretin, mudarabe gibi akit ve ortaklıkların, borç vermenin teşvik edilmesiyle ve bunun gibi iktisada katkı sağlayacak pek çok müspet yöntemle bu problemi ortadan kaldırmaya yönelik tedbirler almıştır.

Allah tealanın zekâtı insanların rabbine yaklaşmak için yerine getirmek zorunda oldukları bir ibadet kılmasında büyük hikmetler vardır. Nefisler mal sevgisine meyillidir. Allah ise sevap kazanmak için bu maldan fakir ve miskinlere vermeyi farz kılmıştır. Bu vesile ile de zekâtın farz olma sebebi olan fertler arasındaki maddi dengenin ve Müslümanlar arasındaki sosyal tekâfül ve dayanışmanın oluşması gayesi yerine gelmiş olur.

Bu durum, dini ve ibadet yönü bulunmayan diğer sigorta şirketlerinin aksinedir. Sigorta şirketleri zekâtla aynı kazanımları oluşturmaz. Pek çok yönden zekât sistemi sigorta sistemine üstündür. Zekâtın sigorta şirketlerine nazaran sahip olduğu avantajların bir kısmı şunlardır:

a. Zekât her yıl tekrar eden, hiç sonlanmayan bir ibadettir. Müslümanlar rabbini hoşnut etmek için toplumsal dayanışmanın, tekâfülün esası olan zekât ibadetini yerine getirirler. Ve zekât için ödedikleri pay zengin kişilerin malında fakirlere ait bulunan bir haktır. Ayet-i kerimede şöyle buyrulur:

﴿وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ﴾

“Onlar, mallarında; isteyenler ve (isteyemeyip) mahrum kalanlar için belli bir hak bulunan kimselerdir.”⁴⁶

b. Zekât, bî-bedel bir tekâfül sistemidir. Aylık taksitlere, taksitlere mukabil sağlanan güvencelere vs. dayanmaz. Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “[Zekât kavmin] zenginlerinden alınır ve fakirlerine verilir.”⁴⁷

c. Zekât, fukarayı idare edecek kadar değil, yetkinliğe ulaşacak kadar desteklemeyi hedefleyen bir dayanışma sistemidir. Bunu ya fakirlere daimî erzak ve yardım dağıtarak ya da onları muhtaç konumdan üretici konumuna taşıyarak gerçekleştirir. Ve bu hizmeti kişi diğer zamanlarda ödediği taksitler karşılığında almaz. Ve zekâta konu olan yardım diğer beşerî sistemlerde olduğu gibi, kıt kanaat geçindirecek şekilde değil, doyuracak şekildedir.

45 Mülk 14

46 Me’âric 24-25

47 Buhari, el-Câmiü’s-sahih = Sahih-i Buhari., c. 2, s. 104, no: 1395; Müslim, Sahih-i Müslim., c. 1, s. 50, no: 19.

d. Zekât, kişinin bütün ihtiyaçlarını kapsayabilecek bir dayanışma sistemidir. Zekâtın kapsadığı ölçüde ihtiyaçları kapsayan bir sigorta veya garanti sistemi yoktur. Zekât sistemi şu durumlarda adeta bir sigorta gibi Müslüman'ın imdadına koşar:

- Fakirlik sigortasıdır. Daimî iâşe sağlar.
- Yeme, içme ve giyinme ihtiyaçlarını karşılayan bir sigortadır.
- Borçlanma sigortasıdır. Müslümanın ödeyemediği borçlarını bile öder.
- Felaket sigortasıdır. Müslümanın başına gelebilecek felaketleri telafi eder.
- Evsizlik sigortasıdır. Sokakta kalanları daimî surette besler.
- Eğitim sigortasıdır. Eğitim masraflarını karşılayamayanlara eğitim imkânı sağlar.
- Evlilik sigortasıdır. Evlenemeyenleri evlendirir.
- Koruma sigortasıdır. Gazilere, mücahitlere, onların yakınlarına ve müellefe-i kuluba destek olur.
- Ferdî sigortadır. Müslümanın başına bir şey gelse, kötürüm kalsa, vefat etse ailesine bakar.

Kısacası, Zekât müessesesi kapsamlı, daimî, bî-bedel ve yeterli oluşu dolayısıyla diğer sigorta sistemlerinden üstündür.

Beşinci hikmet: Fakirlikle mücadelede zekâtın etkisi.

Zekâtın ekonomide fakirlikle mücadele noktasında da etkisi bulunmaktadır. İki grup fakir vardır. Birincisi, çalışıp para kazanmaya gücü yeten fakirlerdir. Bu fakirin bir sanatı/mesleği olabilir de olmayabilir de. Eğer kişinin bir sanatı varsa zekât parasıyla kendisine sanatını icra edebileceği edevat alınır.⁴⁸ Ve eğer bu iş büyürse bu kişi de bir üretici halini alır ve fakirlik dairesinden çıkmış olur. Eğer bir mesleği yoksa zekât parasından o kişinin icra edebileceği bir meslek öğrenmesi sağlanır. Ardından kendisine gerekli alet-edevat alınır. Böylece bu fakir de bir üretici olmuş olur. İkinci gruptaki fakirler ise yetim, ihtiyar, dul, engelli gibi çalışmaya gücü yetmeyen fakirlerdir. Bu kişilere bir yıllık yeme, içme, giyinme, barınma ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda⁴⁹ yardım yapılır.

48 Nevevi şöyle demiştir: “Ashabımız dediler ki: Eğer zanaatkâr olursa ona zanaatını icra edebileceği alet edevat alınır mı? Dedim ki: Onun bedeli veya daha fazlası verilir. Zira bunun yanında temel ihtiyaçlarını giderebilmesi gerekir. Bu da sanata, bölgeye, zamana ve kişiden kişiye değişebilir. Nevevi, el-Mecmu’ şerhi’l-Mühezzeb., c. 6, s. 194.

Hâşiyetü’l-Cemel’de de şu bilgiler verilir: “Birden fazla sanatı varsa ve hepsi ona yetecekse bedeli veya sermayesi verilir. Eğer hepsi değil de bir kısmı da olsa ona yetecekse sadece o kadarı verilir. Eğer bir tanesi ona yetmeyecek olursa bir tane verilir ve yanında diğer ihtiyaçlarını karşılayacak bir akar alınır. Bu şahısların, mekânın, zamanın durumuna göre farklılık gösterebilir. Bu durumlar göz önünde bulundurulur. Süleyman b. Ömer b. Mansur el-Ezheri Cemel, Hâşiyetü’l-Cemel ala Şerhi’l-Menhec (Kahire: Matbaatu Mustafa Muhammed, 1305), c. 4, s. 104. Ayrıca bakınız: el-Remlî, Nihayetü’l-muhtac ila şerhi’l-minhac (Beyrut: Dâru’l-Fiker, 1984), c. 6, s. 153.

49 Bkz: Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b Ahmed b Arafе Desuki, Hâşiyetü’d-Desuki ala şerhi’l-kebir, ; (Dâru’l-Fikr, t.y.), c. 1, s. 494; Nevevi, el-Mecmu’ şerhi’l-Mühezzeb., c. 6, s. 194; İbn Kudâme, el-Mugni., c. 2, s. 496; el-Buhûfî, Keşşafü’l-kına’ an metni’l-İkna’., ; (Beyrut: Âlemü’l-Kütüb, 1997), c. 2, s. 272.

Altıncı hikmet: Malda bir araya gelmeyen iki sorumluluk vardır: Üretimde kullanmak yahut zekât vermek.

Zekâtın öngördüğü ekonomik ıslah stratejisi pratik hayatta peş peşe iki aşamadan geçerek uygulanır. Birinci aşama, servet sahibinin ciddiyet ve gayretle malını en iyi üretim faaliyetlerinde kullanmaya teşvik edilmesidir. Bunun avantajları hem servet sahibine hem de makroekonomiye mali büyüme ve fayda olarak yansımaktadır. Mal sahibine, şirkete ve topluma en çok kâr getiren yatırım yöntemi üretim faaliyetleridir. Üretim faaliyetleri ile yeni mal ve hizmetlerin ortaya çıkmasına vesile olan sanayi faaliyetleri kastedilmektedir. Hizmet, sanayi, inşaat, tıbbi yahut eğitsel her türlü üretim faaliyeti ülkenin kişi başına düşen milli gelirine doğrudan etki eder.

İkinci aşama ise zengin malından zekât vermesinin farz oluşudur. Şayet zengin yıl boyunca birinci aşamada anlatıldığı üzere malını ideal şekilde çalıştırmayı reddederse o zaman zekâtın şartları bu zenginde tamamlanmış ve zekât kendisine farz olmuş olur. Bu durumda şeriat mal sahibini malının sadece kırkta birini (%2,5) zekât olarak vermekle yükümlü kılar.

Buradan açıkça anlıyoruz ki İslam zengin malında topluma ait bir değil, iki sorumluluk öngörmektedir. Zengin bu iki sorumluluktan birini yerine getirdiğinde diğer sorumluluk ortadan kalkar. Bunlar “malın üretimde kullanılması sorumluluğu” ve “zekât verme sorumluluğu”dur. Bu durumu şöyle açıklayabiliriz:

Maldaki ilk sorumluluk, diğer bir ifadeyle zengin malındaki topluma karşı ilk vazifesi onu üretim faaliyetlerinde kullanmaktır. Bu, geniş vadeli bir vazifedir. Yani tam bir yıl mühleti vardır. Yani İslam zengini yıl içerisinde parasını üretimde kullanmaya yönlendirir. Bu da ekonomideki canlılığı ve hareketi arttırır. Zengin bu vazifesi bir yıl boyunca geçerlidir. Yıl tamamlanarak yeni bir yıl başladığında ise ikinci sorumluluk devreye girer.

İkinci sorumluluk ise şer’î ve toplumsal bir vazifedir. Zengin, yıl boyunca ideal şekilde işletemediği parasından zekât vermekle yükümlü olur. Bu ise dar vakitli, kısa mühletli bir vazifedir. Zenginlik vasfı taşıyan bir malda havl-i havelan gerçekleştiği anda kişiye zekât farz olur. Eğer zengin ilk sorumluluğunu yani malını üretimde kullanma sorumluluğunu yerine getirmese de günaha girmez. Şeriat da zaten buna izin vermektedir ve bundan dolayı kendisi kınanmaz. Ama malı yastık altında bekleterek vs. ekonomik dolaşıma katmadığında şeriat mal sahibinin ikinci vazifesini gerçekleştirmesini ister. Bu da zekât olarak malının kırkta birini fakirlere karşılıksız olarak vermesidir.

Bundan şu önemli sonucu çıkartabiliriz: Zekâtın maksadının sadece ve sadece sene sonunda zenginlerin mallarının kırkta birinin fakirlere harcanması olduğunu düşünmek hatadır. Zira bu düşünce zahiren fakirlerin tembelliğe teşvik edildiği ve onların çalışmasının engellendiği gibi yanlış bir tablo ortaya çıkartabilir. Halbuki muhtaçlara zekât verilmesi sorumluluğu ilk sorumluluğun, malı yatırımda kullanma sorumluluğunun ardından gelmektedir. İşte bu perspektiften bakıldığında peygamber efendimizin şu hadis-i şerifinin manası belirginleşir: “Malda zekât dışında bir hak/sorumluluk vardır.”⁵⁰ Zekât zaten bilinen ve ikinci sorumluluk olarak zikrettiğimiz bir haktır. Ama hadis-i şerif malda zekât dışında başka bir hak/sorumluluk olduğuna dikkat çekmektedir. İşte bu sorumluluk malın en faydalı, en kapsamlı, en daimî ve en ideal şekilde üretimde kullanılmasıdır. Bu birinci sorumluluğun delili, zekâtın ancak tam bir sene dolduktan sonra farz olması durumudur. Bu mühlet dolayısıyla şeriat mal sahibini malını ideal şekilde kullanmaya, yatırım politikaları geliştirmeye, pazarlama stratejilerini geliştirmeye davet etmektedir. Bu da malın faydalarının kişiye, kurumuna, ekonomiye ve topluma yansımalarını amaçlamaktadır.

Yukarıdaki açıklamalara binaen şu maksadî soruyu soruyoruz: Şeriat katında acaba bu ikinin hangisi evlâ ve efdaldır? Malın inşaat ve üretim faaliyetlerinde ideal bir surette işletilmesi mi yoksa yıl sonunda zekâtının verilmesi mi? Eğer cevap birinci şık ise biz şeriatın zekât farzasından maksadının ne olduğunu çok iyi anlamışız demektir. Ama şeriatın asıl maksadının yüzde iki buçukluk zekât miktarının fakirlerin cebine girmesi olduğunu düşünen kişi zekâtın maksadını ve manasını anlamamış demektir.

Acaba hangisi şeriat katında daha makbuldür? Yıl içerisinde fakire tek seferde kırkta bir zekâtın verilip geçilmesi mi yoksa zenginlerin fakirler için izzet-i nefis ile çalışabilecekleri iş fırsatlarının ve rızık kapısının oluşturulması mı? Çalışma fırsatı yakalayan fakirin aylık düzenli gelirle rahata erişmesi tabii ki yılda tek bir sefer emek harcamadan zekât almasından hayırlıdır.

Özetle, zekât müessesesinin mucizevi bir şekilde makroekonomi ve mikroekonomi üzerinde etkili olduğunu görmekteyiz. Bir malda zekât endeksi arttığında, yani yastık altında bekletilen malda bunun sonucu olarak verilmesi gereken zekât oranı arttığında bu malın yıl içerisinde ideal bir şekilde kullanılmamış olduğu anlaşılır. Bunun tam tersi de geçerlidir. Yani bir malda farz olan zekât oranının azalması o malın geçen bir yıl boyunca güzel bir şekilde kullanıldığını gösterir. Farz olan zekât miktarı ile malın ekonomide ideal şekilde kullanımı arasındaki bu ters orantı zekât farzasının ekonomi üzerindeki büyük rolünü ortaya çıkartmaktadır.

⁵⁰ Tirmizi, el-Câmiü's-sahih., c. 3, s. 39, no: 660 (Fatıma b. Kays'tan [r.a.] naklen. Beyhakî, Es-sünenü'l-kübrâ, c. 4, s. 142, no: 7242.

14 Üzerine zekât farz olmayan milyoner bilmecesi ve çözümü nedir?

İslam şeriatının muhteşem taraflarından bir tanesi de zekât ibadetinde zenginin maslahatını fakirin maslahatının önüne geçirmiş olmasıdır. Zira şu dört zor şart bir araya gelmedikçe zekât kişiye asla farz olmaz: mübah bir mal olması, tam mülkiyetle sahip olunması, nisaba ulaşması ve havelanı havl yani üzerinden tam bir yıl geçmesi. Bu dört şart bir araya gelerek zenginlik vasfı oluşturmadığı sürece bir malın zekâtını vermek farz olmaz.

İşte bu noktada “üzerine zekât farz olmayan milyoner” bilmecesi devreye girerek zekât ibadetinin azametini gözler önüne serer. Zengin kişi malını ekonomiye zararlı olacak şekilde değil de faydalı olacak şekilde kullanmayı başarır bu durumda şer’-i şerif zekât mükellefiyetini bu kişinin üzerinden tamamıyla kaldırır. Evet, kişinin üzerine farz olan zekât miktarı sadece sıfır TL olur. Bunun sırrı, zenginin malını ekonomiye fayda getirecek kaliteli projelerde değerlendirmiş olmasıdır. Yani bir zengin düşünelim ki, işveren olarak işsizlikle mücadele etmiş, üretimi arttırmış, ticareti desteklemiş, enflasyonu düşmesinde etkili olmuş, toplumda fakirliği azaltacak adımlar atmıştır. İşte bu milyoner bu örnek davranışıyla zekât ibadetinin ana hedeflerinden bir tanesini gerçekleştirmeye yönelik çalışmıştır. Bunun karşılığı olarak da zekât sorumluluğu kendisinden sakıt olmuştur.

Üzerine zekât farz olmayan milyoner için Şu örnekleri sıralayabiliriz:

1. Pek çok gayrimenkulü olan ve bunların hepsini kiraya vermiş bir milyoner düşünelim. Kira gelirleri sayesinde büyük bir geliri olan bu Şahıs parasının bir yıl boyunca nakit olarak beklemesine izin vermeyip yeni gayrimenkul projelerine girişmektedir. Bu kişi bir milyonerdir ama üzerine zekât farz olmaz. Çünkü bu kişi hiç nakit bekletmemektedir ve dolayısıyla parasında zekâtın farz olmasının dört Şartı bir araya gelmemiŐtir.

2. Eline geçen paranın tamamını insanlara borç olarak veren ve böylece zekâta tabi mallarının elinde bir yıl beklemesine izin vermeyen bir milyonere de zekât farz olmaz. Zira bu parada havelan-i havl Şartı gerçekteŐmez. Bu kişi sadece alacaklarına sahiptir. Ve bu alacağı elindeki bir mal değil, zimmetindeki bir haktır. Bu durumda kişi milyoner de olsa zekât vermez.

Özetle, Zekât mucizevi bir Şekilde malın makroekonomi açısından en ideal Şekilde kullanılmasını temin için çalışır. Eğer zengin malında âtıl para veya ticari stok yok ise bu durumda malını ideal bir Şekilde kullanmış olur. Bu sayede kişi milyoner olsa bile zekât vermesi gerekmez.

15 Zekâtın makasudunun vakiada gerçekteşmesini nasıl temin ederiz?

Zekâtın makasud ve hikmetlerinin gerçekteşerek ihya olabilmeleri için onu âlemlerin rabbinin farz ettiği ve efendimizin öğrettiği şekilde, hükümlerini bilerek, doğru hesaplayarak, vaktinde ve tam olarak ödemeliyiz. Ayrıca zekât Allah'ın belirlediği sekiz gruptan birine verilmeli, zekât hususunda dönemin gelişmeleri ve bölgesel-dönemsel farklılıklar göz önünde bulundurulmalı, zekâtın makasud ve hedeflerini gerçekteştirecek her türlü idari ve kurumsal tedbirler alınmalıdır.

Zekâtın makasudunu gerçekteştirebilmek ve bu surette zekâtı diriltebilmek için şu adımların atılması gerekmektedir:

1. Zekât fikhının öğrenilmesi ve makasudunun anlaşılması:

Kuran-ı Kerim'de ve sünnet-i nebeviyyede geçtiği şekliyle zekât ahkâmının, şartlarının ve nisap miktarlarının ve diğer bütün ahkâmın öğrenilmesi gerekmektedir. Ve Şâri'in zekâtı farz kılmasındaki makasudın tahakkuku için çalışmak lazımdır. Bu da zekât şartlarını taşıyan nisap miktarı mala sahip her zengin bir vazifesidir.

2. Zekât muhasebesinin öğrenilmesi:

Zekât muhasebesi zekâtın vakiada uygulanmasının ilk mantıksal adımını oluşturmaktadır. Zira her ferдин yahut şirketin zekâtının şeriata uygun bir şekilde doğru hesaplaması farzdır. Çünkü bir farzın ancak kendisiyle yerine getirilebildiği şey de farzdır. Zekât muhasebesini şöyle tanımlayabiliriz: "Farz olan zekât miktarını İslam şeriatının hükümlerine uygun bir şekilde hesaplayabilmek için zekâta tabi varlıkları belirlemede takip edilmesi gereken ilke, esas ve uygulamalar bütünüdür."

Zekât hesaplaması modern dönemde müstakil bir ilim olarak okutulan, şirket ve bankalara tatbik edilebilen, pek çok denklem ve teorisi bulunan müstakil bir ilim olmuştur. Müslüman da bu bilgileri öğrenip ayrıca Kuran'a, sünnete ve edille-i şer'iyyeye uygun olup olmadığına bakmalıdır. Bu sayede kişi zekât ibadetini vahye uygun ve bilinçli bir şekilde gerçekteştirebilir. Ve yine bu şekilde öğrenerek şer'î bir esas olmayan, vergi hesabına ve kapitalizme dayanan, zekât ile hiçbir ilgisi olmayan yöntem ve denklemleri anlayıp onlardan uzak durabilir.

3. Zekât kurumu kurulması:

Zekâtın idari ve kurumsal düzeyde temsil edilmesi zekâtın toplumda yaygınlaştırılması hedefinin en önemli gereklerindendir. Bu devlet düzeyinde de sivil vakıf ve dernekler düzeyinde de olabilir.

Tabii ki devletin zekât farızasının güçlü bir şekilde düzenlenmesi, uygulanması, plan ve sistemler oluşturularak desteklenmesi doğrultusunda büyük etkisi olacağı muhakkaktır. Diğer taraftan başa zekât müesseselerinin de oluşturulması, bu müesseselerin zekâtın yaygınlaştırılması ve İslâmî hükümlere uygun bir şekilde tatbik edilmesi için her türlü çabayı göstermesi elzemdir. Bu sayede zekâtın ekonomik ve sosyal hedefleri gerçekleşmiş olacak, zekât ve sadaka verenler verdikleri paraların doğru yere gittiğinden emin olacak ve İslami-iktisadi müesseseler güven kazanacaktır.

IZÖLJ

منظمة الزكاة العالمية
International Zakat Organization

Üçüncü bölüm:

Kime farz kıldı?

(Zekât mükellefleri)

ZEKÂTIM

Sağlam ve güçlü bir bilimsel yöntem

IZÖİJ

منظمة الزكاة العالمية
International Zakat Organization

Zekâtın dünyadaki medenî rolünü
güçlendirmeye doğru

 IZakat.org info@izakat.org

 +965 55444912 - +90 5541848030

Üçüncü bölüm:

Kime farz kıldı?

(Zekât mükellefleri)

16 Zekât kime farzdır?

Zekât, şartları gerçekleştiğinde Müslümanların üzerine farz olur. Gayrimüslimlere zekât düşmez. Ayet-i kerimede şöyle buyurulmuştur:

﴿وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَبِرَسُولِهِ﴾

“Harcamalarının kabul edilmesine, yalnızca, Allah’ı ve Resulünü inkâr etmeleri, namaza ancak üşene üşene gelmeleri ve ancak gönülsüzce harcamaları engel olmuştur.”⁵¹ Resulullah da (s.a.v.) Muaz b. Cebel’i (r.a.) Yemen’e gönderirken şöyle buyurmuştur: “Yemenlileri (evvelâ) Allah’tan başka ibadete lâyık bir ilâh olmadığına ve benim Allah’ın Resülü olduğuma şehadet etmeye davet et. Eğer bu iki şehadeti kabul ederlerse, (...) bu defa onlara mallarında Allah’ın zekât farz kıldığını bildir. Bu zekât, zenginlerden alınır ve fakirlere verilir.”⁵² Bu hadis-i şerifte Müslümanlığın zekâtın şartlarından biri olduğu görülmektedir. Dolayısıyla gayrimüslimler zekât mükellefi değildir.

17 İslam’da zekâtın vücup illeti nedir?

Zekât, makasıdı ve hikmetleri kolay anlaşılabilen mali bir ibadettir. Müctehid naslara, zekâtın şart ve hükümlerine bakarak hikmet ve semerelerini ortaya çıkartabilir. Özellikle zekâta tabi malların şer’î illetini, farz olan zekât miktarını ve nisabını, kimlere verileceğini kolayca belirleyebilir. Dolayısıyla zekâtın meramı ve maksadı aklın ve zihnin idrak edebileceği şekilde açıktır.

Bu bağlamda zekât ile ilgili şer’î nasları incelemek suretiyle zekâtın illetinin zenginlik vasfı olduğu sonucuna ulaştık. Yani buna göre Müslüman bir kimsenin malında zenginlik vasfı oluşmadığı sürece o malda zekât farz olmaz. Bu vasıf da şer’-i şerifte her zamana ve mekâna tatbik edilebilecek dört açık şarta bağlanmıştır.

Zenginlik vasfının zekâtın vücup illeti olduğunu pek çok büyük âlim farklı asırlarda dile getirmiştir. Karafi şöyle der: “Maslahatın elde edilmesinin veya fesadın engellenmesinin sağlanması münasiptir. Maslahatın tahsiline zenginliği örnek olarak verebiliriz. Ki zenginlik, zekâtın vücup illetidir. Bu, fakirlerin ve mal sahibinin maslahatını sağlar. Fesadın engellenmesine de içkinin haram

51 Tevbe 54

52 Buhari, el-Câmiü’s-sahih = Sahih-i Buhari., c. 2, s. 19, no: 1458, [Sofuoğlu, 1987, 3, ss. 1321-1322]; Müslim, Sahih-i Müslim., c. 1, s. 50, no: 19. Bu hadis-i şerif İbn Abbas’tan (r.a.) rivayet edilmiştir.

olması örnektir.” Görüldüğü üzere Karafi burada zenginliğin zekâtın vücup illeti olduğunu belirtmektedir.⁵³

18 İslam’da zekâtın vücup illetinin zenginlik vasfı olduğunun delilleri nelerdir?

Bir malda zekât gerekip gerekmediğinin anlaşıldığı “vücup illeti”nin zenginlik vasfı olduğuna dair pek çok delil vardır. Bu delillerin en önde gelen bir tanesini zikretmekle iktifa edelim:

“[Zekât kavmin] zenginlerinden alınır ve fakirlerine verilir.”⁵⁴ hadis-şerifi:

İbn Abbas’tan (r.a.) nakledildiğine göre peygamberimiz Hz. Muaz’ı (r.a.) Yemen’e göndermiş ve şöyle buyurmuştur: “Yemenlileri (evvelâ) Allah’tan başka ibadete lâayık bir ilâh olmadığına ve benim Allah’ın Resulü olduğuma şehadet etmeye davet et. Eğer bu iki şehadeti kabul ederlerse, bu defa Allah’ın her gece ve gündüzde üzerlerine beş vakit namaz farz kıldığını onlara bildir. Eğer onlar bu namaz farzına itaat ederlerse, bu defa onlara mallarında Allah’ın zekât farz kıldığını bildir. Bu zekât, onların zenginlerinden alınır, fakirlerine verilir.” Müslim’in rivayeti bu şekildedir. Buhârî’nin rivayeti ise “zengininden alınır ve fakirine verilir.” şeklindedir.⁵⁵ Bu hadis-i şerifte zekâtın zenginlik vasfı ile ilişkili olduğu hususunda bir işaret ve uyarı vardır. Buna göre zenginlik vasfı mükelleflerde bulunur ve zekâtın illetidir.

Bunu şuradan anlıyoruz: Hadis-i şerif bu hükmü kendisine uygun bir vasfa göre düzenlemiştir. Bu da usulcülerin ta’lîl (illet belirleme) yöntemlerinden bir tanesidir.⁵⁶ Ve bu yönteme göre Şâri’ bir hükümle birlikte bir vasıf zikrettiğinde bu vasıf hükmün illeti olur. Zira bu illetle ta’lîl mümkün olmayacak olsaydı illet boşuna zikredilmiş olurdu. Ve Kur’an ve sünnet boş laflar ihtiva etmekten ve manası, delâleti olmayan lafızlar içermekten münezzehtir. Böyle bir şeyin mümkün olmadığı hususunda icma vardır.⁵⁷

53 Karâfi, Şerhu tenkîhi’l-fusûl, t.y., c. 1, s. 193; et-Tûfi, Şerhu muhtasari’r-ravza (Riyad: Matabiu’ş-Şarki’l-Evsat, t.y.), c. 3, s. 384; Bu illet hakkında diğer uleman görüşleri için bakınız: Salahaddin Amir, “İlletü vücupi’z-zekât” (Mu’temerü’z-zekât ve’t-tenmiyetü’ş-şâmile, Bahreyn, 2019).

54 Buhari, el-Câmiü’s-sahih = Sahih-i Buhari., c. 2, s. 104, no: 1395; Müslim, Sahih-i Müslim., c. 1, s. 50, no: 19.

55 Buhari, el-Câmiü’s-sahih = Sahih-i Buhari., c. 2, s. 104, hadis no. 1395 [Sofuoğlu, 1987, 3, ss. 1321-1322]; Müslim, Sahih-i Müslim., c. 1, s. 50, hadis no. 19.

56 Fahrüddin er-Râzî, El-mahsûl (Müessesetü’r-Risâle, 1418), c. 2, s. 110; Karâfi, El-furûk (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1418), c. 3, s. 142; el-İsnevî, Nihâyetü’s-sûl şerhu minhâci’l-vusûl (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1420), 151; el-Ensârî, Gâyetü’l-vusûl fî şerhi lübbi’l-usûl (Mısır: Dâru’l-Kütübi’l-Arabiyyeti’l-Kübrâ, t.y.), c. 1, s. 129; el-Attar, Hâşiyetü’l-Attâr ‘alâ şerhi’l-celâl el-mahallî “alâ cem’i’l-cevâmi’ (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, t.y.), c. 2, s. 317; Karâfi, Nefâisü’l-usûl fî şerhi’l-mahsûl (Mekke: Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, t.y.), c. 3, s. 1303; el-Gırnâtî, Takrîbü’l-vusûl ilâ ilmi’l-usul (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1424), 187; el-Urmevî, Et-tahsîl mine’l-Mahsûl (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1408), c. 1, s. 198; el-Hindî, Nihâyetü’l-vusûl ilâ dirâyeti’l-usûl (Mekke: El-Mektebetü’t-Ticâriyye, 1416), c. 2, s. 510; Abdulaziz el-Buhârî, Keşfü’l-esrâr fî şerhi usûli’l-Pezdevî (Kahire: Dâru’l-Kitâbi’l-İslâmî, t.y.), c. 2, s. 373.

57 el-Âmidî, el-İhkam fî usuli’l-ahkâm (Kahire: Matbaa-i Muhammed, t.y.), c. 3, s. 372 v.d.

“Zenginlerinden alınır” ibaresinden zekât hükmünün zenginlik vasfının bulunup bulunmamasına göre belirleneceği anlaşılmaktadır. Ve özellikle bu hadis-i şerifte peygamberimiz Yemen’e gönderdiği elçisine talimatlar vermekte, onu bilgilendirmektedir. İşte burası teşrî’in illetlerinin beyan makamıdır. Burada ayrıntılar değil, üzerine yeni hükümlerin bina edilebileceği, kendisiyle kıyas yapılabilecek illetler ve kaideler beyan edilmektedir.

19 Zenginlik vasfı tutarlı bir illet midir? Ve bunun ölçütleri nelerdir?

Fıkıh usulünde bir illetin geçerli olabilmesi için onun tutarlı ve düzenli olması gerekmektedir. “Zenginlik vasfı” dediğimiz şey dil açısından yahut örf açısından tutarlı bir kavram değildir. Çünkü kü bir ülkede zengin sayılan kişi başka bir ülkeye gittiğinde fakir sayılabilir. İşte bu sebeple şeriat devreye girerek zenginlik vasfını bazı kurallarla zabıt altına almıştır. Buna göre zenginlik vasfının tespiti ve takdiri fakihlerin içtihadına veya örfe bırakılmamış, dört net şart ile zabıt altına alınmıştır. İmam Gazali zenginlik vasfının zekât açısından tutarlı ve şer’î bir vasıf olduğunu şu şekilde ifade eder: “Nisap miktarından fazla olmak ve bir yıl beklemek şeklindeki zenginlik zekât için şer’î açıdan tutarlıdır. Mükellefin haline de bakılmaz.”⁵⁸

Zekât için zenginlik vasfının belirlenmesinde kullanılan dört ölçü, dört şart şunlardır:

Birinci şart: Malın mübah olması: Bir malda zenginlik vasfının gerçekleşebilmesi için o malda bulunması gereken ilk vasıf mübahlıktır. Malın hem özü hem de kazanılma şekli itibariyle mübah olması gerekmektedir. Bu da şeriatın güzelliklerindedir ki haram parayı dikkate almamış, ona hiç önem vermemiş, ona yok muamelesi yapmıştır. Buna göre kişinin ne kadar malı olursa olsun bu mal helal olmadığı sürece kişi zengin sayılmaz. Çünkü bu para her ne kadar kişinin elinde olsa da bu paranın gerçek sahibi bu parayı hak edenlerdir. Bu sebeple de bu haram paraya zekât düşmez. Malın özü itibariyle haram olmaması ile de domuz, şarap gibi aynı itibariyle haram olan şeyler arasında bulunmaması kastedilir. Ayrıca mal kumar veya faiz gibi yöntemlerle de kazanılmış olmamalıdır. Çünkü zekât bir ibadettir ve ancak temiz ve güzel olması durumunda kabul edilir.

Haram olduğu için zekâtı verilmeyen mallara şunları örnek verebiliriz:

1. Faiz ve türevlerinden kazanılmış mallar
2. İçki ve uyuşturucu ticaretiyle kazanılmış mallar
3. Hırsızlık ve hortum ile kazanılan mallar
4. Haram şeyler satan iş yerlerine yer kiralamak suretiyle kazanılan mallar
5. Faizli bankalara veya haram faaliyetlerde bulunan şirketlere veya haram mal üreten fabrikalara yer kiralamak suretiyle kazanılan mallar

⁵⁸ Gazzâlî, Tahsînü'l-me’âhiz, c. 1, s. 615, v.d.

İkinci şart: Tam mülkiyet

Tam mülkiyet ile mala tam bir şekilde sahip olmak kastedilmektedir. Bir mala tam olarak sahip olabilmek için şu iki şeyin kişinin elinde bulunması lazımdır:

Malda hakkı olmak (ismen mülkiyet): Bu, kişinin malda şahsi hakkı olmasıdır. Yani mal satın alma, veraset, hibe vb. bir yolla kişinin mülkiyetine girmiş olmalıdır. Buna göre gasp, hırsızlık gibi gayri-meşru yollarla kazanılan yahut kişinin mülkiyetine geçirmediği vedia gibi, ipotek gibi mallar kişinin tam mülkiyetinde değildir.

Malda tasarruf etme gücüne sahip olmak: Buna göre insan bir mala sahip olabilmek için onu istediğinde satabilecek, istediğinde hibe edebilecek şekilde elinde bulundurmalıdır. Ayrıca mal sahibinin o malda tasarruf edebilmesi başka bir şahsın izin ve iradesine bağlı olmamalıdır. Dolayısıyla kaybolmuş mallar, zorla gasp edilen, çalınan veya başkasına borç olarak verilen mallar kişinin mutlak tasarrufunda değildir ve bu sebeple kişi bu mallara tam mülkiyet ile sahip değildir.

Bu iki özellik bir malda birleştiğinde, klasik tabiriyle malın rakabesi ve zilyedliği bir araya geldiğinde mala tam mülkiyetle sahip olunmuş olur. Bunu fakihler milk ve yed sahipliği⁵⁹ yahut rakabe ve yed mülkiyeti gibi tabirlerle⁶⁰ ifade etmişlerdir. Bunun delili ise şu ayet-i kerimedir:

﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾

“Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (Onların kalplerini yatıştırır.) Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”⁶¹ Burada, “mallarından” ifadesiyle malı sahibine izafe etmektedir. Bu izafetten mutlak tam mülkiyetin gerekliliği anlaşılmaktadır. Ve fakihler de tam mülkiyet olmaksızın zekâtın farz olmayacağı hususunda icma etmişlerdir.⁶²

Meseleye mantıksal açıdan bakıldığında da görülür ki zekât ancak nimetten tam olarak istifade edildiği durumlarda verilir. Nakıs mülkiyet durumunda ise nimet tam değildir. Zira kişinin tam mülkiyetle elinde bulundurmadığı, istediği gibi tasarruf edemediği nimetten tam manasıyla istifade ettiği söylenemez. Dolayısıyla bu maldan zekât vermesi de gerekmez. Bu durumda zekât vermeye çalışmak kişinin kendini gerekmeyen bir zorluğa sokmasına sebep olacaktır.⁶³

59 Haddâd, el-Cevheretü'n-neyyire ala Muhtasari'l-Kuduri (Amman: Ervika li'd-Dirasat ve'n-Neşr, t.y.), c. 1, s. 139.

60 İbn Hüمام, Fethü'l-kadîr (Beirut: Dâru'l-Fiker, t.y.), c. 6, s. 248.

61 Tevbe 103

62 İbn Hübeyre, El-ifsâh 'an me'ânî's-sıhah (Dâru'l-Vatan, 1417), c. 1, s. 196.

63 Mülkiyetin tam olmaması şu dört sebepten kaynaklanabilir:

1. Bir aynın mülkiyeti hususunda müştereklik olması: taksim edilmeden önceki ganimetler, miras ve şirketler gibi.
2. İstikrarsızlık: süre bitiminden önceki ücret, teslim alınmayan vasiyet malı, mükateb malı.
3. Aynın mülkiyetine sahip olmamak: kölenin malı, henüz ilan edilmemiş lukata malı.
4. Tasarrufta bulunamamaktan kaynaklanan: esirin malı, ipotekli mal ve alacaklar. Bkz: Gazzâlî, El-vasîfî fi'l-mezheb (Kahire: Dâru's-selâm, 1417), c. 2, s. 437; Salih el-Müslim, Ahkâmü'z-zekât ve mesâilühâ el-mu'âsıra, t.y., 44.

Kişinin tam mülkiyetle sahip olmadığı ve dolayısıyla zekât vermesinin gerekmediği mallara şu örnekleri verebiliriz:

- 1. Kayıp mal:** sahibinin kaybettiği mal. Çünkü bu mal kişinin elinde değildir.
- 2. Çalınmış mal:** Bu mal artık hırsızın elindedir. Kişiye artık elinde olmayan ve tasarruf edemediği bu maldan zekât düşmez.
- 3. Alıkonmuş mal:** Bu malı da bir başkası alıkoymuştur. Bu yüzden malın ilk sahibi bu malın zekâtını vermez.
- 4. Gasp edilmiş mal:** Sahibinin elinden zulüm ile, haksız yere alınmış maldır. Malı gasp edilen kişinin de gasp eden kişinin de bu maldan zekât vermesi gerekmez. Zira gasp eden kişi malın rakabesine sahip değildir. Malı gasp edilen kişi de malı elinde bulundurmamaktadır.
- 5. Alacaklar:** Başka birine vermiş olduğu borçtan zekât vermen gerekmez. Çünkü bu para artık elinde ve mülkiyetinde değildir. Diğer taraftan bu para borcu alan kişinin elindedir ve zekât şartları gerçekleşirse bu kişinin zekâtını vermesi gerekir. Gasp, hırsızlık vs. bir sebeple malın rakabesine yahut kaybolma, borç verme vs. bir sebeple malda tasarruf imkanına sahip olunmadığı vakit tam mülkiyet ortadan kalkar ve zekât da sakıt olur.

Burada esas olan zenginlik illetinin oluşması için tam mülkiyet şartının yerine gelmesidir. Bu da malın hem rakabesine hem de tasarruf imkanına sahip olmak demektir. Zekât verebilmek için ilgili mala nakıs mülkiyetle değil, tam mülkiyetle sahip olmak gerekir. Malda zenginlik vasfının gerçekleşebilmesi için kişinin bu malda rahatça tasarruf etme özgürlüğüne sahip olması gerekir. Kişi nisap miktarı bir mala yıl boyunca sahip de olsa bu malda tam ve dilediği gibi tasarruf edip malı istediği gibi işletemiyorsa tam manasıyla zengin sayılmaz. Zenginlik vasfı ancak ve ancak tam mülkiyetin gerçekleşmesi ile kazanılır.

Üçüncü şart: Nisap miktarına ulaşmak

Nisap miktarı, Şâri'in kişinin zengin sayılıp zekât vermesi için belirlediği orandır. Yani kişinin üzerine zekâtın farz olması için nisap miktarı mala sahip olması gerekir. Ve eğer zekâta tabi malları nisap miktarına ulaşmıyorsa zengin sayılmadığı için bu kişinin zekât vermesi farz değildir. Zekâtın farz olması için bir alt seviye belirlemiş olması şeriatın adalet ve rahmetinin bir eseridir. Kişi bu oranda mala sahipse zekât verir, değilse vermez. Yani zekât her malda değil, sadece bu orana ulaşan mallarda farzdır. Bu sayede şeriat zengin kişilerle ucu ucuna geçinen kişileri birbirinden ayırmıştır. Zengine zekâtı farz kılmış, zengin olmayanları bu ibadetten muaf kılmıştır. Bu da malın miktarına göredir.

Zekâtın tespitindeki temel ölçü olan bu oranı fukaha "nisap miktarı" olarak isimlendirirler. Şeriatla her bir mal türü için ona uygun bir nisap vardır. İfrat ve tefritten uzak bir şekilde paraya, hayvanlara, ekinlere ve meyvelere ayrı nisap miktarları belirlenmiştir.⁶⁴

Fakihler, zekâtın farz olabilmesi için kişinin nisap miktarı malı olması gerektiği konusunda icma etmişlerdir.⁶⁵ Delilleri ise peygamber efendimizden bu konuda nakledilen hadis-i şeriflerdir. Zekât gereken mal çeşitlerinin sayıldığı bölümde bu konuyla ilgili ayrıntı verilecektir. Burada bir örnek olmak üzere Ebû Said el-Hudrî'den (r.a.) gelen şu rivayeti sunuyoruz: "En aşağı üçer yaşında beş deveden aşağısında zekât yoktur. Beş ukıyyeden (yani iki yüz dirhemden) az miktardaki gümüşte zekât yoktur. Beş vesk miktarının altındaki (hurma, üzüm ve hububat) mahsullerinde de zekât yoktur."⁶⁶

Burada esas olan şeriatın açıkça belirttiği üzere zenginlik vasfının oluşabilmesi için nisap şartının gerekliliğidir. İslam, her zengininin her zaman ve mekânda kolaylıkla tespit edip uygulayabileceği biçimde, müphem ve karışık olmayan net ve anlaşılır bir zekât ölçüsü belirlemiştir. Bu ölçü yani nisap malın cinsine göre değişiklik gösterir. Örneğin devenin nisabı koyunun, koyunun nisabı ineğin nisabından farklıdır. Ekinlerin, meyvelerin, altın ve gümüşün nisabı da birbirinden farklıdır. Bunların her biri zengininin her bir mal cinsini kolayca değerlendirebileceği bir titizlikle belirlenmiştir.

Dördüncü şart: Havelan-i Havl

Havelan-i havl ile nisap miktarındaki bir malın üzerinden tam bir ay yılının geçmiş olması kastedilmektedir. Bu da yaklaşık olarak 354 güne tekabül etmektedir. Bu süreyi doldurmamış bir mal için zekât vermek farz değildir. Şeriatın adalet ve rahmeti malda zekâtın farz olabilmesi için bir sınır belirlemiştir. Bir mal nisap miktarına ulaşsa bile bu süre sınırı kadar beklememişse ona zekât gerekmez. Bunun hikmeti ise zekâtın asıl itibariyle sermayeyi değil, paradan elde edilen kârı he-

64 İlgili bölümde nisaplarla ilgili ayrıntılı bilgi verilecektir.

65 İbn Münzir, El-icmâ' (Dâru'l-Âsâr li'n-Neşri ve't-Tevzî', 1425), 44.

66 Buhari, el-Câmiü's-sahih = Sahih-i Buhari., c. 2, s. 107, hadis no. 1405 [Sofuoğlu, 1987, 1370].

deflemesidir. Böylece zenginler sermayelerini azaltarak zarara girmiş olmazlar. Çünkü kâr denilen şey sermayenin bir süre çalıştırılması ve bekletilmesi sonucunda elde edilebilir. Şeriat ise bunun için süre vermiş ve bu süreyi de tam bir hicrî yıl olarak belirlemiştir. Bu süre içerisinde mal rahatça dolaşımında kalır ve gereken kârı oluşturur.

Eğer kişi malını ticarete kullanmaz, piyasada değerlendirmez ve âtil bekletmeyi tercih ederse bu durumda bir yıl dolduğunda ana parasından, sermayesinden bile olsa ondan zekât alınır. Çünkü âtil bir şekilde bekletilen mal toplum ekonomisine zarar verir. Zekât da bu zararı telafi edebilmek için zengin malından bir miktar kesinti yaparak fakirlere ve zekât alabilen diğer insanlara ulaştırır. Fakihler zekâtın farz olması için havelan-i havl şartının gerçekleşmesi gerektiği konusunda ittifak etmişlerdir. Ve bazı fakihler de bu konuda icma olduğunu naklederler.⁶⁷ Bu konuda delil olarak da Hz. Aişe'den rivayet edilen şu hadis-i şerifi kullanırlar: “Üzerinden bir yıl geçene kadar mallarda zekât yoktur.”⁶⁸

Zekâtın farz olması için zenginlik vasfının tahakkuk etmesinden kasıt malın sahibinin elinde tam mülkiyetle tam bir yıl beklemesidir. Buradaki kasıt, kişinin zengin sayılabilmesi için uzun bir süre malı elinde bulundurmasıdır. Bu süre sınırı da şeriat tarafından bir hicrî sene olarak yani takribi 354 gün olarak belirlenmiştir. Kişi nisap miktarındaki malı tam bir yıl boyunca mutlak tasarrufu altında tutmadığı sürece zengin sayılmaz. Dolayısıyla nisap miktarı mala bir gün, bir ay veya birkaç ay sahip olan kişi zengin hükmünde değildir. Bunun ölçüsü bir yıldır. Kemmiyet ölçütü olan nisap ile zamansal ölçüt olan bir yıl şartı yerine gelmeden zekât söz konusu olamaz. Böylece zekât hükmü hassas bir ölçüyle belirlenmiş olur.

Kısacası, zenginlik vasfı peygamberimiz tarafından belirlenen zekât ölçütüdür ve zekâtın farz olması bu vasfın bulunup bulunmamasına bağlıdır. Ve peygamberimiz bu vasfı Muaz b. Cebel'i (r.a.) Yemen'e elçi ve muallim olarak gönderdiğinde, talim makamında zikretmiştir. Talim makamı şer'î illetlerin beyan edildiği makamdır. Yani peygamberimizin öğrettiği bu husus Hz. Muaz'ın gerektiğinde kıyas yoluyla her zaman tatbik edebileceği bir kaidedir.

Ve zenginlik vasfı şeriatla dört şart ile sınırlandırılmıştır: malın mübah olması, tam mülkiyetle sahip olunması, nisaba ulaşması ve üzerinden bir sene geçmesi. Zikredilen bu dört şartın hepsi birden gerçekleşmediği sürece zekât farz olmaz. Çünkü zekât, zenginlik vasfının şartlarıyla beraber bulunup bulunmamasına bağlıdır.

67 İbn Hübeyre, El-ifsâh 'an me'âni's-sıhah, c. 1, s. 196.

68 İbn Mâce, Sünen-i İbn Mâce, t.y., c. 1, s. 571, hadis no. 1792. Bu hadis zayıftır çünkü senedinde Harise b. Ebi'r-ricâl vardır. Harise ise zayıf bir rivavidir. Ama bu hadisi destekleyen sahabe sözleri bulunmaktadır. Özellikle Hz. Ebubekir gibi hulefa-yı raşidinden bu konuda nakiller vardır. İmam Malik'in Muvatta'sında, Beyhakî'den sahih olduğu belirtilen rivayetler bulunmaktadır. Beyhakî, Es-sünenü'l-kübrâ, c. 4, s. 95. Musannef'te de Hz. Ali (r.a.) ve diğer sahabeden nakledilmiştir. İbn Ebî Şeybe, Musannefü İbn Ebî Şeybe, t.y. Ebu Davud'un Hz. Ali'den (r.a.) naklettiği rivayet Hz. Aişe'nin (r.a.) rivayetinin şahididir. Ebû Dâvud, Sünen-i Ebî Dâvud, ed. İzzet Ubeyd ed-De'as (Humus: Muhammed Ali Seyyid, t.y.), 1573. Ve İbn Hacer "lâ be'se bihî" diyerek Hz. Ali'nin rivayetinin senedinin yeterli olduğunu belirtmekte, "Bu konudaki hüccet olarak kullanılmaya uygundur. Rivayetler birbirini desteklemektedir." Demektedir İbn Hacer, et-Telhîs, t.y., c. 2, s. 156. Ayrıca Albânî de bu hadis in sahih olduğunu söylemiştir.

20 Çocuğun ve delinin malından zekât vermek gerekir mi?

Çocuğun ve delinin malından zekât vermek gerekir. Çünkü zekâtın farz oluşu malın aynına bağlıdır. Malın kime ait olduğunun bu konuda bir ehemmiyeti yoktur. Bu konudaki fikhî kaide şudur: “Zekât nerede olursa olsun malın aynı ile ilgili bir farîzadır. Mal sahibinin kim olduğu dikkate alınmaz.” Bu kaidenin anlaşılması için manasını açıklayalım:

a. Kaidenin manası: Zekât, zekâtın vücup mahalli olan malın aynı ile ilgili mali bir farizadır. Bu sebeple de mal sahibinin kim olduğu ile ilgilenmez. Mal sahibinin kadın veya erkek olması, küçük veya büyük olması, yetim olup olmaması, akıllı veya deli olması, normal bir kişi, şirket veya kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olması zekâtın hükmüne hiçbir şekilde tesir etmez. Yani zekât mallarındaki dört şart bir araya geldiğinde mal sahibinin kim olduğuna bakılmaksızın zekât farz olur.

b. kaidenin delili:

﴿ خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾

1. “Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al.”⁶⁹ Bu ayet-i kerimede Cenab-ı Hak malı, sahibine nispet ederek zikretmiştir. Bu da tam mülkiyetle gerçekleşir. Ve ayet-i kerimede mükellef olup olmamakla ilgili bir fark bildirilmemektedir.

2. Amr b. Şuayb babasından, o da dedesinden rivayet etmiştir ki Peygamber Efendimiz (s.a.v.) insanlara hutbe vermiş ve şöyle buyurmuştur: “Kim bir yetimin bakımını üstlenirse onun malıyla ticaret yapın ki parasını zekât yiyip bitirmesin.”⁷⁰

c. Örnekler:

1. Küçük çocuğun ve buluğa ermemiş kişilerin de zekât vermesi farzdır.
2. Delilerin, bunakların, aklını yitirmiş kimselerin zekât vermesi farzdır.
3. Gerçek şahıs olmayan, tüzel kişilikleri bulunan şirketlerin de zekât vermesi gerekir.

Bu zikredilen kişilerin zekâtlarını vermek vekil, veli, vasi gibi onların iş ve mallarıyla ilgilenen kişilerin vazifesidir.

69 Tevbe 103

70 Tirmizî bu hadisi rivayet etmiş ve zayıf olduğunu belirtmiştir. (Tirmizî, el-Câmiü’s-sahih., c. 3, s. 32, no: 641.) Şafii ise bu hadisin manasını onaylamış ve benzer hadislerin ve sahabeden nakledilenlerin umumî manasını da göz önünde bulundurarak yetimlerin malında zekâtın farz olduğuna hükmetmiştir. (İbnü’l-Mülakkın, El-bedrü’l-münîr fi tahriri’l-ehâdis ve’l-âsari’l-vâkıa fi’ş-şerhi’l-kebir (Riyad: Dâru’l-Hicre, 1425), c. 5, 465.

21 Tüzel kişiliğin anlamı nedir? Ve uygulamadaki örnekleri nelerdir?

Tüzel kişilik şu şekilde tanımlanmaktadır: “Devlet, dernek, şirket, tesis vb. başlı başına bir varlık olmak ve belirli bir amaç gütmek üzere oluşan veya kurulan ve yasa karşısında tek bir kişi sayılan kuruluş, hükmî şahıs.”⁷¹ Bu, yasal olarak tanınan ve kendisini oluşturan üyelerin şahsiyetinden bağımsız bir yapısı bulunan bütün insan topluluklarını ve maddi birikimleri kapsamaktadır.⁷²

Günümüzde şirketler, bankalar, kâr amacı güden ve gütmeyen kuruluşlar, vakıflar, dernekler kanuni olarak bağımsız tüzel bir kişiliğe sahiptir.⁷³ Ve kendileriyle ticari, yasal, hukuki vb. pek çok düzlemde farklı işlemler gerçekleştirmek mümkündür. Örneğin şirketlerin kendilerine özel ismi, vergi kimlik numarası, uyruğu yani tabi olduğu ülke, belirli bir genel merkez/ofis, çalışma ruhsatı, mali zimmet gibi unsurları bulunmaktadır ve bunlar kanun nezdinde tanınmakta ve korunmaktadır. Aynı şekilde bu kurumların yerine getirmek zorunda oldukları görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Yani modern kanunlar bu kurumları bağımsız birer tüzel kişilik olarak kabul etmekte ve muhatap olarak almaktadır. Ve kanunlar/devlet ilk planda bu kurumların sahiplerini değil, kendisini muhatap almaktadır. Çünkü bu kurumların, sahiplerinin zimmetlerinden ayrı bir zimmeti ve mâlî/yasal kişiliği bulunmaktadır.

22 Tüzel kişiliğin üzerine zekât farz olur mu? Ve bu konudaki deliller nelerdir?

Tüzel kişilikler de toplumda bağımsız varlıkları bulunan kişiliklerdir ve bu sebeple zekât emrine muhataptırlar. Bunun delillerinden biri şu ayet-i kerime ve hadis-i şeriftir:

﴿ خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا ﴾

“Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al.”⁷⁴ “[Zekât kavmin] zenginlerinden alınır ve fakirlerine verilir.”⁷⁵ Bu ve benzeri şer’î nasların umumi manasından şirketlerin de kişiler gibi zekât emrine muhatap olduğu anlaşılır. Çünkü şirketler de şeriatın zekât emrinin umumi hitabıyla ilişkili olan maddi servet ve mali gücü temsil etmektedir.

Bilindiği üzere kitap ve sünnet hem normal kişilere hem de tüzel kişiliklere veya gruplara aynı şekilde hitap edebilmektedir. Ve büyük topluluklara da tek bir grup olarak hitap edebilmektedir. Örneğin şu ayet-i kerimede İslam ümmetine tek bir ümmet olarak hitap edilmiştir:

﴿ وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ ﴾

“Şüphesiz bu (İslâm), tek bir din olarak sizin dininizdir. Ben de Rabbinizim. Öyle ise bana karşı gelmekten sakının.”⁷⁶

71 [http://lugatim.com/s/t%C3%BCzel Erişim tarihi: 25.10.2021]

72 Mu’cem el-Luga el-Arabiyye el-Muasıra, t.y., c. 2, s. 1567.

73 Tüzel kişilik yasalar çerçevesinde kabul edilmektedir. Bunun için ilgili kanunlara bakılabilir. Örneğin Kuveyt Anayasası’nın 18, 19, 20 ve 21. maddeleri bu konuyla ilgilidir.

74 Tevbe 103

75 Buhari, el-Câmiü’s-sahih = Sahih-i Buhari., c. 2, s. 104, no: 1395; Müslim, Sahih-i Müslim., c. 1, s. 50, no: 19.

76 Mü’minûn 52

Ve diğer bir ayet-i kerimede şöyle buyrulur:

﴿وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾

“Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten meneden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır. Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte onlar için büyük bir azap vardır.”⁷⁷

Bu minvalde başka ayet-i kerimeler de bulunmaktadır.

Şu ayet-i kerimelerde görüldüğü üzere bütün insanlara toplu olarak hitap edilmesi de mümkündür:

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾

“Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibadet edin ki, Allah’a karşı gelmekten sakınasınız.”⁷⁸

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَمِنُوا خَيْرًا لَكُمْ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾

“Ey insanlar! Peygamber size Rabbinizden hakkı (gerçeği) getirdi. O hâlde, kendi iyiliğiniz için iman edin. Eğer inkâr ederseniz bilin ki, göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah’ındır. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”⁷⁹ Kuran-ı Kerim’de bunun başka örnekleri de bulunmaktadır.

Mükelleflerle ilgili şer’î hitapların şahıslara ve topluluklara farklı şekillerde yöneltilmiş olması şer’î hitabın muhatabının sadece normal fertlerle sınırlı olmadığını açıkça gözler önüne sermektedir. Buna göre şer’î hitap kişi, grup, kurum, devlet vs. bütün farklı cihetleri kapsamaktadır.

Yukarıda zikredilen delillere binaen şunu belirtelim ki, zekât zenginliğin dört şartı bir araya geldiği vakit kişilere farz olduğu gibi şirketlere de farzdır. Bu dört şart mübahlık, tam mülkiyet, nisaba ulaşma ve havelan-i havldir. Bu şartlar bir aradaysa şirket de normal bir insan gibi zekâtını verir. Çünkü onun da tüzel bir kişiliği, hukuki varlığı, kanun ve toplum nezdinde görev ve sorumlulukları vardır. Bu durumda zekât farzı şirket ortaklarına bırakılmaz. Çünkü ortaklar şirketteki mal varlığını ve işletim esnasındaki net kârı tam olarak bilemeyebilirler. Ayrıca farklı mal kalemleri için farkı nisap miktarı söz konusu olduğundan büyük şirketlerin sahipleri şirketin hangi alanda ne kadar yatırım yaptığını bilmediğinden zekâtını tam olarak hesaplayamayabilir. Çünkü, örneğin, ticari mallardan kırkta bir oranında zekât verilirken zirai mallardan onda bir oranında zekât verilir.

Şirketlerde zekâtın farz olmasının delili Müslümanların mallarında zekâtı farz kılan delillerle aynıdır. Aradaki tek fark şirkette malların tek bir yerde toplanması ve şirket ortaklarının ortaklık üzere bir akit yapmış olmalarıdır. Enes bin Malik (r.a.) şöyle tahdîs etmiştir: Hz. Ebubekir (r.a.), Resulullah’ın (s.a.v) takdir buyurduğu zekât miktarlarına dair Enes bin Malik’e bir mektup yazdı da bunda “Zekât (artar ve eksilir) korkusuyla dağınık olan zekât malı bir araya toplanmaz, toplu bulu-

77 Âl-i İmran 104-105

78 Bakara 21

79 Nisa 170

nanların arası da ayrılıp dağıtılmaz” buyurdu.⁸⁰ Şirket malları ise yıl boyunca bir aradadır ve şirketin bağımsız yasal ve mali zimmetinde zekât tahakkuk eder. Bu durumda zekâtı şirketin değil de ortakların bir vazifesi olarak kabul etmek yukarıda zikredilen hadis-i şerife açıkça aykırıdır. Çünkü yıl boyu bir arada duran zekâta tabi malların zekâtı dağıtılarak hesaplanmış olur. Ayrıca bu şekilde ayrı hesap edilen malların nisap miktarının altında çıkması gibi bir tehlike vardır. Yani şirket hesabında iken nisap miktarını geçen bir mal ortaklara paylaştırılarak hesaplandığında nisap miktarının altına düşebilir. Bu şekilde zekâttan mal kaçırılmış olur. Bu da zekâtı bekleyen sekiz grup insana zarar verir.

İmam Buhari Sahih’inde bu hadis-i şerifi birkaç defa rivayet etmiştir. Önce Zekât bölümünde naklettikten sonra Kitâbü’ş-şerike/Ortaklıklar kitabı bölümünde tekrar nakletmiştir. Bu, hadisin manasının sadece zekâtle ilgili olmadığını, ortaklık meselesinin de bu hadisin manasına dahil olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla şirket/ortak konusunda bu hadis tatbik edilmelidir. İbn Battâl şöyle der: “Bu bâbın fıkhi, iki ortağın sermayeleri karıştığında kârlarının da aralarında ortak olduğunu belirtir. Kim şirket malından diğer arkadaşından daha fazla harcarsa şirket malı taksim edilirken harcadığı miktar kadar eksik alır. Peygamberimiz (s.a.v.) iki ortaklı bir koyun sürüsünde böyle yapılmasını emretmiştir. Bu da her ortağın eşit olduğunu gösterir.”⁸¹

Yani buna göre, şirketlerde ortakların malı bir araya gelerek karıştığında artık ortakların şahsiyetlerinden müstakil ve ayrı birer oluşum haline gelirler. Bu şekilde malların karışmış olması durumu da zekâtın farziyetine doğrudan etki eder. İmam Gazali de bu konuda şöyle demiştir: “İki farklı kişinin malı karıştığında bu karışan mal için ayrı bir kişinin nisabı geçerli olur.”⁸² Ve bu tek sahip tüzel ve sanal bir kişiliktir. Bu kişilik malın normal sahiplerinden farklıdır. Zaten tüzel kişilik ifadesinin manası da budur.⁸³

23 Zekât şirketin bağımsız kişiliğinin mi yoksa ortaklarının mı üzerine farzdır?

Zekât, şirketin bağımsız tüzel kişiliğinin üzerine farzdır, ortaklarının üzerine değil. Çünkü şirket şer’î olarak normal bir şahıs gibi zekât vermekle yükümlüdür. Zekâtın farz oluşuyla ilgili umumi deliller bu hüküm için de geçerlidir. Çünkü faiz vs. şer’î yasaklara şirketler de muhataptır. Ve şirketler örfün kabul ettiği üzere sahip olduğu mallara tam mülkiyetle sahiptir ve bu mülkiyeti hukukun himayesi altındadır. Bu sebeple de zekât şirketin üzerine farzdır. Şirketin ortakları da bu mallara tam değil de nakıs mülkiyetle sahip olduklarından dolayı şirketteki hisselerinin/mallarının zekâtını ayrıca vermekle mükellef değillerdir. “Karışım ve ortaklık” prensibi de ortakların şirketteki

80 Buhari, el-Câmiü’s-sahih = Sahih-i Buhari., c. 9, s. 23, no: 6955 [Sofuoğlu, c. 16, s. 6826].

81 Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b Alî b Muhammed İbn Hacer Askalânî, Fethü’l-bari bi-şerhi Sahih-i’l-Buhari, ; (Kahire: Dâru’r-Reyyan li’t-Türas, 1987), c. 5, s. 155.

82 Gazzâlî, Hulasatü’l-muhtasar ve nekavetü’l-mu’tasar (Beyrut: Dâru’l-Minhâc, t.y.), 180.

83 Ali Karadâğî, “eş-Şahsiyyetü’l-İ’tibâriyye ve Ahkâmuhâ fi’-Devleti’i-Mu’âsıra ve Eseruhâ Fî Tahakkuki Şarti’l-Mülki’t-Tâm, Dirâse Mukârane bi’l-Kânûn”, içinde en-Nedvetü’s-Sâbi’a Aşara li-Kazâyâ ez-Zekât el-Mu’âsıra, 2008.

mülkiyetlerinin mukayyed ve nakıs olduğunun kat'î bir delilidir. Bu, ortağın şirketteki mallarında doğrudan tasarrufta bulunmasına engel olmaktadır. Öye ki, ortak şirketin bazı mallarından diğer ortaklardan izin almaksızın harcama yapmaya kalksa diğer ortaklarının hakkına girmiş olur. Bu da hem şer'î hem de modern hukuk sisteminde cezayı ve zararı karşılamayı gerektirir.

Buna ek olarak, günümüzde şirketlerin işleyiş biçimi çoğunlukla ortakların zekât hesabı için ihtiyaç duyacakları verileri onlara sunmaz. Örneğin büyük şirketlerde ortaklar şirket mallarının hangi yatırımlarda değerlendirildiğini, ne zaman ve nasıl değerlendirildiğini, ticaret yahut ziraat yahut gayrimenkul olarak mı değerlendirildiğini bilmez. Ve bu zikri geçen alanlardan her birisinin zekât hesabı birbirinden farklıdır. Ve genellikle bu tür ayrıntılı bilgiler ortaklar tarafından değil, ancak ilgili işlemleri gerçekleştiren idareciler tarafından bilinebilir.

24

Vakıflar, dernekler ve sosyal yardımlaşma kurumları gibi kâr amacı gütmeyen kuruluşların da zekât vermesi gerekir mi? Ve bunun hükmü nedir?

Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar müstakil bir tüzel kişiliğe ve bağımsız bir mali zimmete sahip kuruluşlardır. Ama bu kuruluşların yetkilileri şirket ortakları gibi kendileri için şahsi kâr elde etmeyi hedeflemez. Bu kurumlarda elde edilen gelirler bu kuruluşların hedeflerini ve projelerini yerine getirmek için harcanır. Bu gelirlerin şirket kârları gibi kişisel çıkarlar için kullanılması caiz değildir. Çünkü örf ve kanun nezdinde bu kurumların varlığı şahsî kârlar elde edilmemesi esasına dayanmaktadır.

Tüm vakıf türleri, sivil ve devlete ait dernekler ve hayır kurumları, sivil toplum kuruluşları, gönüllülük esasına dayanan birlikler hep birer kâr amacı gütmeyen kuruluştur ve bunlar örf ve kanun nezdinde tüzel bir kişiliğe sahiptir.

Dört şartıyla zenginlik vasfı tahakkuk ettiğinde kâr amacı gütmeyen kuruluşların da zekât vermesi icab eder. Yani ister hayır kurumu, ister davet vakfı, ister insani yardım kuruluşu, ister vakıf yahut vakıflar topluluğu olsun kurumların tam mülkiyetle sahip olduğu mallar mübahsa, nisap miktarına ulaşmışsa ve üzerinden bir sene geçmişse bu malların zekâtının verilmesi farz olur. Çünkü bu kurumlar da zekâtın emredildiği ayet ve hadislerin umumi hitabına muhataptırlar. Ama zenginlik vasfını oluşturan dört şarttan herhangi birisi yoksa bu durumda kurumun zekât vermesi farz olmaz. Çünkü zekât, zenginlik vasfının bulunup bulunmamasına bağlıdır.

Biraz daha tafsilat vermek gerekirse, kâr amacı gütmeyen kurumların gelirlerinin genel itibarıyla şu iki şekilde olduğu görülür:

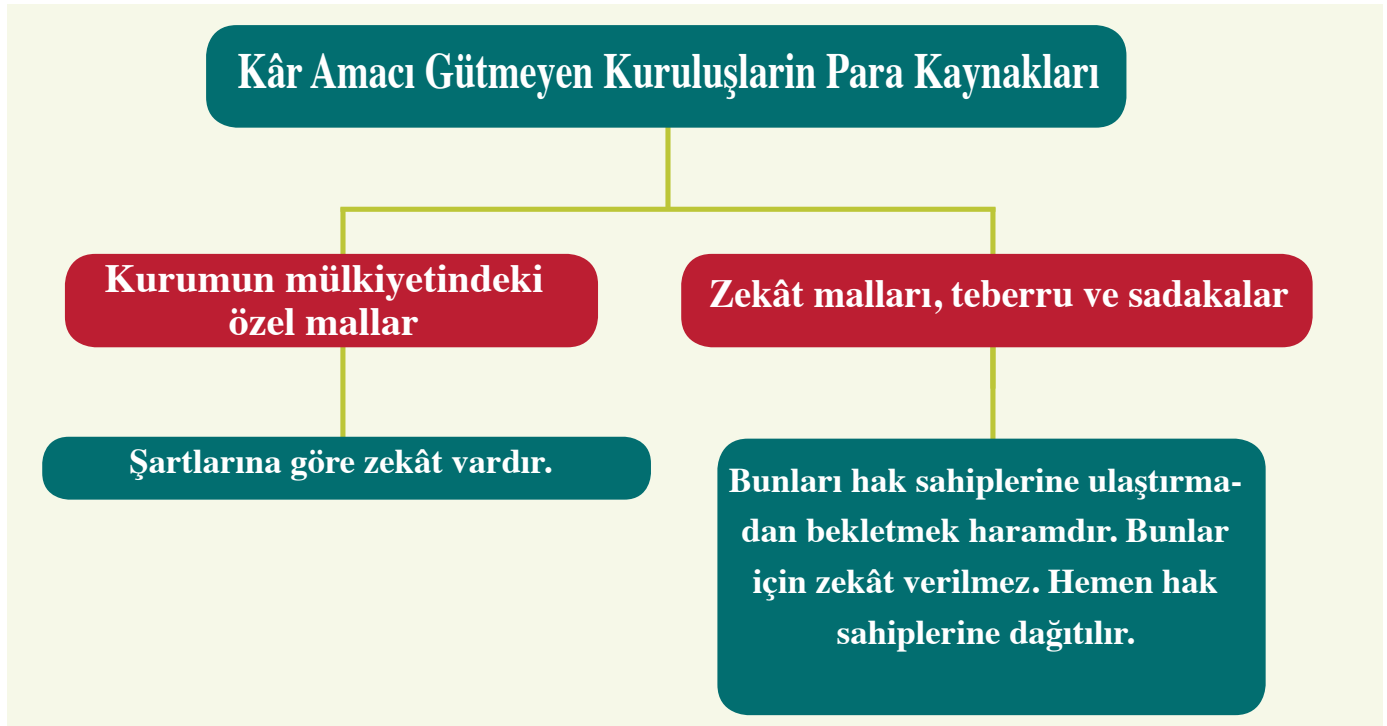
1. Kurumların tam mülkiyetle sahip olduğu mallar ve kaynaklar:

Genellikle kâr amacı gütmeyen kurumların kendine has, kanun ve örfün kendisine tanıdığı yetki çerçevesinde rahatça tasarrufta bulunabildiği bazı gelir kaynakları olur. Bu mallarda kurum istediği gibi tasarrufta bulunabilir, bu malları bekletebilir, saklayabilir. Bu mallarla kendi lehine olmak üzere portföylerde, fonlarda, vadeli fonlarda, ticari ortaklıklarda, mudarabelerde vs. yatırım da yapabilir. Bu tür mallar kurumun kendi mallarıdır ve zenginlik vasfı dört şartı ile beraber gerçekleştiği zaman yani helal ve tam mülkiyetle sahip olunan nisap miktarındaki bir mal/para kurum nezdinde bir sene beklediği zaman zekâtını vermek farz olur.

2. Kurumun emanet olarak elinde bulundurduğu, sahiplerine ulaştırması gereken mallar:

Asıl olan, bu kurumların kendine ait olmayan mukayyed malları en kısa sürede sahiplerine ulaştırmasıdır. Kurumun bu mallarda tasarrufta bulunması örfen ve kanunen caiz değildir. Zekât ve sadaka gibi mallar böyledir ve en ufak bir ihmalde dahi bulunulmadan hemen ilgili kişilere ulaştırılmalıdır. Bu tür mallarda zekât yoktur çünkü zaten kurumların bu malları herhangi bir şekilde elinde bekletmesi caiz değildir. Ayrıca bu malların uzun süre bekletilerek işletilmesi emanete hıyanet olarak addedilir. İşte bu sebeple, tasarruf edemediği bu mallarda kurumun mülkiyeti tam mülkiyet sayılamaz. Bu sebeple kurumun mükellefiyeti zekât değil, malı sahibine acilen ulaştırmasıdır.

Vakıfların ve kâr amacı gütmeyen diğer kuruluşların ilk vazifesi ellerindeki parayı kuruluş sebeplerine uygun bir şekilde harcamaktır. Bu paranın iktinazı, zekât mallarının yatırım amacıyla bile olsa sahiplerine geç ulaştırılması asla caiz değildir. Çünkü bu paraların bekletilmesi emanet mefhumuyla uyumsuzdur. Bu şekilde bir tasarruf kurumu emanet malları gasp etme şaibesi altında bırakır.⁸⁴

⁸⁴ Ayrıca gaspedilen mal haram hükmünde olacağı için zekâtı verilmez ve acilen sahibine ulaştırılması gerekir.

25 Banka hesapları için kim, nasıl zekât verir?

Bankalardaki hesaplar, yapılan akit gereği farklı tür ve özelliklere sahiptir. Cari hesaplar ve mudarabe yahut vekalet akdi esasına dayanan yatırım hesapları en temel hesap türleridir. Umumi olarak banka hesaplarından zekât verilmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Ama bu zekâtı kimin vereceği hesabın türüne ve bu hesapta tasarruf hakkına kimin sahip olduğuna göre değişmektedir.

Bu konudaki kaide şöyledir: Her türlü banka hesaplarındaki zekât, zenginlik vasfının bulunup bulunmamasına bağlıdır. Banka hesaplarındaki paraların zekâtı ancak ve ancak o malı tam mülkiyete sahip olan, ona mutlak bir şekilde tasarruf edebilen kişinin vazifesidir. Bu malı nakıs mülkiyetle elinde bulunduran ve istediği zaman istediği şekilde tasarruf edemeyen kişi ise tam mülkiyet şartı gerçekleşmediğinden ve zenginlik vasfı kendisinde bulunmadığından dolayı zekât vermekle yükümlü olmaz.

Yukarıda zikredildiği üzere, banka hesapları iki temel türe sahiptir:

1. Cari hesaplar: Bu hesapların tam mülkiyeti hesap sahibindedir. Zaten cari hesap olarak isimlendirilmesinin sebebi de budur. Cari hesaplarda zekât, hesap sahibinin sorumluluğundadır çünkü malda mutlak tasarruf yetkisi kendisindedir. Bu parayı istediği zaman çeker, istediği zaman başka bir hesaba gönderir. Ve bu işlem için bankadan yahut başka herhangi bir cihetten izin istemesi gerekmez.

2. Yatırım hesapları: Bu tür hesaplardaki paralar bankanın güç ve tasarrufu altında bulunmaktadır. Çünkü banka, hesap sahibinden izin istemeye en ufak bir ihtiyaç dahi duymaksızın bu parayı dilediği gibi değerlendirir. Bu sebeple de bu paraların zekâtını vermek yine bankanın kendi vazifesidir.

Ve asıl hesap sahibi ister bir şahıs ister bir şirket olsun bankadaki yatırım hesabında tuttuğu parası için zekât ödemek zorunda değildir. Çünkü bankadaki bu parada yatırım süresi boyunca tasarrufta bulunma imkân ve yetkisi sadece banka idaresinin elindedir. Banka, hesaptaki bu paraya yasal bir bloke uygulamıştır. Bu yasal bloke hesap sahibinin malın tam mülkiyetini elinde bulundurmasına engel olmaktadır. Ayrıca banka bu paradan yıl içerisinde devalarca kâr elde etmektedir. Ve bu paranın nerede, ne şekilde değerlendirildiğini ayrıntılı bir şekilde bilen tek cihet bankanın kendisidir. Bu para sene boyunca kendisinden zekât gereken, zekâta tabi bir mal olarak mı beklemiştir, yoksa zekâta tabi olmayan bir surette mi beklemiştir? Banka bu paradan kâr mı zarar mı etmiştir? Bunu hesap sahibi bilemez. Bunları ve zekâta tabi olan net meblağı bilebilecek tek cihet bankadır.

Buna karşılık yatırım hesabının sahibi ister şahıs ister bir şirket olsun- yatırımın kendisine sağladığı soyut haklardan başka bir şeye sahip değildir. Yani bu para kişinin cebinde değildir ve kişi, anlaşmaya konu olan süre boyunca bu parada herhangi bir şekilde tasarrufta bulunamaz. Hesap sahibi bu parayı çekmek istese bankaya bir talep sunmak ve yasal bloke altındaki parasından blokenin kaldırılmasını talep etmek zorundadır. Banka bu talebi kabul de edebilir, günlerce yahut daha fazla bekletebilir de. Hesap sahibinin mülkiyetinin nakıs oluşunun delili, bu parayı kullanabilmesinin yasal olarak bankanın izin ve muvafakatına bağlı olmasıdır. Ayrıca mal sahibi bu paranın nerede ve nasıl kullanıldığını da hiçbir şekilde bilmemektedir. Dolayısıyla paranın zekâta tabi bir şekilde mi zekât gerekmeyen bir şekilde mi değerlendirildiğini bilemez. Bu sebeple zekâtını hesaplaması da mümkün değildir. Bütün bu sebeplerden ötürü yatırım hesabı bulunan bir kimsenin bu hesaptaki mülkiyeti nakıstır ve mukayettir, tam ve mutlak değildir. Ve ulemanın icma ettiği üzere tam mülkiyet söz konusu olmadığı sürece kişiye zekât farz olmaz.

Yani kısacası, bankaya yatırılan paraların zekâtı cari veya yatırım hesaplarında bulunmasına göre değişir. Bu hesaplardaki zekât, zenginlik vasfının ve özellikle tam mülkiyet şartının bulunup bulunmamasına göre belirlenir. Yukarıda ayrıntısı açıklandığı üzere, hesaplarda mutlak tasarruf gücü kime aitse zekâtı da o hesaplamak ve ödemekle yükümlüdür.

Zekât rehberi:

1. Şirket hisseleri
2. Yatırım fonları
3. Yatırım hesapları
4. Yatırım portföyleri
5. Yatırım sukuku

Bunların zekâtı şu şekilde hesaplanır:

1. Mala tam mülkiyetle sahip olan kişi üzerine zekât farz olur.

2. Bilançosunun varlıklar tarafında varlık bulunanlara zekât farz olur.

3. Malların nerede kullanıldığını bilenler için zekât farz olur.

4. Gerçek şahıslar da tüzel kişilikler de zekât mükellefi olabilir.

Hisse senetlerinden zekât vermek gerekir mi? Yatırım hisse senedi ile mudarabe hisse senedi arasında bir fark var mıdır?

Hisse senetleri menkul kıymetler borsasında alınıp satılabilen mali haklardır. Ayrıca faizli hisse senetleri de mevcuttur. Hisse senetlerinin zekâtı, vakıada nasıl kullanıldığına bağlı olarak hesaplanır. Bu açıdan hisse senetleri iki türe sahiptir:

1. Kısa vadeli mudarabe hisse senetleri: Bu hisse senetleri şirkette şayi ortaklık hakkı oluşturan senetlerdir. Bunları yatırımcılar borsadan kısa vadede tekrar satmak için ticari bir mal olarak satın alırlar. Burada hedef al-sat yaparak, alış ve satış arasındaki fiyat farkından istifade ederek kısa vadede kâr elde etmektir. Kısa vadeden kasıt bir yıldan az zaman dilimleridir. Bu senetler vakıada mudarabe usulüyle çalıştırılır ve uzun vadeli yatırım hisse senetlerinden farklı bir şekilde işletilirler. Bütün modern dönem fakihleri mudarabe hisse senetlerinin zekâtının hisse senedini elinde bulunduran yatırımcı tarafından ödenmesi gerektiği hususunda ittifak etmişlerdir. Çünkü yatırımcı bu malı ilk fırsatta borsada tekrar satarak kâr elde etmeyi amaçlamaktadır. Kısa vadeli hisse senedine sahip olan kişi mudarabe usulü çalışmasından ötürü hisse senedinin zekâtını bir ticaret malı gibi öder. Buna göre kişi, senedin zekâtının farz olduğu yani hicri yılın tamamlandığı gün borsada ilan edilmiş değeri üzerinden zekâtını hesaplar.

2. Uzun vadeli yatırım senetleri: Bu senetler de şirkette şayi ortaklığı oluşturan senetlerdir. Bu senetleri alan kişiler şirketin uzun vadeli çalışmalarından kâr elde etmeyi amaçlar. Yani kişi, şirketin yıl içerisinde yaptığı kârdan pay almak amacıyla hisse senedi satın almıştır. Ve bu senet, uzun vadeli bir yatırımı amaçlamaktadır. Zira uzun bir süre saklanmakta, kısa vadede al-sat yaparak, elden çıkartılarak kâr elde etme amacı taşımamaktadır. Tam tersi, bu hisseyi şirket üzerinde diğer ortaklar gibi bir ortaklık hakkına sahip olmak için edinmektedir. Bu yüzden de kısa vadeli değil, uzun vadeli yatırım araçlarından sayılır. Peki bu tür hisse senetlerine sahip olan kişilerin zekât vermesi gerekir mi?

Meseleye bakıldığında yatırım hisse senedine sahip olan kişinin mülkiyetinin tam değil nakıs olduğu görülür. Zira bu kişi şirketin yıl içerisindeki faaliyetlerinin neticesinde ortaya çıkan kâra ortak olmak istemektedir. Dolayısıyla bu kişi de artık diğer ortaklar gibi bir ortaktır. Ortaklar ise şirket varlıklarının soyut haklarına sahiptir ve mülkiyetleri de tam mülkiyet değildir. Çünkü diğer ortakların izni ve rızası olmadan şirketteki mallarda tasarruf etme hakları söz konusu değildir. Bir ortak diğer ortakların bilgisi dışında bir tasarrufta bulunacak olsa şirketin mali ve kanuni tüzel kişiliğine karşı bir suç işlemiş olur ve belki de bu tasarrufundan dolayı tasarrufta bulunduğu meblağı iade etmesi veya cezaya çarptırılması gerekebilir. İşte bu, yatırım hisse senedinin şirket üzerinde tam değil nakıs mülkiyete sahip olduğunun açık bir delilidir.

Sonuç olarak, yatırım hisse senedine sahip kişilerin bu senetlerin zekâtını vermeleri farz değildir. Çünkü mülkiyetleri tam değil, nakıstır. Ve kişi ancak tam mülkiyetle sahip olduğu mallarını zekâtını vermekle mesuldür. Klasik ve modern dönem alimleri bu şart üzerinde icma etmişlerdir. Diğer taraftan yıl boyunca malların sahibi ve işleticisi olan şirketin, kendi zekâtını vermesi gerekmektedir. Zira zenginlik vasfının dört şartı bir araya geldiğinde şirket zekât vermekle mükellef olur. Ve bu zekâtı ödemek ortakların yükümlülüğü değildir. Çünkü zekât tam mülkiyetin bulunup bulunmamasına bağlıdır.

Özetle, hisse senetlerinin zekâtı senedin durumuna bağlıdır. Eğer senetler kısa vadeli yatırım senedi ise yani kişi kısa vadede al-sat yaparak bu senetler üzerinden kâr elde etmeyi amaçlıyorsa bu durumda havelan-i havlin tamamlandığı dönemdeki piyasa fiyatı üzerinden zekâtını vermesi gerekir. Çünkü bu durumda senetler ticaret malı hükmü alır. Ama senetler uzun vadeli yatırım senetleri ise yani kişi bu senetleri şirketin sene sonundaki kârından pay almak üzere uzun vadeli olarak elinde tutma niyeti ile almışsa bu durumda o senetlerin zekâtını vermesi gerekmez. Çünkü bu durumda yatırım hisse senetleri kişinin şirketteki ortaklığını gösteren belgeler konumundadır. Ve kişinin bu ortaklığı tam mülkiyeti değil, nakıs mülkiyeti temsil eder. Ve alimler tam mülkiyet olmadığı sürece zekâtın farz olmayacağı konusunda icma etmişlerdir. Ama şirketin kendi mallarında zenginlik vasfı tahakkuk ederse bu durumda şirketin kendi zekâtını vermesi gerekir.

27 Devletler zekât vermekle mükellef midir?

Modern devletler, anayasalarda belirtildiği üzere bağımsız tüzel kişiliklerdir. Devletin ismi, mekânı, kişiliği ve mali bir zimmeti vardır. Aynı şekilde devletin hakları ve kişilere karşı sorumlulukları vardır ve bu hak ve sorumlulukların yerine getirilmesinin yasal yollarla talep edilmesi mümkündür. Ve buna göre şirketler ve kâr amacı gözetmeyen kuruluşlar gibi devletin tüzel kişiliği de zekâtı emreden umumi nasların kapsamına girmektedir.

Devletin şahsiyeti, hak sahiplerinin yani bir manada ortaklarının halkın tamamı olması bakımından diğer kurumlardan farklıdır. Gücün kaynağı halktır. Ama devlet de sivil ve yasal çerçevede halktan bağımsız bir şekilde kaynaklarının mülkiyet ve tasarrufuna sahiptir. Bu özelliğiyle devlet, ortaklarının halk olduğu büyük bir şirkete benzer. Ve hükümet de ortakların lehine kâr elde edebilmek için tasarruflarda bulunup operasyonlar gerçekleştiren yetkili merciyi oluşturur.

Devletlerin zekât vereceği malların tespiti için devlet mallarını iki başlık altında incelememiz gerekmektedir:

1. Halkın ihtiyaçları için sarf edilen mallar:

Altyapı, memur maaşları vs. halkın umumi ihtiyaçları için sarf edilen bütçelerdir. Bu paralar için zekât vermek gerekmez. Çünkü bunlar umumun menfaati için harcanan umumi ödeneklerdir. Ve bu paralar yıl içerisinde harcanmakta, üzerinden hiçbir şekilde sene geçmemektedir. Bu sebeple de bu parada zenginlik vasfı tahakkuk etmez.

2. Biriktirilen ve ticaret, yatırım vs. mali yollarla kâr elde etmesi amaçlanan mallar:

Biriktirilen ve halkın menfaati için doğrudan harcanmayan mallar, şirket ve yatırım fonlarında değerlendirilen ve zekâtın farziyet illeti olan zenginlik vasfının tahakkuk ettiği paralar zekâta tabidir. Eğer bir mal mübahsa, tam mülkiyetle elde bulunduruluyorsa, nisap miktarını geçmişse ve bir yıl beklemişse bu maldan zekât vermek farzdır. Çünkü ayet-i kerimelerde ve hadis-i şeriflerde geçen umumi zekât emirleri zenginlik vasfının olduğu mallardan zekât verilmesini farz kılmaktadır. Bu konuda mal sahibinin yasal kişiliği, gerçek kişilik mi tüzel kişilik mi olduğu dikkate alınmaz. Tüzel kişiliklerin zekât emrinden muaf olduklarını iddia eden kişinin bu konuda delil getirmesi gerekir. Yoksa umumi lafızlar umumiliği, şumulü ve kapsamı üzere bırakılır. Buna göre devlet bütçelerinde de zenginlik vasfı olduğunda bu bütçelere zekât açısından bakmalı ve ticaret malı, kiralık mal, hayvan yahut rikaz başlıklarından hangisinin kapsamına girdiği dikkate alınarak farz olan zekât miktarı hesaplanmalıdır.

Kamu Mallarının Zekâtı Zenginlik Vasfına Bağlıdır.

Şirketlerde, yatırım fonlarında vs.
yatırım yapılan mallar

Cumhur ulema
bu mallarda
zekât olmadığı
görüşündedir.

Muhammed b. Hasan
eş-Şeybânî ve pek çok
muasır alim bu mal-
larda zekât olduğu
görüşündedir.

Müslümanlar için sarfedilen mallar

Bu mallarda
zekât yoktur.

IZÖLJ

منظمة الزكاة العالمية
International Zakat Organization

Dördüncü Bölüm:

Neler için farz kıldı? Ne kadar farz kıldı?

(Zekâta tabi mallar ve zekât miktarları)

ZEKÂTIM

Sağlam ve güçlü bir bilimsel yöntem

IZÖİJ

منظمة الزكاة العالمية
International Zakat Organization

Zekâtın dünyadaki medenî rolünü
güçlendirmeye doğru

 IZakat.org info@izakat.org

 +965 55444912 - +90 5541848030

Dördüncü Bölüm:

Neler için farz kıldı? Ne kadar farz kıldı?

(Zekâta tabi mallar ve zekât miktarları)

28 Zekât vermenin farz olduğu mallar nelerdir?

Mallar kullanılış şekline göre ikiye ayrılır: alışverişte kullanılan paralar (semen) ve alışverişe konu olan ürünler (müsemmen).

Sözlükte “bedel, ivaz, fiyat, satış bedeli, para ve kıymet” gibi anlamlara gelen semen kelimesi (çoğulu esmân ve esmün), fıkıh terimi olarak satım akdinde mebûin bedelini ifade eder.⁸⁵ Yani semen, alışverişteki karşılıklı rıza sırasında bir ayna yahut mala karşılık olarak verilen nakit yahut bedeldir. Semen altın ve gümüş olabileceği gibi altın ve gümüşün yerine geçen ve günümüzde örfen kabul gören kâğıt ve elektronik para şeklinde de olabilir. Semenler zekâta tabidir.

Müsemmen ise semen olmayan, yani para olarak kullanılmayan tüm mallardır. Müsemmen kelimesiyle genel olarak malın yahut menfaatin kendisi kastedilir. Yani araba, ev, hayvan, ekin hep müsemmendir. Semen ise sadece bu malların alışverişinde araç olarak kullanılan meblağdır.

Şu yedi müsemmen zekâta tabidir:

1. Ticaret malları
2. Kira gelirleri
3. Develer
4. İnekler
5. Koyunlar
6. Ekin ve meyveler
7. Rikaz ve madenler

⁸⁵ Beşir Gözübenli, “Semen”, içinde DİA, 2009, 465.

ZEKÂTİM

Sağlam ve güçlü bir bilimsel yöntem

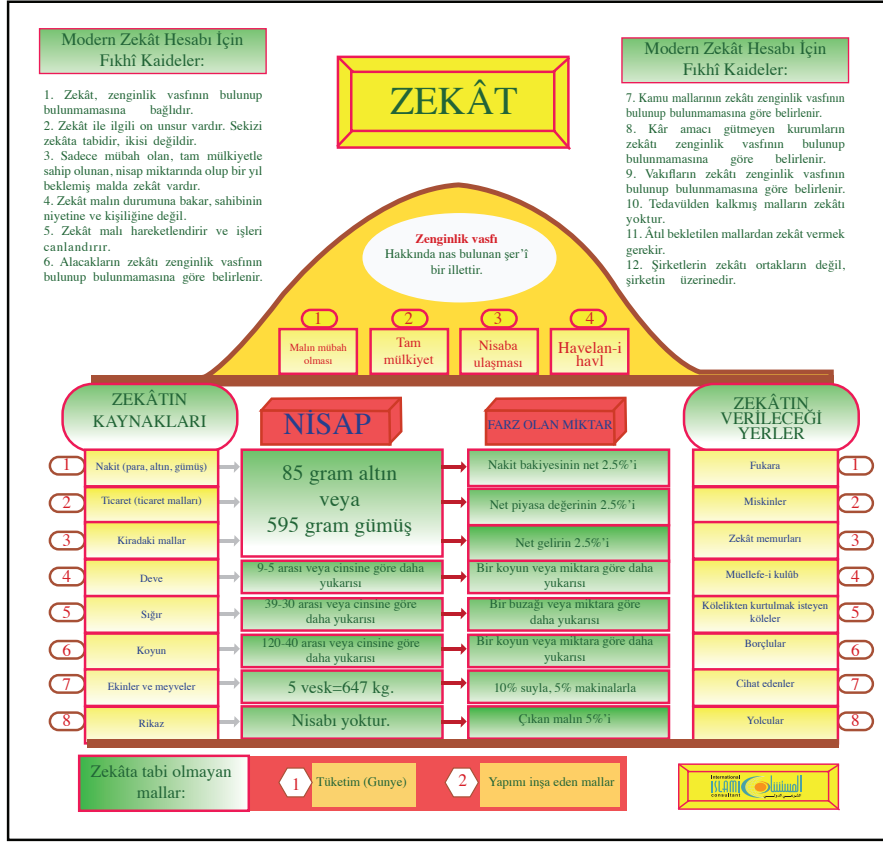
Özetle, zekât sadece yukarıda sayılan sekiz mal grubu (semen ve yedi müsemmen) için farzdır. Bunun dışında, şer'î nasrlara dayanan ve zekâta tabi herhangi bir şey yoktur. Bu sayılanların her birisi için dört şartıyla beraber zenginlik vasfının bulunup bulunmadığına bakılır. Ve şer'î nasrlarla zekâta tabi olmadığı bildirilen veya farz olduğu konusunda bir delil bulunmayan alacaklar, kiradaki gayrimenkuller, gunye ve tüketim malları, alet-edevat vs. mallar hesap harici tutulur.

Zekâta tabi mallara örnekler:

Zekâta tabi mallar (semenler ve müsemmenler) çok ve çeşitlidir. Örnek olarak bunlardan bazılarını zikrederim:

1. Altın ve gümüş: Bunlar ham maden olarak yahut külçe olarak bulunabilir. Yine bunların gömülü olarak, birikim olarak yahut satışa arz edilmiş ticari mal olarak bekletilmesi mümkündür. Bu mallarda zekâtın mübahlık, nisap, tam mülkiyet ve havelan-i havl şartları tahakkuk ederse zekâtını vermek farz olur. Bu şartlar yerine gelmezse zekât da farz olmaz. Ve bunların zekâtı farz olduğu gündeki değeri üzerinden verilir.
2. Altın ve gümüş yerine geçen, insanların semen olarak kabul ettikleri nakit paralar, madeni paralar, cari hesaplardaki paralar, ticari faaliyetlerde bekletilen ve zekât şartı taşıyan paraları zekâtın farz olduğu yani hicri yılın tamamlandığı günkü değeri üzerinden toplu olarak hesaplanmalı ve zekâtı verilmelidir.
3. Piyasada satılmakta olan gayrimenkuller, stoklar, arabalar vs. ürünlerin zekâtı hicri yılın sonunda hesaplanır ve piyasa değeri üzerinden zekâtı verilir.
4. Kiraya verilmiş olan, ayları muhafaza edilip aylık gelirden istifade amaçlanan malların ayları için değil, aylık gelirleri (galle) için zekât verilir. Gayrimenkulün kendi değeri zekât hesabına konu olmaz. Kira geliri de doğrudan kişinin nakit bakiyesine eklenir ve diğer bütün nakitlerle beraber yıl sonunda zekâta konu olur.
5. Ekin ve meyveler hasat zamanı nisap miktarına ulaşırsa zekâtı verilir.
6. Nisap miktarına ulaşıp da üzerinden bir sene geçtikten sonra deve, inek, koyun gibi hayvani servetler için de helal meralarda otluyorlarsa zekât vermek gerekir.
7. Nisap miktarına ulaşan ve üzerinden bir sene geçen ticaret mallarının tamamı için zekât farzdır.
8. Topraktan çıkartılan maden ve hazineler için de zekât vermek gerekir. Ama bunların nisabı veya havl-i havelanı yani yıl şartı yoktur. Çıktıkları anda zekâtı verilir.

Dördüncü Bölüm:
Neler için farz kıldı?
Ne kadar farz kıldı?
(Zekâta tabi mallar ve zekât miktarları)

Semen yahut müsemmen alacaklar için zekât vermek gerekir mi?

“Alacak”ın fıkhî tanımları şudur: zimmette sabit olan bir hak. Ve alacaklar diğer ayn ve menfaatler gibi kendi zatında birer mal değildir. Aynı şekilde şer'î ve fikhî bir istilah olarak da böyledir. Kur'an-ı Kerim de en uzun ayet-i kerime olan “deyn ayeti”nde iki yerde alacakları hak olarak vasfetmiştir.⁸⁶ Aynı şekilde İslam fikhinde da alacaklar, zimmette sabit olan hukuki bir durumdur. Yani alacaklar zimmetteki hak ve yükümlülüklerdir. Ve muayyen bir mal üzerinde sabit olmazlar. Ve buna göre bu alacaklar semen borcu da olsa müsemmen borcu da olsa yahut farklı tasarrufların sonucunda oluşan alacaklar da olsa maddi mahallerinden ayrı, zimmette sabit bulunan haklardır.

Kuveyt İslam Ansiklopedisi'nde alacaklar şu şekilde tanımlanmıştır: “Zimmette bir hakkın iltizam etmesi”⁸⁷. Ve fakihler “borç/alacak/deyn” kavramını “ayn” kelimesinin mukabili, karşılığı olarak kullanırlar. Zira alacaklar zimmetteki haklardır ve alacakların dış dünyada muayyen, cismî bir

⁸⁶ “Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın. Aranızda bir yazıcı adaletle yazsın. Yazıcı, Allah'ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan kaçınmasın, (her şeyi olduğu gibi dosdoğru) yazsın. Üzerinde hak olan (borçlu) da yazdırsın ve Rabbi olan Allah'tan korkup sakınsın da borçtan hiçbir şeyi eksik etmesin (hepsini tam yazdırsın). Eğer borçlu, aklı ermeyen, veya zayıf bir kimse ise, ya da yazdıramıyorsa, velisi adaletle yazdırsın. (Bu işleme) şahitliklerine güvendiğiniz iki erkeği; eğer iki erkek olmazsa, bir erkek ve iki kadını şahit tutun. Bu, onlardan biri unutacak olursa, diğerinin ona hatırlatması içindir. Şahitler çağırıldıkları zaman (gelmekten) kaçınmasınlar. Az olsun, çok olsun, borcu süresine kadar yazmaktan usanmayın. Bu, Allah katında adaletle daha uygun, şahitlik için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha elverişlidir. Yalnız, aranızda hemen alıp verdiğiniz peşin ticaret olursa, onu yazmamanızdan ötürü üzerinize bir günah yoktur. Alışveriş yaptığınız zaman da şahit tutun. Yazana da, şahide de bir zarar verilmesin. Eğer aksini yaparsanız, bu sizin için günahkârca bir davranış olur. Allah'a karşı gelmekten sakının. Allah, size öğretiyor. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.” (Bakara, 282)

⁸⁷ el-Mevsuatü'l-fikhiyye., ; (Kuveyt: Vizaretü'l-Evkafe ve's-Şuuni'l-İslâmiyye, 1993), c. 1, s. 102. Bu tanım İbn Nüceym'den nakledilmiştir.

karşılığı yoktur. Ayn ise ev gibi muayyen, müşahhas, mücessem bir şeydir.⁸⁸ Ahmed Cevdet Paşa'nın riyasetinde Osmanlı'nın son döneminde hazırlanan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'de ise alacaklar şu şekilde tarif edilmiştir: Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'de "deyn" şu şekilde tarif edilmiştir: "Deyn, zimmette sabit olan şeydir. Mesela bir kimsenin zimmetinde şu kadar kuruş borcu ve meydanda mevcut olmayan şu kadar kuruş ve meydanda mevcut olan akçenin yahut bir yığın buğdayın kable'l-ifraz bir miktar-ı muayyeni hep deyn kabilindedir."⁸⁹ Kefevî de alacakları şöyle tanımlar: "Satış, tüketim ve benzeri yollarla zimmette oluşan hükmî bir maldan ibarettir. Ebû Hanife'ye göre ifası ve yerine getirilmesi ancak hesabın kapatılması ile olur."⁹⁰ Ve açıkça görüldüğü üzere alacaklar haklardan ibarettir ve kesinlikle mallardan farklı bir şeydir. Alacaklar mutlak surette ne semendir ne müsemmendir. Bilakis semen ve müsemmenler arasındaki alışverişin neticesinde oluşan hukuki sonuçlardır.

İslâm'da zekât, şeriatın zekâtı farz kıldığı altın, gümüş, nakit, ticaret malı vs. mallar için gereklidir. Ve asla mal hükmünde olmayan ve zimmette bulunan alacak ve yükümlülükler için zekât vermek gerekmez. Çünkü zimmette oluşan bu soyut haklar şer'i olarak nema kabul etmez. Çünkü alacaklar nemalandığı anda faiz hükmü alır ve bu kesinlikle haramdır. Ve kişinin alacaklarındaki mülkiyeti tam değil, nakıs mülkiyettir. Ulema tam mülkiyet şartı gerçekleşmediği sürece zekâtın farz olmayacağı konusunda icma etmişlerdir. Ve zekât Allah'ın belirlediği bir ibadettir ve ibadetlerle ilgili hükümler ancak deliller üzerine bina edilebilir. Ve alacaklardan zekât alınması konusunda hiçbir sarih delil bulunmamaktadır.

29 Zekâta tabi mallarda verilmesi gereken zekât miktarı nedir?

Zekâta tabi malın türüne göre farz olan zekât oranı da değişmektedir. Şeriat farz olan zekât miktarını malın elde edilmesindeki zahmet ve zorluğu göz önünde bulundurarak belirlemiştir. Zahmeti az olan malların zekât oranı fazla, zahmeti fazla olan malların zekât oranı azdır. Zekâta konu olan malların zekât oranları şöyledir:

1. Madenler: beşte bir
2. Ekin ve meyveler: Yağmurla sulanıyorsa onda bir, elle yahut makinayla zahmet çekilerek sulanıyorsa yirmide bir
3. Altın, gümüş ve bunların yerine kaim olan paralar: kırkta bir
4. Ticaret malları: değerlerinin kırkta biri
5. İnek, deve ve koyunlar: sünnet-i seniyyede beyan edildiği üzere sayılarına ve otalama biçimlerine göre değişmektedir.

88 Aynı yer, s. 103.

89 Kolektif, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye (İstanbul: Matbaa-yı Ahmed Kamil, 1329), 45, madde: 158.

90 el-Kefevî, El-Külliyât (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, t.y.), c. 1, s. 144.

Zekâta tabi sekiz çeşit mal

Birincisi: Semenler (nakit)

30 Semen kavramı nedir? Semenler zekâta tabi midir? Ve bunun delilleri nelerdir?

Semen kavramı:

Semen, insanların alışverişlerde bedel olarak kullandıkları her şeydir. Altın, gümüş, farklı isimlere sahip eski, yeni, büyük, küçük tüm para birimleri semen olarak kabul edilir.

Semenin zekâtı ve delilleri:

Semenler için zekât vermek farzdır. Delili şu ayet-i kerimelerdir:

﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنْزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ﴾

“Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele. O gün bunlar cehennem ateşinde kızdırılacak da onların alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak ve ‘İşte bu, kendiniz için biriktirip sakladığınız şeylerdir. Haydi tadın bakalım, biriktirip sakladıklarınızı!’ denilecek.”⁹¹ Hadis-i şerifte de şöyle buyurulmaktadır: “Zekâtı verilmeyen her altın ve gümüş, kıyamet günü ateşte kızdırılarak plaka hâline getirilip sahibinin yanları, alını ve sırtı bunlarla dağlanır.”⁹²

Ayet-i kerimede sadece altın ve gümüş zikredilmiş olsa da burada semeniye yani para olma durumuna işaret edilmektedir. Bu ayet-i kerimede “Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele” ifadesindeki harcamak fiili buradaki maksadın harcanabilecek şeyler olduğunu göstermektedir. Bu da harcanabilirlik/maddi bedel ifade etme özelliğine yapılmış bir vurgudur. Alimler de buna binaen altın ve gümüş dışındaki nakdî kıymetleri de semeniye/para olma illetine kıyasla tespit etmektedirler.

31 Semen (nakit) için zekâtın farz olmasının şer’î maksadı nedir?

Nakit, Allah’ın insanların ihtiyacına binaen yarattığı bir alışveriş aracı ve alış-veriş gücüdür. Nakit, ekonomideki her şeyin belirlendiği ölçüdür. Nakit, ekonomiyi hareketlendiren, ticaret ve üretime ruh veren en önemli unsurdur. Zenginin de fakirin de refah seviyesini belirleyen şey nakittir. Nakit para işletilmeyerek kenarda bekletilirse ekonomide enflasyon ve benzeri büyük zararlar vücutta gelir. Zekât ise işletilmeyen paranın ekonomide oluşturduğu enflasyon vb. zararları telafi etmek üzere bu paranın %2.5’ini keserek toplumdaki fakir ve aciz insanlara ulaştırır.

91 Tevbe 34-35

92 Müslim, Sahih-i Müslim., c. 2, s. 680, no: 987.

ZEKÂTİM

Sağlam ve güçlü bir bilimsel yöntem

Ve zekât sebebiyle her yıl malının azalmasını istemeyen mal sahibi ise malını yatırımlarda değerlendirerek arttıracaktır. Bu da ekonomide hem fakirlerin hem de zenginlerin lehinde olumlu bir etki oluşturacaktır. Böylece daimî surette işletilen nakit toplumun tüm kesimlerine olumlu yönde etki edecektir.

Günümüzde kullanılan semen/nakit örnekleri şunlardır: Maden halindeki altın ve gümüş, külçe altın ve gümüş, buna kıyas edilebilen tüm kâğıt ve madeni paralar, farklı ülkelerin kullandığı tüm para birimleri vs...

32 Altın ve gümüşün nisabı ne kadardır?

Altının nisabı:

Altının nisabı yirmi dinardır. İbn Ömer ve Hz. Aişe (r.a.) peygamberimizin şu uygulamasını nakletmişlerdir: “Yirmi dinardan itibaren yarım dinar, kırk dinardan itibaren bir dinar alırdı.”⁹³ Günümüzde bir dinar 4,25 gram halis altına tekabül etmektedir. Bu durumda altının nisap miktarı olan 20 dinar da 85 gram halis altına tekabül eder.⁹⁴

Gümüşün nisabı:

Gümüşün nisabı ise iki yüz dirhemdir. Ebû Said’den rivayet edilen bir hadis-i şerifte efendimiz şöyle buyurmuştur: “En aşağı üçer yaşında beş deveden aşağısında zekât yoktur. Beş ukiyyeden (yani iki yüz dirhemden) az miktardaki gümüşte zekât yoktur. Beş vesk miktarının altındaki (hurma, üzüm ve hububat) mahsullerinde de zekât yoktur.”⁹⁵ Ukiyye, kırk dirhem demektir. Beş ukiyye de iki yüz dirheme tekabül eder. Bir dirhem ise günümüzde 2,975 gram olarak takdir edilmektedir.⁹⁶ Bu durumda gümüşün nisabı 595 gramdır.⁹⁷

33 Altın ve gümüşte farz olan zekât miktarı nedir?

Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle tahdîs etmiştir: “Ebû Bekir (r.a.), Enes b. Mâlik’i Bahreyn’e zekât âmili olarak gönderdiği zaman onun için şu kitabı (yani mektubu) yazmıştır: ‘İşte bu, Allah’ın kendi Resulüne emrettiği ve Resulullah’ın Müslümanlar üzerine takdir ve tayin buyurduğu zekât farizasıdır. ... (iki yüz dirhem) gümüşte de onda birin dörtte biri (yani kırkta bir miktarı) zekât vaciptir.’”⁹⁸

93 İbn Mâce, Sünen-i İbn Mâce, c. 1, s. 571, no: 1791 (Albânî bu hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.).

94 Kardâvî, Fıkhu’z-zekât (İslam hukukunda zekât), c. 1, s. 160.

95 Buhari, el-Câmiü’s-sahih = Sahih-i Buhari., c. 2, s. 107, hadis no. 1405 [Sofuoğlu, 1987, 1370].

96 Nevevi, el-Mecmu’ şerhi’l-Mühezzeb., c. 5, s. 6.

97 Kardâvî, Fıkhu’z-zekât (İslam hukukunda zekât), c. 1, s. 260.

98 Buhari, el-Câmiü’s-sahih = Sahih-i Buhari., c. 2, s. 118, hadis no. 1454 [Sofuoğlu, 1987, 1380-1381].

Hız. Ali b. Ebi Talip'ten rivayet edildiğine göre Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Eğer iki yüz dirhem varsa ve üzerinden bir sene geçmişse bundan beş dirhemi zekâttır. Altın ise yirmi dinar oluncaya kadar üzerine zekât düşmez. Yirmi dinar bir yıl beklediği zaman yarım dirhem nisabı vardır. Miktar artarsa buna göre belirlenir."⁹⁹

Yukarıdaki nasların da delalet ettiği üzere, nisap miktarındaki yahut bunun üzerindeki bir mal havl-i havelan süresince yani bir yıl beklerse bu malın kırkta birini zekât olarak vermek gerekir.

34 Nakit paraların kırkta biri nasıl hesaplanabilir?

Hesap makinası kullanılarak aşağıda belirtilen dört yöntemden bir tanesi ile kırkta bir zekât hesaplanabilir:

1. Zekâta tabi toplam miktarı %2.5 ile çarpmak
2. Zekâta tabi toplam miktarı kırka bölmek
3. Zekâta tabi toplam miktarı önce dörde, sonra ona bölmek
4. Zekâta tabi toplam miktarı önce ona sonra dörde bölmek

Bu yöntemlerden herhangi biri uygulandığında 1000 liranın zekât miktarının 25 liraya tekabül ettiği görülecektir.

Örneğin, bir şahsın veya şirketin yıl sonundaki nakit miktarı 40.000 lira olsun. Bu meblağı kırka böldüğümüzde kişinin veya şirketin ödemesi gereken zekât miktarının 1000 TL olduğu görülecektir. (1000 = 40 ÷ 40.000 TL)

Aynı şekilde yıl sonunda 80.000 lira değerinde nakit parası olan kişinin üzerine farz olan zekât miktarı 2.000 TL olur. (80.000 ÷ 40 = 2.000 TL)

35 Zekât nisabı olarak altının mı gümüşün mü nisabı esastır?

Bu mesele, modern zekât fikhındaki hassas konulardan bir tanesidir. Özetle, umumi oluşları itibariyle Kuran-ı Kerim'deki zekât emri hem altın hem de gümüşü kapsamaktadır. Sonrasında ise, yukarıda zikredildiği üzere hadis-i şeriflerde bunlardan her biri için ayrı nisaplar belirlenmiştir.

⁹⁹ Ebû Dâvud, Sünen-i Ebî Dâvud, c. 2, s. 100, hadis no. 1573. (Albânî bu hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.).

Buradaki esas mesele, malların zekât miktarı belirlenirken bu iki nisaptan hangisinin esas alınacağıdır. Bir şirket elindeki ticari mallarından zekât gerekip gerekmediğine bakarken 85 gram altın nisabını mı 595 gram gümüş nisabını mı dikkate almalıdır?

Bu konuda bizce tercih edilen görüş her iki nisabın da geçerli olduğu ve esas alınabileceğidir. Delili, yukarıda arz edildiği üzere her ikisini de öğreten hadis-i şeriflerdir. Buna karşın veliyyülemr yani bir yerdeki yetkili merci/merciler halkın maslahatını gözetmek suretiyle bu ikisinden bir tanesini tercih ederek herkesin bu nisaba göre zekât belirlemesine karar verebilir. Çünkü şu fıkhi kaide veliyyülemre bu yetkiyi vermektedir: “Veliyyülemrin tasarrufları maslahata bağlıdır.” Şayet devletin gücü yerindeyse ve zenginlik yaygınlaşmışsa altın nisabının tercihi veliyyülemr tarafından gerekli kılınabilir. Ama ekonomi zayıfsa ve paranın alım gücü azalmışsa bu durumda veliyyülemr gümüş nisabının tercih edilmesini sağlayabilir. Bu noktada şer’-i şerifin idarecilere gerekli durumlarda tercih edebilecekleri iki esnek ölçü belirlemiş olduğu görülmektedir. Ve veliyyülemr ilim ehli kimselerle, sağlıklı bakış açısı ve tecrübe sahibi kimselerle istişare ederek insanların durumuna ve devletin ekonomisine daha uygun olan nisabı tercih etme yetkisine sahiptir. Bu da maslahat, adalet ve hikmet çerçevesinde gerçekleştirilir.

36 Takılardan zekât vermek gerekir mi?

Takılar, süslenmek amacıyla değerli taş ve madenlerden üretilen eşyalardır.

Alimler, haram bir şekilde kullanılmak üzere elde tutulan takıların zekâtının farz olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Örneğin bir erkek giymek için altın yüzük buldursa zekâtını vermeli. Çünkü haram olan bir kullanım için “tüketim malı” uygulaması yapmak mümkün olmayacaktır. Zira altının bir erkek tarafından takı olarak takılması haramdır ve böylece, mübah olmayan bir fiille altının asıl kullanım amacının dışına çıkmış olur. Ve altının aslındaki zekât hükmü bu durumda uygulanır.

Herhangi bir şekilde süslenme amacıyla kullanılması düşünülmeyen, sadece maddi kıymetinden ötürü muhafaza edilen takıların zekâtının farz olduğu konusunda da ittifak vardır. Çünkü maddi olarak değerinin artması için alınmış bir yatırım aracına dönüşmüştür. Bunun tek istisnası kadınların mübah bir surette süslenmek amacıyla bu takıları elde tutmalarıdır.¹⁰⁰

Takıların mübah yollarla kullanmak amacıyla muhafaza edilmesindeki zekât hükmü konusunda alimler ihtilaf etmişlerdir. Örneğin, kadınların taktığı altın takılar yahut erkeklerin taktığı gümüş yüzükler için zekât vermek gerekir mi?

100 Bakınız: el-Mevsuatü'l-fikhiyye. “Hulliy’ maddesi”.

Alimlerin çoğu bu tür takılar için zekât gerekmediği görüşündedir. Sahabe, tabiin ve etba-ı tabiinden bazıları ve eimme-i selase bu görüştedir. Abdullah b. Ömer, Cabir b. Abdullah, Enes b. Malik, Hz. Aişe, Esmâ (radiyallahu anhüm), Kasım, Şa'bî, Katade, Muhammed b. Ali ve Amra bu görüştedir. Yine Malik, Şafii, Ahmed b. Hanbel, Ebû Ubeyd, İshak ve Ebû Sevr bu görüştedir.¹⁰¹

Bu hususta Hz. Aişe, İbn Ömer, Esmâ ve Cabir'den (radiyallahu anhüm) yapılan rivayetlerle istidlâl edilmiştir. Hz. Aişe'den rivayet edildiğine göre o kardeşinin yetim kızlarına odasında takı giydirdi ve bu takıların zekâtını vermezdi.¹⁰² Hz. Aişe ile ilgili bu rivayet Resulullah'tan naklettiği başka bir hadise muhaliftir. Bu durum Hz. Aişe'nin peygamberimize muhalefet etmesi şeklinde değil, hadis neshedilmiş olduğu ve bu sebeple de Hz. Aişe'nin böyle yapmış olduğu yönünde yorumlanmalıdır. Çünkü o, peygamberimizin eşidir ve onu en iyi tanıyan kişidir. İbn Ömer'in kardeşi Hafsa (r.a.) da peygamberimizin eşidir ve bu konudaki hükmü Hz. Hafsa da İbn Ömer de gayet iyi bilirler.

Mübah olan takıların zekâtı konusunda elbise, mobilya, alet-edevat vs. mübah kullanım için bekletilen eşyalardan zekât gerekmemesi hükmüne kıyas yapılarak bu hüküm verilmiştir.

Pek çok alim de takılardan zekât verilmesi gerektiğine hükmetmişlerdir. Ömer b. Hattab, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mesud, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Amr b. As bu görüştedir.¹⁰³ Ebû Hanife ve talebeleri de bu görüştedir.¹⁰⁴ İmam Şafii'den gelen rivayetlerden biri de bu yöndedir.¹⁰⁵ Hâdeviyye ve San'ânî de bu görüştedir.¹⁰⁶ Bu görüşteki alimler Abdullah b. Amr'ın rivayet ettiği bir hadis-i şerifi delil olarak kullanmışlardır. Bu rivayete göre peygamberimizin (s.a.v.) yanına kızıyla beraber bir kadın geldi. Kızının elinde altından iki kalın bilezik bulunmaktaydı. Peygamberimiz "Bunun zekâtını verdin mi?" diye sordu. Kadın vermediğini söyledi. "Allah'ın sana ateşten iki bilezik giydirmesi hoşuna gider mi?" buyurdu. Kadın hemen bilezikleri çıkardı ve peygamberimize doğru atarak "Onlar Allah ve resulünüdür." dedi.¹⁰⁷

101 Nevevi, el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb., c. 36, s. 6; İbn Kudâme, el-Mugni., c. 3, s. 506; Ahmed b. Hanbel, Mesailü'l-imam Ahmed b. Hanbel rivaye ibnihi Abdullah b. Ahmed b. Hanbel (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, t.y.), 164; Tirmizi, el-Câmiü's-sahih., c. 3, s. 285; İbn Teymiye, Mecmû'u'l-fetâvâ (Medine-i Münevvere: Mücemma'u'l-Melik Fahd Li't-Tıbbâ'ati Ve'l-Mushafi's-Şerîf., 1416), c. 25, s. 16; Mübârekfûrî, Tuhfetü'l-ahvezi bi-şerhi Câmii't-Tirmizî (Kahire: el-Matbaatu'l-Medenî, t.y.), c. 3, s. 285.

102 İmam Mâlik, Muvatta', 1. bs (Abu Dabi: Müessesetü Zâyid b. Sultan, 1425), c. 1, s. 256, no: 656; Beyhakî, Sünenü's-Sagîr (Dâru'l-Kütür bi'l-İlmiyye, t.y.), c. 2, s. 56, no: 1203.

103 İbn Kudâme, el-Mugni., c. 2, s. 605; el-Münzirî, Et-tergîb ve't-terhîb mine'l-hadîsi's-şerîf (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417), c. 2, s. 116-117.

104 İbn Hümmam, Fethü'l-kadîr, c. 2, s. 163; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid ve nihayetü'l-muktesid., c. 1, s. 230.

105 eş-Şâfiî, el-Ümm (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1410), c. 2, s. 35-36; Nevevi, el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb., c. 6, s. 32; Ebu İshak eş-Şirâzî, Mühezzeb (Dımişk: Dâru'l-Kalem, t.y.), c. 1, s. 158.

106 es-San'ânî, Sübülü's-selam şerhi Bulûgü'l-meram min cem'i edilletü'l-ahkâm (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, t.y.), c. 2, s. 271.

107 Ebû Dâvud, Sünen-i Ebî Dâvud, c. 2, s. 121; Zeylai, Nasbü'r-riye li-ehâdîsi'l-Hidaye (Hindistan: el-Meclisü'l-İlmî, t.y.), c. 2, s. 370.

Aynı şekilde Hz. Aişe'den gelen şu rivayetle de istidlal etmişlerdir: “Bulduğum yere Resulullah (s.a.v.) girdi. Elimde altın yüzükler vardı. “Ey Aişe, bunlar nedir?” buyurdu. “Bunları sana süslenmek için yaptım yâ Resulallah” dedim. “Zekâtını verdin mi?” dedi. “Hayır” dedim. “Bu sana ateş olarak yeter.” buyurdu.¹⁰⁸

Ayrıca takıların kıymetlenen mallar olmalarıyla istidlal etmişlerdir. Kıymetlenmesinin sebebi de yapı itibarıyla ticarete hazır olmalarıdır.

Bu konuda şu neticeye ulaşmak mümkündür:

Kadınların takılarının zekâtı konusunda semeniyye/para olma illetinin tahakkukuna bakılır. Eğer kadın bu takıyı maddi kıymetinden ötürü saklayıp biriktirmek üzere muhafaza ediyorsa semeniyye/para olma illetinin racih ve öncelikli oluşuna binaen bu takılarda zekât vermek farz olur. Ama kadın bu takıyı sadece ve sadece giymek ve süslenmek için muhafaza ediyorsa bu durumda gunye ve tüketim malı hükmü alır ve zekâta tabi olmaz. Zira semeniyye/para olma illeti ikinci plana gerilemiş ve zinet olarak kullanmak, tüketmek gibi maksatlar ön plana geçmiştir. Dolayısıyla takıların zekâtındaki hüküm illetin bulunup bulunmamasına göre belirlenir.

37 Kağıt veya elektronik paralardan zekât vermek gerekir mi? Bu konudaki delil nedir?

Eskiden kullanılan para birimleri altın ve gümüşten yapılan paralar, dirhem ve dinarlardı ve eşyaların kıymeti bunlarla ölçülürdü. Bugün ise kâğıt paralar altının (dinar) ve gümüşün (dirhem) yerini almıştır ve artık mal ve ürünlerin kıymetlerinin belirlenmesinde kâğıt paralar kullanılmaktadır. Dolayısıyla da modern dönemde kullanılan bu kâğıt paralar hüküm olarak da altın ve gümüşün yerini almıştır. Modern dönemdeki cumhur ulema bu görüştedir.

Günümüzde kâğıt paralar eski altın ve gümüş paraların yerini aldığına göre zekât, faiz ve sarf konularında da aynı hükmü almaları iktiza eder. Aynı şekilde elektronik paralar da semeniyye/para olma vasfına sahipse o da aynı hükmü alır. Çünkü hüküm, illetinin bulunup bulunmamasına göre belirlenir. Bu konudaki delil, altın ve gümüşe para birimi olması açısından yapılan kıyastır. Modern fıkıh bu sonuca varmıştır.

38 Nakit paraların nisabı nedir? Ve zekâtları ne kadardır?

Kâğıt paraların nisabı altın ve gümüşün nisabından alınmıştır. Çünkü nakit para altın ve gümüşün yerine geçmiştir. Altının nisabı 85 gram, gümüşün nisabı 595 gramdır. Zekât üzerine farz olduğunda elinde nakit parası bulunan kişi altın ve gümüşün nisap miktarına bakar. Eğer devlet bu

¹⁰⁸ Ebû Dâvud, Sünen-i Ebî Dâvud, c. 2, s. 213; el-Hâkim, el-Müstedrek (Haydarâbâd: Dâiretü'l-Ma'ârifü'l-Osmâniyye, t.y.), c. 1, s. 389. Hâkim bu hadisin sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de bu görüşünü onaylamıştır.

iki nisaptan birini tercih etmekteyse zekâtını ona göre verir. Yoksa bu iki nisaptan bir tanesini kendi tercih eder. Tam mülkiyetle elinde bulundurduğu paralar bu nisap miktarının üzerindeyse zekâtını verir. Değilse zaten üzerine zekât farz değildir.

Örneğin, 10.000 liraya sahip bir insan parasının nisap miktarının üzerinde olup olmadığını ve üzerindeyse ne kadar zekât vereceğini nasıl hesaplayacaktır?

Öncelikle, varsa, ülkesinde altının mı gümüşün mü nisap miktarı olarak tercih edildiğine bakar. Bu şekilde genel bir tercih yoksa kendisi bunlardan birini tercih eder. Ardından tercih ettiği nisap türünün o gün itibarıyla kaç liraya tekabül ettiğini hesaplar. Eğer elindeki para bu miktarın üstündeyse zekâtını verir. Altındaysa zekât vermez.

Sonra elindeki hesap makinası vasıtasıyla vereceği tam zekât tutarını hesaplar. Bunun için toplam parasını %2,5 ile çarpar. Bu, elindeki nakit miktarından vereceği toplam zekât miktarını gösterir. Ayrıca toplam parasını kırka bölerek de farz olan zekât miktarını hesaplaması mümkündür. Bu işlem de aynı sonucu ortaya çıkaracaktır. Tabii bu hesap 345 günlük hicri yıla göre yapılmıştır.

Şayet hesap miladi yıla göre yapılıyorsa toplam paranın %2,577'sinin hesaplanması gerekir. Çünkü miladi yıl hicri yıldan 11 gün daha uzundur.

39 Gelecekteki temel ihtiyaçlar için saklanan paralardan zekât vermek gerekir mi?

Müslümanın gelecekteki zaruri ihtiyaçlarını karşılamak üzere beklettiği paraların zekâtını vermesi gerekir. Ev için, evlenmek için, tedavi ve eğitim masrafları için, ailenin gelecekteki muhtemel masrafları için biriktirilen paralar zekâta tabidir. Bu mal, fıkhıta iktinaz kavramıyla açıklanmaktadır. Ve zenginlik şartları yerine geldiği zaman zekâtını vermek gerekir. Bu hüküm şahıslar, şirketler ve devletler için geçerlidir.

Bu hükmün delilleri ise şöyledir:

﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾

“Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele.”¹⁰⁹ Burada zekâtını vermediği hâlde altın ve gümüş biriktiren kimseler azapla müjdelenmiştir. Ayette geçen “ellezîne” kelimesi umum ifade eder. Altın ve gümüş nebevî dönemde kullanılan temel para birimidir. Günümüzde insanların para olarak değer atfettiği her mal da buna kıyas edilir. Dolayısıyla kişinin biriktirdiği ve zekâtı verilmeyen her para, ahirette elem dolu bir azaba yol açacaktır.

Hadis-i şerifte de şöyle buyurulmuştur: “Zekâtı verilmeyen her altın ve gümüş, kıyamet günü ateşte kızdırılarak plaka hâline getirilip sahibinin yanları, alını ve sırtı bunlarla dağlanır.”¹¹⁰ Bu hadis-i şerif de ayet-i kerime ile aynı delaletle sahiptir.

109 Tevbe 34

110 Müslim, Sahih-i Müslim., c. 2, s. 680, no: 987.

İkincisi: Ticaret malları

40 Ticaret malları nedir?

Fıkıh açısından ticaret malları kâr elde etmek amacıyla piyasaya sürülen her şeydir. Bu özelliğiyle gayrimenkuller, araziler, evler, tarlalar, ürünler, hayvanlar vb. pek çok şeyi kapsamaktadır. İnsanın kâr elde etmek için satmaya çalıştığı her şey ticaret malı hükmündedir. Yani ticaret mallarıyla kullanımı değil, satış bedelleri hedeflenen her şey kastedilmektedir.

Ticaret malları hem ticareti meslek edinmiş kişiler hem de amatör olarak elindeki malı veya malları satmak isteyen kişiler için geçerlidir. Yine hem toptan satış yapan hem de perakende satış yapan tüccarların elindeki mallar ticaret malı hükmündedir. Burada önemli olan kişinin bu ürünü kısa vadede satarak kâra dönüştürmeyi amaçlamasıdır. Bir malın ticaret malı sayılması için dikkate alınacak temel ölçüt malın kim tarafından satıldığı değil, arz-talep piyasasına girmiş olması yani satışta olmasıdır. Arz veya talep durumundan biri ortadan kalktığında ticaret malı olma durumu da ortadan kalkar.

41 Ticaret mallarında zekâtın farz oluşunun delilleri nelerdir?

Ebû Davud ve Beyhakî'nin Semura b. Cündeb'den (r.a) rivayet ettiği şu hadis-i şerife göre ticaret mallarından zekât vermek gerekir: "Peygamberimiz (s.a.v) bize satış için hazırladığımız şeylerden sadaka vermeyi emrederdi."¹¹¹ Dârekutnî ve Beyhakî ise Ebû Zer'den (r.a.) şöyle rivayet etmiştir: "Devenin sadakası vardır, koyunun sadakası vardır, ineğin sadakası vardır, kumaşın sadakası vardır"¹¹²

42 Ticaret mallarında zekâtın farz kılınmasındaki şer'î maksad nedir?

Ticaret malları piyasadaki arz ve talebin karşılaşma yeridir. Bunun doğal sonucu olarak da bu ticari durum fiyatları daimî bir yükselişe sevk edecek ve enflasyonun artmasına sebep olacaktır. Bu enflasyonu engellemenin iki yolu vardır. Birincisi, kısa vadeli yöntemdir. Bu yöntemde göre yıl sonunda piyasa değeri üzerinden malın %2,5'i zekât olarak alınır ve toplumdaki aciz kesime ulaştırılır. Böylece zenginlerin elinde yoğunlaşan alım gücü fakirlere de taşınarak nakit dengesi kurulmuş olur. İkinci yöntem ise uzun vadeli ve ekonomide sunulan mal ve hizmetlerin arttırılmasını ön görmektedir.

111 Ebû Dâvûd bu hadisi rivayet etmiş (Ebû Dâvud, Sünen-i Ebî Dâvud no. 1562.) ve Hafız İbn Abdî'l-Ber bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir. Hafız İbn Hacer ise Telhîs'te: "Hadisin isnadında meçhullük var" demiştir (İbn Hacer, et-Telhîs, c. 2, s. 391.) Nevevi ise el-Mecmû'da: "İsnadın da tam olarak bilmediğim kişiler var" demektedir. Albânî ise el-İrvâ'da bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir (Albânî, İrvâ'u'l-ğalîl fî tahrîci ehâdisi menâri's-sebîl (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1405), no: 827.)

112 Dârekutnî, Sünen, t.y., c. 2, s. 448, hadis no: 1932; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned., c. 35, s. 441, hadis no. 21557 (Şuayb el-Arnaud bu hadisin senedinin zayıf olduğunu söylemektedir.).

43 Bir ürün ne zaman ticaret malı olur?

Kişi elindeki bir ürünün satışıyla kâr elde etmeyi amaçlıyorsa bu ürün ticaret malı hükmündedir. Kişinin bu ürünü kendi üretmiş olması, satış amacıyla satın almış olması yahut kullandığı bir ürünü satmaya sonradan karar vermiş olması bu hükmü değiştirmez.

44 Ticaret mallarında zekâtın farz olma şartları nelerdir?

Ticaret mallarında zekâtın farz olabilmesi için gereken şartlar şunlardır:

1. Mala sahip olunması.
2. Sahibinin bu mallar ticaret yapma-kâr elde etme niyetinde olması. Çünkü sahibinin kullanmak için elinde bulundurduğu mallar ticaret malı hükmü taşımaz.
3. Nisaba ulaşması. Ticaret mallarının nisabı değeriyle ölçülür. Yani altın ve gümüş cinsinden değeri hesaplanarak nisap miktarına ulaşıp ulaşmadığı anlaşılır. Ayrıca tek bir cins malın nisap miktarının altında olması önemli değildir. Nisap farklı cinslerdeki mallar bir araya getirilerek, toplu bir şekilde hesaplanır.
4. Havelan-i havl, yani malın üzerinden bir sene geçmiş olması.
5. Malın ticarete uygun olması. Örneğin malların sergilendiği rafların, dolapların zekâtı yoktur.¹¹³

45 Tacir ticaret mallarının zekâtını alış fiyatı üzerinden mi satış fiyatı üzerinden mi hesaplamalıdır?

Ticaret mallarında zekât şartları olduğu vakit bu malların zekâtı yıl sonundaki piyasa değeri üzerinden verilir. Yani sene sonunda cari olan fiyatları hesaplanarak zekât verilir. Cumhur ulema bu görüşü şu şekilde belirlemiştir: Ticaret malları alınırken ve satılırken nakde tabidir. Bu durum ticaret mallarının değişmez bir vasfıdır. Dolayısıyla ticaret mallarının nisabı ile nakit nisabı aynıdır. Bu sebeple de havelan-i havl sonunda ticaret malları nakde göre değerlendirilir.

Piyasa fiyatının tercih edilmesi konusundaki delil ise Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Selam'ın el-Emvâl isimli eserinde tâbiünden Meymun b. Mehran'dan naklettiği şu rivayettir: “Bir sene geçip de üzerine zekât farz olduğunda üzerindeki nakde veya ticaret mallarına bak ve onları nakde göre değerlendir.”¹¹⁴ Burada sene tamamlandığında ticaret mallarının nakdi kıymete göre değerlendirileceği açıkça belirtilmektedir. Ayrıca buradan ticaret mallarının piyasa değerine göre değerlendirilmesi gerektiği de anlaşılmaktadır.

¹¹³ el-Mevsuatü'l-fikhiyye., c. 23, s. 269.

¹¹⁴ İbn Selam, Kitâbü'l-emvâl (Beyrut: Dâru'l-Fikr, t.y.), 883.

Piyasa değerinin dikkate alınması hesapta keyfliği ortadan kaldıracak, hesabın tarafsız, tutarlı ve adil bir şekilde yapılmasını sağlayacaktır. Eğer piyasada aynı ürün için farklı fiyatlar bulunuyorsa bu durumda ehil kişiler ortalama bir değer belirlemelidir. Piyasa fiyatının dikkate alınması bu konuda izlenebilecek en adil yoldur. Çünkü bu malın değerinin artması veya azalması durumunda zekât da doğrudan kendiliğinden artacaktır. Ayrıca tacir bir malı alsa ve ardından piyasadaki fiyatı düşse bu durumda tacirin hakkı da korunmuş olur. Böylece zararına satış yapacağı bir ürünün zekâtını alış fiyatı üzerinden ödemek zorunda kalmaz. Ve bu durumda piyasa fiyatının esas alınması hem taciri hem de fakirleri koruyan bir standarttır.

46 Piyasadan kalkmış mal için zekât vermek gerekir mi?

“Ticaret malı” ile insanların satma niyetiyle sahip olduğu tüm ayn, menfaat ve haklar anlaşılır. Ticaret malının ölçüsü de arz ve talep unsurunun kendisinde birleşmiş olmasıdır. Eğer ticaret malı piyasaya sunulmuş ve arz unsuru gerçekleşmiş olduğu hâlde bu malın üzerinde hiç talep yoksa bu durumda malın ticaret malı olma durumu ortadan kalkar. Bu tür mallara “kasit mal/piyasadan kalkmış mal” denir ve ticari olarak tekrar arz ve talep unsurları oluşuncaya kadar bu mal ticaret malı olarak isimlendirilmez.

Talep unsurunun ortadan kalkmasıyla ticaret malları tamamen kesada uğrarsa bu maldan zekât farızası sakıt olur. Zira Şâri’ zekâtı kendisinin ortadan kalkmasıyla hükmünün de ortadan kalktığı bir vasfa bağlamıştır. Bu vasf, yani piyasadaki talep olmazsa zekât da olmaz. Dil açısından bakıldığında da ticaret, malı kâr maksadıyla döndürmektir. Talep olmadığında ticaretin özü ve esası olan malın dolaşımı da ortadan kalkmış olur.

Tedavülden kalkma ile talebin zayıf olması arasında fark vardır. Malın tedavülden kalkması mala olan talebin tamamen ortadan kalkmasıdır. Bu durumda zekât da kalkar. Ama talebin tamamen yok olmayıp da zayıflaması bir malı ticaret malı olmaktan çıkarmaz. Bir tacirin malını satamıyor olması o maldaki talebin tamamen kesildiği manasına gelmez. Ticaret ve hükümleri devam etmektedir. Ve maldaki talep ve rağbet zayıflamış olsa bile zekât yine farzdır. Yani kısaca bir ürüne piyasadaki talep tamamen ortadan kalkmışsa zekâtın farziyeti de ortadan kalkar. Ama malın satışlarının azalması bu malı ticaret malı olmaktan ve zekâta tabi olmaktan çıkarmaz.

Malın tedavülden kalkması çeşitli yöntemlerle anlaşılır. Bu yöntemlerden bir tanesi tecrübe ve piyasa araştırmasıdır. Ayrıca ticari arzın durması ve talebin tamamen kesilmesi de bu durumu gösterir. Bu, örfen bilinen bir durumdur. Talebin kesilmesi aslı ticari olan malın ticari hayattan, bedenden ayrılan bir ruh gibi tamamen çıkmasıdır. Ve bu durumun tespiti piyasa ve örfeye göre belirlenir.

47 Tedavülden kalkmış maldan zekâtın düşmesinin şer'î maksadı nedir?

Şari', ticaret mallarından zekâtı farz kılarken arz-talep güçlerinin çekişmesi sonucu oluşan ve sürekli artan enflasyonun piyasaya ve topluma verdiği zararların telafisini murad etmiştir. Ticaret her ne kadar tüccarın halis bir hakkı olsa da Cenab-ı Hak toplumdaki zayıf kesimin haklarını da gözetmiş ve ticareti bir yıllık bir standart süreye bağlamıştır. Buna göre tüccarın elindeki mal bir yıl boyunca satılmayıp da enflasyonun artışıdaki bir etken olarak kenarda beklemişse Şâri' bu ticaret mallarında %2.5 oranında zekâtı farz kılmıştır. Bunun sırrı enflasyonun insanların alım gücünü azaltmasıdır. Zekât ise kısıtlanan bu alım gücünü fakirleri destekleyerek arttırır. Bu da ekonomideki mal ve hizmetlere olan talebi arttırır. Bu denge ve dayanışma içerisinde ekonomik dolaşım ve etkinlikler güçlenir. Bu da ekonomiye genel olarak olumlu yönde etki eder.

İşte zekâtın bu makasidî yönüne uygun bir şekilde tedavülden kalkmış mallardan zekât istenmemektedir. Zira bu mal piyasadan fiilî olarak çekilmiştir ve artık fiyatların yükselmesine ve enflasyona etki etmeyecektir. Bu sebeple de makasidî açıdan bu mallardan zekât istenmesinin bir gereği kalmaz. Çünkü bu ürünler ticaret meydanından çıkmış ve piyasaya etki etmeyen bir alana çekilmiştir.

Üçüncüsü: Kiradaki mallar (icare/müsteğallât)

48 İcarenin tarifi nedir?

Sözlük anlamı olarak icare işe karşılık verilen kiradır. el-Halil icare için “Amelin karşılığıdır.” der.¹¹⁵ İstilah olarak ise menfaatin bedel karşılığı ile temlik edildiği muavaza akdine verilen isimdir.¹¹⁶

İcare ise sahibinin aslını değil de menfaatini ticarete konu ettiği her maldır. Bu mallara “müsegallât” da denir. Bu mallardan menfaat satışı karşılığı galle/kâr talep edilir. Böylece Müslüman elindeki aynın mülkiyetini elinde tutar ve sadece menfaatini yani başka bir ifade ile kullanım hakkını satar. Kiralık malların ayırt edici özelliği, piyasadaki arz ve talebin bu malların menfaatleri üzerinde tahakkuk etmesidir. Bu ikisinden birisi ortadan kalktığında malın ticaret malı olma hükmü de ortadan kalkar.

49 Kiraya verilmiş mallardan zekât vermek gerekir mi? Bunun delili nedir?

Evet, kiraya verilmiş malların net kârından %2,5 oranında zekât vermek gerekir. Bu net kâr, havl-i havelan tamamlandığında ve geçen yıl yapılan masraf ve harcamalar çıkartıldığında geriye kalan, elde edilmiş olan net gelirdir.

Kiradaki mallarda zekât gerektiğinin delili şu ayet-i kerimedir:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ﴾

“Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve yerden sizin için çıkardıklarımızdan Allah yolunda harcayın.”¹¹⁷ Ve kiraya verilmiş olan bir malın geliri de insanın kazandıkları arasındadır ve dolayısıyla ayet-i kerimenin umumi manasına dahil olmaktadır. Semure b. Cündeb’den (r.a.) şöyle rivayet edilmiştir: “Peygamberimiz (s.a.v) bize satış için hazırladığımız şeylerden sadaka vermeyi emrederdi.”¹¹⁸ Burada da kiraya verilmiş olan aynın menfaati satış için hazırlanmıştır ve dolayısıyla artık zekâta tabidir.

50 Kiraya verilmiş mallarda zekâtın farz olmasının şer’î maksadı nedir?

Aynlarda potansiyel olarak bulunan menfaatler alışverişe konu olduklarında arz ve talebin karşılaştığı daireye dahil olurlar. Doğal olarak bu da menfaatlerin ücretlerinin yükselmesine yol

115 İbn Fâris, Mu’cemu mekâyisi’l-luga (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1399), c. 1, s. 62.

116 Keşfü’l-Hakâyık, t.y., c. 2, s. 151; Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b Ahmed b Sehl Serahsi, el-Mebcut., ; (Beyrut: Dâru’l-Marife, 1414), c. 15, s. 74; eş-Şâfiî, el-Ümm, c. 3, s. 250; İbn Kudâme, el-Mugni.; es-Sâvî, Bulğatu’s-sâlik li-akrabi’l-mesâlik (hâşiyetü’s-sâvî ‘ale’ş-şerhi’s-sağîr (Dâru’l-Maarif, t.y.), c. 4, s. 5.

117 Bakara 267

118 Ebû Dâvûd bu hadisi rivayet etmiş (Ebû Dâvud, Sünen-i Ebî Dâvud no. 1562.) ve Hafız İbn Abdi’l-Ber bu hadisin hasen olduğunu Telhîs’te: “Hadisin isnadında meçhullük var” ifadesiyle belirtmiştir (İbn Hacer, et-Telhîs, c. 2, s. 391.) Nevevi ise el-Mecmû’da: “İsnadında tam olarak bilmediğim kişiler var” demektedir. Albânî ise el-İrvâ’da bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir (Albânî, İrvâu’l-ğalîl fi tahrîci ehâdîsi menâri’s-sebil, no: 827.)

açacaktır. Bu muhtemel enflasyonun önüne ancak şu iki yoldan biri izlenerek geçilebilir: Birincisi, piyasadaki üretimin, mal ve hizmetin artırılması. İkincisi de aynlardan elde edilen net gelirler üzerine zekâtın farz kılınması. Bununla kira gelirlerinden elde edilen paranın, piyasadaki mal ve ürünleri arttıracak olan üretim bölgesine sevk edilmesi hedeflenmektedir. Böylece enflasyona karşı çıkılmış ve fiyatlar aşağı çekilmiş olacaktır. Ama para yatırımda kullanılmaz da yastık altında muhafaza edilirse bu durumda sene sonunda bu paradan zekât vermek gerekecektir. İşte buradaki maksat, toplumun menfaatinin zorla tahsil edilmesidir.

51 Kiraya verilen mallarla ticaret için beklenen mallar arasında ne fark vardır?

Ticaret, malın aynıyla, maddi somut varlığıyla yapılır. Ama kiralama işlemi malda potansiyel olarak bulunan menfaatler üzerinden gerçekleştirilir. Ayn gayrimenkul, araba, telefon v.b. tüm ürünlerin kendisidir. Menfaatler ise bu aynalarda potansiyel olarak bulunur. Ticareti alım-satım akdi belirler, kiralamaları ise kira kontratı. Alım-satımda ücret karşılığı aynın mülkiyeti intikal eder, kiralamalarda ise sadece menfaati.

52 Kiraya verilmiş malların nisabı nedir? Ve zekâtı nasıl hesaplanır?

Kiraya verilmiş mallar için özel bir nisap yoktur. Bu malların kiralanmasından elde edilen gelir üzerinden zekât verilir. Bu gelir 85 gram altının değerine ulaşıyorsa zekât artık farz olur ve yıl sonunda net kârın %2,5'ini zekât olarak vermek gerekir. Tabii önce gayrimenkul için yapılan masrafların düşülmesi gerekir. Ayrıca, kira gelirleri zekâta tabi diğer mallarla beraber hesaplanır ve zekâta tabi malların toplamı nisap miktarını geçiyorsa zekât farz olur.

Dördüncüsü: Develer

53 Develerin zekâtı nasıldır? Ve bu konudaki deliller nelerdir?

Zekât şartları tahakkuk ettiğinde develerin zekâtı farz olur. Bunun delili sünnet ve icmadır.

Sünnetteki delili: Sümâme b. Abdillâh b. Enes'in Enes b. Mâlik'ten rivayet ettiği şu hadistir: "Hz. Ebubekir (r.a.), Enes b. Mâlik'i Bahreyn'e zekât amili olarak gönderdiği zaman onun için şu kitabı (yani mektubu) yazmıştır: 'Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle. İşte bu, Allah'ın kendi Resûlü'ne emrettiği ve Resûlullah'ın Müslümanlar üzerine takdir ve tayin buyurduğu zekât farızasıdır. Herhangi bir Müslümandan bu kitapta bildirilen miktarlar veçhiyle zekât istenirse o Müslüman bu zekâtını versin. Bundan fazlası istenirse (ziyadeyi) vermesin! Deveden yirmi dört tanesinde ve bundan aşağısında koyun olarak (vacip olan zekât), her beş devede bir koyundur. Deve sayısı 25'e erişince, 35'e kadar dişi bir bintu mehâd; 36'ya erişince, 45'e kadar dişi bir bintu lebûn; 46'ya erişince, 60'a kadar boğur basacak bir hıkkâ; 61'e erişince, 75'e kadar boğur basacak bir cezea; 76'ya erişince, 90'a kadar iki tane bintu lebûn; 91'e erişince, 120'ye kadar boğur basacak iki hıkkâ zekât vermek vacip olur. Deve sayısı yüz yirmiden fazla olunca, her kırk devede bir tane bintu lebûn ve her elli devede bir hıkkâ zekât vardır. Beraberinde dört tane deveden başka bulunmayan kimseye gelince bu miktar devede zekât yoktur. Ancak deve sahibi, kendi isteği ile verebilir. Deve sayısı beşe ulaştınca da bir koyun zekât vermek vacip olur."¹¹⁹

İcma delili: Deve, inek, koyun gibi dört ayaklı hayvanlardan zekât verilmesi gerektiği konusunda icmavardır.¹²⁰

54 Develerde zekâtın vücup şartları nelerdir?

Develerde zekâtın farz olması için üç şart bulunmaktadır:

1. Çalıştırmak için değil, besleyip büyütmek, sütünü sağmak ve çoğaltmak için edinilmesi: Bu, Hz. Ali'nin (r.a.) Efendimizden (s.a.v) naklettiği hadise dayanır. Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Çalıştırılan sığırdan zekât yoktur"¹²¹ Cabir de şu hadisi rivayet etmiştir: "Ziraatta kullanılan sığırdan zekât alınmaz"¹²² Bu hadis-i şerif inek, koyun deve gibi dört ayaklı hayvanları kapsamaktadır.

119 Buhari, el-Câmiü's-sahih = Sahih-i Buhari., c. 2, s. 118, sy 1454 [Sofuoğlu, 1987, s. 1380-1381].

120 İbn Hübeyre, El-ifsâh 'an me'ânî's-sıhah, c. 1, s. 195; İbn Kudâme, el-Mugni., c. 4, s. 10, 30, 38; Nevevi, el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb., c. 5, s. 338; İbn Münzir, El-icmâ', 44.

121 Taberânî, El-mu'cemü'l-kebîr (Riyad: Dâru's-Samî'î, 1415), c. 11, s. 40, hadis no. 10974; Dârekutnî, Sünen, c. 2, s. 492, hadis no. 1939. Heysemî bu hadis hakkında "Taberânî el-Kebîr'de nakletmiştir. Senedinden Leys b. Ebi Selîm vardır ve sikadır ama müdellistir." demektedir. Heysemî, Mecma'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid (Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, t.y.), c. 3, s. 75, no: 4396.

122 Dârekutnî, Sünen, c. 2, s. 493, hadis no. 1942; Beyhakî, Es-sünenü'l-kübrâ, c. 4, s. 196, hadis no. 7397. İbn Hacer, bu hadisin mevkuf olduğunu söylemektedir. el-Bûsîrî, İthâfü'l-meher (Riyad: Dâru'n-neşr, 1420), c. 2, s. 532.

2. Sâime¹²³ olması: Bunun delili ise Behz b. Hakim'in babasından, onun da kendi babasından merfû olarak rivayet ettiği şu hadis-i şeriftir: "Her kırk sâime deve de bir bintu lebûn vardır"¹²⁴

3. Mevcut hayvan sayısının şer'an belirlenmiş olan nisap miktarına ulaşması: Nisap miktarının altındaki develer için zekât farz değildir.

55 Develerin nisabı nedir, zekâtı ne kadardır?

Develerin nisabını ve zekât miktarını şu tabloda özetleyebiliriz:

Deve sayısı	Vacip olan zekât miktarı	Yaşı
5-9	Bir koyun	-
10-14	İki koyun	-
15-19	Üç koyun	-
20-24	Dört koyun	-
25-35	Bint mehaz (dişi deve)	1
36-45	Bint lebûn (dişi deve)	2
46-60	Hıkka (dişi deve)	3
61-75	Ceza (dişi deve)	4
76-90	İki bint lebûn	-
91-120	İki hıkka	-
121-129	Üç bint lebûn	-

Deve sayısı yüz otuz aştağında ise, aşağıdaki tabloda örneği görüleceği üzere, her kırk deve de bir bint lebûn, her elli deve de bir hıkka zekât olarak verilir:

Deve sayısı	Vacip olan zekât miktarı
130-139	Bir hıkka ve iki bint lebûn
140-149	İki hıkka ve bir bint lebûn
150-159	Üç hıkka
160-169	Dört bint lebûn

123 Sâime kelimesi "سوم" den gelir. Sevm, otlamak demektir. Sâime, kendi kendine otlayan ve yılın büyük bir kısmında yemlenmeye ihtiyaç duymayan hayvan deve, sığır, koyun gibi hayvanlardır.

124 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned., c. 220, s. 33, no: 20016 Şuayb el-Arnaud isnadının hasen olduğunu belirtmiştir. Nesâî, Sünen, t.y., c. 5, s. 15, no: 2444 (Albânî bu hadisin hasen olduğunu söylemektedir.).

Beşincisi: Büyükbaş hayvanlar

56- Büyükbaş hayvanlar için zekât vermek gerekir mi? Bu konudaki delil nedir?

Şartları tahakkuk ettiğinde büyükbaş hayvanlardan zekât vermek gerekir. Bunun delili sünnet ve icmadır.

Sünnetteki delili: Hz. Muaz’dan (r.a.) rivayet edilen şu hadis-i şeriftir: “Allah Resûlü (s.a.v) beni Yemen’e gönderirken sayısı otuza ulaşınca kadar sığırlardan zekât almamamı emretti. Sayısı otuza ulaşınca kırk sığıra kadar tebî (iki yaşına basmış erkek veya dişi bir buzağı) ve kırkı geçince müsinne (üç yaşına girmiş erkek veya dişi bir dana) zekât olarak vermek gerekir”¹²⁵

İcma delili: İnek, koyun, sığır, deve gibi dört ayaklı hayvanlardan zekât vermenin farz olduğu hususunda kat’î icma vardır.¹²⁶

57- Büyükbaş hayvanlarda zekâtın farz olma şartları nelerdir?

Develerde zekâtın farz olması için üç şart bulunmaktadır:

1. Çalıştırmak için değil, besleyip büyütmek, sütünü sağlamak ve çoğaltmak için edinilmesi: Bu, Hz. Ali’nin (r.a.) Efendimizden (s.a.v) naklettiği hadise dayanır. Efendimiz şöyle buyurmuştur: “Çalıştırılan sığırdan zekât yoktur”¹²⁷ Cabir de şu hadisi rivayet etmiştir: “Ziraatta kullanılan sığırdan zekât alınmaz”¹²⁸ Bu hadis-i şerif inek, koyun deve gibi dört ayaklı hayvanları kapsamaktadır.

2. Sâime¹²⁹ olması: Bunun delili ise Behz b. Hakim’in babasından, onun da kendi babasından merfû olarak rivayet ettiği şu hadis-i şeriftir: “Her kırk sâime deveye bir bintu lebûn vardır”¹³⁰

3. Mevcut hayvan sayısının şer’an belirlenmiş olan nisap miktarına ulaşması: Nisap miktarının altındaki sığırlar için zekât farz değildir.

125 Nesâî, Sünen, c. 5, s. 26, hadis no. 2453 (Albanî bu hadisin hasen-sahih olduğunu söylemiştir).

126 İbn Hübeyre, El-ifsâh ‘an me’ânî’s-sıhah, c. 1, s. 195; İbn Kudâme, el-Mugni., c. 4, s. 10, 30, 38; Nevevi, el-Mecmu’ şerhi’l-Mühezzeb., c. 5, 338; İbn Münzir, El-icmâ’, 44.

127 Taberânî, El-mu’cemü’l-kebîr, c. 11, s. 40, hadis no. 10974; Dârekutnî, Sünen, c. 2, s. 492, hadis no. 1939. Heysemî bu hadis hakkında “Taberânî el-Kebîr’de nakletmiştir. Senedinden Leys b. Ebi Selîm vardır ve sikadır ama müdellistir.” demektedir. Heysemî, Mecma’u’z-zevâid ve menba’u’l-fevâid, c. 3, s. 75, no: 4396.

128 Dârekutnî, Sünen, c. 2, s. 493, hadis no. 1942; Beyhakî, Es-sünenü’l-kübrâ, c. 4, s. 196, hadis no. 7397. İbn Hacer, bu hadisin mevkuf olduğunu söylemektedir. el-Bûsîrî, İthâfü’l-mehere, c. 2, s. 532.

129 Sâime kelimesi “سوم” den gelir. Sevm, otlamak demektir. Sâime, kendi kendine otlayan ve yılın büyük bir kısmında yemlenmeye ihtiyaç duymayan hayvan deve, sığır, koyun gibi hayvanlardır.

130 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned., c. 220, s. 33, no: 20016 Şuayb el-Arnaud isnadının hasen olduğunu belirtmiştir. Nesâî, Sünen, c. 5, s. 15, no: 2444 (Albanî bu hadisin hasen olduğunu söylemektedir).

58 Büyükbaş hayvanlardan ne kadar zekât verilir?

Büyükbaş hayvanların zekâtını şu tabloda görebiliriz:

Sığır Sayısı	Farz Olan Zekât Miktarı	Yaşı
30-39	Tebî (buzağı)	1
40-59	Müsinne (dana)	2
60-69	İki tebî (buzağı)	-

Eğer koyunların sayısı yetmiş geçerse zekâtı aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde verilir:

Sığır Sayısı	Farz Olan Zekât Miktarı
70-79	Tebî ve müsinne
80-89	İki tebî
90-99	Üç müsinne
100-109	İki tebî ve bir müsinne
110-119	Bir tebî ve iki müsinne
120-129	Dört tebî veya üç müsinne

Altıncısı: Koyun

59 Koyunların zekâtını vermek gerekir mi? Ve bunun delili nedir?

Şartları tahakkuk ettiğinde koyunların zekâtını vermek gerekir. Bunun delili de sünnet ve icmadır.

Sünnet delili: Hz. Ebubekir'in Buhari'de nakledilen şu mektubudur: “Senenin birçok günleri yaylakta güdülen koyunun zekâtında, koyun sayısı kırk olunca, yüz yirmiye kadar bir koyundur. Yüz yirmiden ziyadede de iki yüze kadar iki koyundur. Koyun sayısı iki yüzden fazla olursa, üç yüze kadar üç koyundur. Koyun sayısı üç yüzden fazla olunca, her yüz koyunda bir koyun zekât vardır. Bir kimsenin de yayılır koyunu, kırktan bir koyun noksan olursa, bu noksan koyunda zekât yoktur. Ancak koyun sahibi isterse kendiliğinden nafîle olarak verebilir. İki yüz dirhem gümüşte de onda birin dörtte biri (yani kırkta bir miktarı) zekât vaciptir. Gümüş miktarı yüz doksan dirhemden başka olmazsa bunda da zekât yoktur. Ancak gümüş sahibi isterse kendiliğinden nafîle olarak verebilir.”¹³¹

İcma delili: İnek, koyun, sığır, deve gibi dört ayaklı hayvanlardan zekât vermenin farz olduğu hususunda kat'î icma vardır.¹³²

60 Koyunlarda zekâtın farz olma şartları nelerdir?

Koyunlarda zekâtın farz olması için üç şart bulunmaktadır:

1. Çalıştırmak için değil, besleyip büyütmek, sütünü sağlamak ve çoğaltmak için edinilmesi: Bu, Hz. Ali'nin (r.a.) Efendimizden (s.a.v) naklettiği hadise dayanır. Efendimiz şöyle buyurmuştur: “Çalıştırılan sığırdan zekât yoktur”¹³³ Cabir de şu hadisi rivayet etmiştir: “Ziraatta kullanılan sığırdan zekât alınmaz”¹³⁴ Bu hadis-i şerif inek, koyun deve gibi dört ayaklı olup çalıştırılan tüm hayvanlar için geçerlidir.

2. Sâime¹³⁵ olması: Bunun delili ise Behz b. Hakim'in babasından, onun da kendi babasından merfû olarak rivayet ettiği şu hadis-i şeriftir: “Her kırk sâime deve de bir bintu lebûn vardır”¹³⁶ Hz. Ebu-

131 Buhari, el-Câmiü's-sahih = Sahih-i Buhari., c. 2, s. 118, hadis no. 1454 [Sofuoğlu, 1987, ss. 1380-1381].

132 İbn Hübeyre, El-ifsâh 'an me'âni's-sıhah, c. 1, s. 195; İbn Kudâme, el-Mugni., c. 4, s. 10, 30, 38; Nevevi, el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb., c. 5, 338; İbn Münzir, El-icmâ', 44.

133 Taberânî, El-mu'cemü'l-kebir, c. 11, s. 40, hadis no. 10974; Dârekutnî, Sünen, c. 2, s. 492, hadis no. 1939. Heysemî bu hadis hakkında “Taberânî el-Kebîr'de nakletmiştir. Senedinden Leys b. Ebi Selîm vardır ve sikadır ama müdellistir.” demektedir. Heysemî, Mecma'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid, c. 3, s. 75, no: 4396.

134 Dârekutnî, Sünen, c. 2, s. 493, hadis no. 1942; Beyhakî, Es-sünenü'l-kübrâ, c. 4, s. 196, hadis no. 7397. İbn Hacer, bu hadisin mevkuf olduğunu söylemektedir. el-Bûsürî, İthâfü'l-mehere, c. 2, s. 532.

135 Sâime kelimesi “سوم” den gelir. Sevm, otlamak demektir. Sâime, kendi kendine otlayan ve yılın büyük bir kısmında yemlenmeye ihtiyaç duymayan hayvan deve, sığır, koyun gibi hayvanlardır.

136 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned., c. 220, s. 33, no: 20016 Şuayb el-Arnaud isnadının hasen olduğunu belirtmiştir. Nesâî, Sünen, c. 5, s. 15, no: 2444 (Albânî bu hadisin hasen olduğunu söylemektedir.).

bekir'in "Saime olan koyun kırka ulaştığında bir koyun zekâtı vardır." sözü de¹³⁷ bu şartın diğer bir delilidir.

3. Mevcut hayvan sayısının şer'an belirlenmiş olan nisap miktarına ulaşması: Nisap miktarının altındaki koyunlar için zekât farz değildir.

61 Koyunların nisabı nedir? Ve koyunlar için ne kadar zekât vermek gerekir?

Koyunların zekâtının nasıl verileceği aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Koyun Sayısı	Farz Olan Zekât Miktarı	Yaşı
40-120	Bir koyun	Bir yaşındaki koyun
121-200	İki koyun	veya aylık yapılı kuzu 6

Aşağıda gösterildiği gibi dört yüzden sonraki her yüz koyun için bir koyun zekât verilir.

Koyun Sayısı	Farz Olan Zekât Miktarı
201-399	koyun 3
400-499	koyun 4
500-599	koyun 5
600-699	koyun 6
700-799	koyun 7

62 Süt vs. hayvansal ürünler için zekât vermek gerekir mi?

Bunlar, insanların tüketimi için hayvanlardan elde edilen yağ, süt, yoğurt, peynir gibi gıdalardır. Ve bu ürünler de zekâta tabidir. Hayvanlar sâime değilse ve üretim için besleniyorsa bu durumda ürünlerinin zekâtı verilir. Çünkü aslından zekât gerekmeyen şeyin ürününden zekât vermek gerekir. Bu hayvansal gıdaların hükmü bala kıyas edilerek verilir. Bunların hepsi hayvanlardan istihsal edilir ve bu hayvanların zekâtı verilmez. Çünkü üretim için beslenen hayvanlar sâime değildir ve yemle beslenir. Bu sebeple bu hayvanların zekâtı olmaz ama ürünleri zekâta tabidir.

Bu ürünlerin ticaret malı hükmünde olduğunu savunan alimler de vardır. Buna göre ticaret mallarında olduğu gibi bu ürünlerin kırkta biri zekât olarak verilir. Çünkü bu ürünler de ticaret malı olarak kabul edilir. Bu ürünlerin ticaret mallarına kıyasen değerlendirilmeleri ihtilafı bal hükmüne kıyasen değerlendirilmesinden daha makul ve uygun görünmektedir.

137 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned., c. 1, s. 232, no: 72. (Şuayb el-Arnâvud bu hadisin isnadının hasen olduğunu belirtmiştir.); Ebû Dâvud, Sünen-i Ebî Dâvud, c. 2, s. 96, no: 1567 (Albânî bu rivayetin sahih olduğunu belirtmektedir.).

Yedincisi: Toprak mahsulleri

63 Toprak mahsulleri için zekât vermek gerekir mi? Bu konudaki deliller nelerdir?

Ziraat mahsulleri için zekât vermek farzdır. Bu; Kuran, sünnet ve icma ile sabittir. Ekinler ve meyveler için zekât vermenin gerekliliği ile ilgili delilleri şöyle özetleyebiliriz:

Kuran'daki delilleri:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ ﴾

“Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve yerden sizin için çıkardıklarımızdan Allah yolundaharcayın.”¹³⁸

﴿ وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكْثُلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرَّمَانَ مُمْتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ ﴾

ve “O, çardaklı-çardaksız olarak bahçeleri, ürünleri, çeşit çeşit hurmalıkları ve ekinleri, zeytini ve narı (her biri) birbirine benzer ve (her biri) birbirinden farklı biçimde yaratandır. Bunlar meyve verince meyvelerinden yiyin. Hasat günü de hakkını (öşrünü) verin.”¹³⁹ ayet-i kerimeleri toprak mahsullerinden zekât verilmesi gerektiğine delâlet eder.

Sünnetteki delili: “Semanın ve pınarların suladığı yahut sulanmaksızın kendi ince damarlarıyla su emip yetişmiş olan yer mahsullerinde öşür yani onda bir zekât vergisi; kuyulardan, kova ve dolapla sulananlarda ise yirmide bir zekât vergisi vardır”¹⁴⁰

İcma delili: Ümmetin alimleri, sınıflarının belirlenmesi ile ilgili bazı ayrıntılarda ihtilaf etmekle beraber, öşrün ve yarım öşrün farz olduğu hususunda icma etmişlerdir.¹⁴¹

64 Hangi tür ekin ve meyvelerden zekât vermek gerekir?

Şer’î naslarla bazı muayyen ekin ve meyvelerde zekât farz kılınmıştır. Bunlar buğday, arpa, hurma ve kuru üzümdür. el-Hâkim’in sahih olduğunu söyleyerek Ebû Musa ve Muaz’dan (r.a) rivayet ettiği ve Zehebî’nin de aynı kanaatte olduğu bir hadis-i şerifte Efendimizin ikisini insanlara dinlerini öğretmek için Yemen’e gönderdiği ve onlara “buğday, arpa, hurma ve kuru üzüm” dışında zekât almamalarını emrettiği rivayet edilmiştir.¹⁴²

138 Bakara 267

139 En’am 141

140 Buhari, el-Câmiü’s-sahih = Sahih-i Buhari., hadis no. 1483 [Sofuoğlu, 1987, s. 1412]; Tirmizi, el-Câmiü’s-sahih., hadis no. 640; Ebû Dâvud, Sünen-i Ebî Dâvud, hadis no. 1596; İbn Mâce, Sünen-i İbn Mâce, hadis no. 1817; Nesâî, Sünen, 5/41.

141 Şirbînî, Muğni’l-Muhtac, c. 2, s. 81; Kasani, Bedaiü’s-sanai’ fî tertibi’ş-şerai’, c. 2, s. 54.

142 el-Hâkim, el-Müstedrek, c. 1, s. 401; Beyhakî, Es-sünenü’l-kübrâ; Albânî, İrvâu’l-ğalil fî tahrîci ehâdîsi menâri’s-sebîl, c. 3, s. 278.

Klasik ve modern dönemde alimler bu dört ürün dışındaki toprak mahsullerinde zekât gerekip gerekmediği konusunda ihtilaf etmişlerdir. Yani zekâtın farzıyeti bu dördü dışındaki meyve ve ekinleri kapsar mı kapsamaz mı? Malikiler ve Şafililer temel besin maddesi olarak kullanılan (iktiyât) ve depolanan (iddihâr) pirinç, mısır vs. meyve ve ekinlerde zekâtın farz olduğu görüşündedir.¹⁴³ Bu görüşe göre badem, fıstık, ceviz gibi şeylerin zekâtı yoktur çünkü bunlar temel besin maddesi olarak kullanılmaz. Aynı görüşe göre elma, şeftali vs. meyvelerin de zekâtı olmaz çünkü bunlar da temel besin maddesi olarak kullanılmaz. Malikiler “Zekât, hayatın idamesi için temel besin olarak kullanılan yiyecekler için farzdır” demektedir.¹⁴⁴

Hanbelîler ise kurutulan ve kile ile tartılabilen toprak mahsulleri için zekât gerektiği görüşündedir. Buna göre badem, fındık, fıstık, salatalık, acur, pirinç, bakla, mercimek ve nohut gibi mamuller zekâta tabidir.¹⁴⁵

Hanefîler ise topraktan elde edilen tüm ekin ve meyvelerin zekâta tabi olduğu görüşündedir.¹⁴⁶

Şu ayet-i kerimeler çerçevesinde Hanefîlerin görüşünün en adil ve makbul görüş olduğunu söyleyebiliriz:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ ﴾

“Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve yerden sizin için çıkardıklarımızdan Allah yolunda harcayın.”¹⁴⁷

﴿ وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرِ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكْلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ ﴾

“O, çardaklı-çardaksız olarak bahçeleri, ürünleri, çeşit çeşit hurmalıkları ve ekinleri, zeytini ve narı (her biri) birbirine benzer ve (her biri) birbirinden farklı biçimde yaratandır. Bunlar meyve verince meyvelerinden yiyin. Hasat günü de hakkını (öşrünü) verin.”¹⁴⁸ Ayet-i kerime narı da açıkça zikretmiştir. Nar ise temel bir besin maddesi değil, bir meyvedir. Aynı şekilde nar kile ile tartılabilen veya depolanabilen bir ürün değildir. Buna rağmen ayet-i kerimde “hakkını verin” ifadesiyle beraber zikredilmiştir.

Bu sebeple de Maliki alimlerinden İbnü'l-Arabî

Bu açıklama makasid-i şeriaya da daha uygundur ve modern fıkıh büyük ölçüde bu görüşü benimsemektedir.¹⁴⁹

65 Toprak mahsulleri için nisap miktarı nedir?

Toprak mahsullerinin zekâtı beş vesktir. Cumhur ulema bu görüştedir. Ebû Said (r.a.) peygamber efendimizin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “En aşağı üçer yaşında beş deveden aşağısında zekât yoktur. Beş ukıyyeden (yani iki yüz dirhemden) az miktardaki gümüşte zekât yoktur. Beş vesk miktarının altındaki (hurma, üzüm ve hububat) mahsullerinde de zekât yoktur”¹⁵⁰

143 Karâfî, ez-Zahîre (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1994), c. 3, s. 73; Şîrbînî, Muğni'l-Muhtac, c. 2, s. 81.

144 Salih b. Abdussemî', es-Semerü'd-dânî 'alâ Risâleti'l-Kayrevânî (Kahire: Dâru'l-Fazîle, t.y.), 322.

145 el-Buhûtî, er-Ravzu'l-Murabba Şerhü Zâdü'l-Mustanka, t.y., 204.

146 el-Mevsilî, el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-muhtâr (Kahire: Matba'atü'l-Halebî, 1356), c. 1, s. 113.

147 Bakara 267

148 En'am 141

149 Beytü'z-zekât da bu görüşü benimsemiştir. Heyetin hazırladığı zekât toplama rehberinde şu madde geçmektedir: “Ekilen ve büyümesi beklenen tüm toprak ürünlerinde zekât gerekir.” Ayrıntılı bilgi için bakınız: <http://www.zakathouse.org.kw>

150 Buhari, el-Câmiü's-sahih = Sahih-i Buhari., c. 2, s. 107, hadis no. 1405 [Sofuoğlu, 1987, 1370].

ZEKÂTİM

Sağlam ve güçlü bir bilimsel yöntem

Bir vesk, 60 sâ' ölçüsündedir. Bir sâ' da 1.33 kadhtır. Yani nisap 50 kile eder. Bu da 647 kilograma tekabül etmektedir. Buğday vs. ürünlerin zekâtı buna göre belirlenir. Kurutulmuş meyve ve hububatın kurutulduktan sonraki ağırlığına bakılır, yaş haline değil. Hububatın nisabı da kabuğundan ayrıldıktan sonra hesaplanmalıdır. İbn Kudâme şöyle der: Hububat tasfiye edildikten yani ayrıştırıldıktan sonra ölçülür. Meyve de kurutulduktan sonra değerlendirilir. On vesk yaş üzüm kuruduktan sonra beş vesk etmiyorsa zekâta tabi olmaz."¹⁵¹

66 Toprak mahsullerinde havl-i havelan şartı aranır mı?

Toprak mahsullerinin zekâtında havelan-i havl yani üzerinden bir yıl geçme şartı aranmaz. Bu ürünlerin zekâtı hasat günü veya mevsimi geçmeden verilmelidir. Ayet-i kerime buna işaret eder:

﴿وَأْتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ﴾

“Hasat günü de hakkını (öşrünü) verin.”¹⁵² Buna göre bir arazide aynı yıl birden fazla hasat yapılabilir ve mahsul alınıyorsa bu hasatların her birinde ayrı zekât vermek gerekir.

67 Ekinlerin zekâtı ne kadardır?

Ekinlerin zekâtı nasıl sulandığına ve tarımının ne kadar zahmetli olduğuna göre değişir:

Birinci durum: Yağmur suyu vs. zahmetsiz bir yolla sulanması. Bu durumda verilmesi gereken zekât miktarı öşür yani %10'dur.

İkinci durum: Sanayi ekipmanlarıyla, kuyu açılarak, borularla, tankerlerle vs. sulanması. Bu durumda farz olan zekât miktarı öşrünün yarısı yani %5'tir.

Üçüncü durum: Ekin ve meyvelerin bazen yağmur suyuyla bazen de ekipman kullanımıyla sulanması durumunda bu ürünlerin zekâtı %7,5 üzerinden hesaplanır. Hakkında özel bir nas olmasa da bu görüş, kıyasa ve makasıda uygun muteber bir içtihattır.

68 Zekât hesaplanmadan önce tarım için yapılan masraflar düşülür mü?

Aslına bakılacak olursa toprak mahsullerinde zekât farz kılınırken çiftçinin yapacağı zirai harcamalar da göz önünde bulundurulmuştur. Bu sebeple yağmurla sulanan toprakların zekâtı onda bir, ekipmanla sulanan arazilerin zekâtı ise bunun yarısı yani yirmide bir olarak belirlenmiştir. Ve mümkün olduğu sürece zekât hakkındaki şer'î nasların gözetilmesi gerekir. Yani çiftçinin borçları,

151 Kardâvî, Fıkhu'z-zekât (İslam hukukunda zekât), c. 1, s. 375.

152 En'am 141

Dördüncü Bölüm:
Neler için farz kıldı?
Ne kadar farz kıldı?
(Zekâta tabi mallar ve zekât miktarları)

sulama dışı diğer maliyetleri, şahsi ihtiyaçları vs. masraf ve harcamaların zekâttan düşülmesi doğru olmaz.

Diğer taraftan belirli bir sebebe binaen, örneğin çiftçilerin başına gelen bir musibet sebebiyle ululemr onların maslahatına uygun bir tercihte bulunarak sıkıntılarının hafifletilmesini sağlayabilir. Dolayısıyla, evet, şer'î nasların zahirî ibarelerini dikkate alarak zekâtı tam vermek, masraflar üzerinden kesinti yapmamak gerekir. Diğer taraftan da afet v.b. durumlarda çiftçileri zarara uğratmamak için ululemrin bu konuda genel bir karar alması da mümkündür.

Sekizincisi: Rikaz ve madenler

69 Rikaz ve madenler nedir?

Rikaz kelime olarak “yerin altında bulunan mal” anlamına gelmektedir. Bu altın, gümüş vs. maden rezervleri gibi Allah tealanın toprak altına koyduğu mallar da olabilir, insanlar tarafından tarih öncesinde yahut yakın bir dönemde gömülen hazine, define vs. şeyler de olabilir. Rikaz insan tarafından gömüldüyse kenz/define adını alır. Allah’ın toprak altında var ettiği kıymetli maddelere ise maden adı verilir. İşte rikaz kelimesi de her ikisini de yani define ve madenleri kapsayan genel birisimdir.¹⁵³

Rikaz kelimesinin Arapçadaki manasından ve fukahanın bu konudaki genel yaklaşımından hareketle bu kavramın tanımını şu şekilde yapabiliriz: “Yerin altında bulunan her türlü mal için kullanılan ortak isimdir.” Bu tanım, yer altında sabit bulunan ve mali değeri bulunan işlenmiş ve işlenmemiş katı, sıvı ve gaz halindeki her türlü mal ve madeni kapsar. Bunların hepsi Allah tarafından insanların kullanımına amade kılınmış bir hâlde bulunan “rikaz”dır. Bunlar insanoğlu için hem bir imtihan hem de bir nimettir.

Rikaz, yukarıda zikredilen kapsam doğrultusunda, zekâta tabidir ve yüzde yirmisini zekât olarak vermek gerekir. Sahiheyn’de yani Buhari ve Müslim tarafından Ebû Hureyre’den (r.a.) nakledilen bir rivayette efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur. “Hayvan(ın cinayet ve zararı) hederdir. Kuyu (zararı) da hederdir. Maden (zararı) da hederdir (yani tazminleri lâzım gelmez), rikâzda -gömülü malda- beşte bir nispetinde vergi vardır.”¹⁵⁴ Bu hadis-i şerif muktezasınca amel etme hususunda fukaha ittifak etmiştir.¹⁵⁵ Ahmed b. Hanbel’in Müsned’inde de şu hadis nakledilmiştir: “Rikazlarda beşte bir vardır.” Bu hadiste tekil değil, çoğul ibare kullanılmıştır. Klasik dönem fakihlerinin toprağın altında günümüzde büyük önem kazanmış olan petrol ve gaz gibi değerli hazinelerin varlığını tasavvur etmeleri mümkün değildi. Bu da rikazın mucizevi kapsamını gözler önüne sermektedir.

Hadislerde geçen “rekâizde ...” ve “rikazda ...” lafızları âmdır ve yer altında gömülü bulunan tüm malları kapsar. Bu umumi ifadenin tahsisi yani kapsamının daraltılması ancak bir delil ile mümkündür. Ve madenlerin zekâtı hususunda İmam Malik’in Muvatta isimli eserinde de bir rivayet bulunmaktadır. Buna göre peygamberimiz (s.a.v.) Bilal b. El-Hâris’e Kabeliyye madenlerini iktâ

153 İbn Manzûr, Lisânü’l-‘Arab (Beyrut: Dâru’s-Sâdir, 1414), c. 5, s. 401; İbn Fâris, Mu’cemu mekâyîsi’l-luga, c. 2, s. 433; Halil b. Ahmed, Kitâbü’l-ayn, c. 5, s. 322; İbn Kudâme, el-Mugni., c. 3, s. 53; el-‘Aynî, El-binâye li-şerhi’l-hidâye (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1420), c. 3, s. 403; Molla Hüsrev, Dürerü’l-hükkâm şerhu gururî’l-ahkâm (Dâru İhyâi’l-Kütübi’l-Arabiyye, t.y.), c. 1, s. 184.

154 el-Buhârî, el-Câmiü’s-sahih/Sahih-i Buhari (Dimişk: Dâru’r-Risaleti’l-Alemiyye, 2011), c. 2, s. 130, hadis no. 1499 [Sofuoğlu, 1987, 1429]; Müslim, Sahih-i Müslim., c. 3, s. 1334, hadis no. 1710.

155 el-Mevsilî, el-Ihtiyâr li-ta’lîli’l-muhtâr, c. 1, s. 117; el-Mağribî, Mevâhibü’l-celîl li-şerhi muhtasari’l-halîl, c. 6, s. 415; Şirbînî, Muğni’l-Muhtac, c. 2, s. 102; İbn Kudâme, el-Mugni., c. 3, s. 51.

etmiştir. Ve bu madenlerden sadece zekât alınır.¹⁵⁶ Ve hangi madenden ne kadar zekât alınacağı konusunda fakihler arasında ihtilaf bulunmaktadır.¹⁵⁷

70 Rikaz ve madenlerden zekâtın farz kılınmasındaki şer'î maksad nedir?

1. Ülkelerin, insanların ve şirketlerin Allah'ın toprak altında var ettiği hazineleri aramaya ve işletmeye teşvik edilmesi. Zira toprakta bir hazine bulan kişi ona malik olur. İdeal bir yönetim bu hazineleri hiçbir zaman âtıl bir şekilde kaderine terk edemez, onu mutlaka bulur ve işletir. Çünkü bunların bulunup işlenmesi ekonomiye olumlu bir şekilde yansır.
2. Müteşebbis kişilerin yer altındaki kıymetleri bulmaya yönlendirilmesi. Zira İslam bu madenleri bulan kişilere bu madenlerden bir hak ihsan etmiştir. Rikaz, İslam'daki mülkiyet edinme yollarından bir tanesidir. Bu, ihyâü'l-mevât yani sahipsiz ve bakımsız arazilerin mülkiyete geçmesi hükmüne benzemektedir. Hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: “Kim bir araziyi ihya ederse arazi o kişindir.”¹⁵⁸
3. Allah, rikaz bulan herkese toplumdaki fakir, miskin vs. muhtaç kişilere ulaştırmak üzere zekât vermeyi farz kılmıştır. Bu, böyle bir mülkü kendisine nasip ettiği için kişinin rabbine bir teşekkürüdür. Bu sayede toplum ve fukara da istifade etmiş olur.

71 Rikaz hükmü için modern dönemdeki örnek ve uygulamalar nelerdir?

Genel manasıyla rikazın günümüzde pek çok modern örneği bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şöyledir:

1. **Petrol:** Petrol, Allah tarafından yer altına yerleştirilmiş bir maldır. Petrolün bir piyasa değeri ve stratejik önemi bulunmaktadır. Petrol, önceki kavimlerin gömdüğü hazinelerden ve hatta altın külçelerinden bile daha kıymetli bir maldır. Ve petrolün de beşte bir oranında zekâtını vermek gerekir. Çünkü petrol de rikaz kapsamındadır ve “Rikazda beşte bir vardır.”, “Rikazlarda beşte bir vardır.” hadis-i şeriflerinin umumi manasına dahildir. Ayrıca petrol şu ayet-i kerimenin de kapsamına girmektedir:

¹⁵⁶ İmam Mâlik, Muvatta', c. 1, s. 254, no: 651.

¹⁵⁷ Fakihler maden ve rikaz için havl-i havelan şartı aranmayacağı konusunda ittifak etmişler ama madenlerden ne kadar zekât alınacağı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Hanefiler madenleri rikaz olarak kabul etmiş ve rikazda olduğu gibi madenlerin de zekâtının beşte bir oranında olduğunu savunmuştur. Malikiler ve Şafiler altın gümüş gibi bir ayn olmadığı ve nisap miktarına ulaşmadığı sürece zekâtının olmayacağını ve zekâtının kırkta bir oranında olduğunu söylemiştir. Hanbeliler de tüm maden türlerinin zekâta tabi olduğu kanaatinde. Onlara göre cinsine bakılmaksızın toprağın altında vücut bulan her şey madendir ve yüzde iki buçukunu zekât olarak vermek gerekir. Ömer b. Abdulaziz'in de her iki yüz gram madenden beş gram zekât aldığı rivayet edilmiştir. Bakınız: Şeyh Derdîr, eş-Şerhü'l-Kebîr (Beyrut: Dâru'l-Fikr, t.y.); el-Mevsîlî, el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-muhtâr, c. 1, s. 117; Desuki, Hâşiyetü'd-Desuki ala şerhi'l-kebir, c. 1, s. 486; el-Müzenî, Muhtasarü'l-Müzenî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife., t.y.), c. 8, s. 149; Şirbînî, Muğni'l-Muhtac, c. 2, s. 101; Suyuti, Metâlibu ulî'n-nuhâ fi şerhi Gâyeti'l-müntehâ., c. 2, s. 76.

¹⁵⁸ Ebû Dâvud, Sünen-i Ebî Dâvud, no: 3074; Nesâî, Sünen, no: 5762.

ZEKÂTİM

Sağlam ve güçlü bir bilimsel yöntem

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ﴾

“Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve yerden sizin için çıkardıklarımızdan Allah yolunda harcayın.”¹⁵⁹ Zira petrol de Allah’ın insanlar için yerden çıkarttığı bir nimettir. Dilediği zaman dilediği kişiye bu nimeti çıkartmayı nasip eder. Ve Allah yolunda harcama emri onun için de geçerlidir. Petrolün bu kapsama girmediğini iddia etmek için bu konuda bir delil bulunması gerekir. Aksi takdirde kişi keyfi olarak umumi bir emri sınırlandırmış olur.

2. Doğalgaz: Doğalgaz da aynı kapsama girmektedir ve dolayısıyla petrol için sayılan hususlar doğalgaz için de geçerlidir. Doğalgazın bu kapsama girmediğini iddia eden kişinin bir delile dayanması icab eder. Yoksa keyfi bir şekilde umumi bir emri sınırlandırmış olur.

3. Yerden çıkan tüm madenler: İnsanların bir çaba harcayarak elde ettikleri her tür madendir. Bu madenleri çıkartan kişi kim olursa olsun bunun beşte birini zekât olarak vermelidir. Yani bu madeni çıkartan devlet de olsa, şirket de olsa, normal bir kişi de olsa zekât emrine muhataptır. Altın, gümüş, alüminyum, demir, bakır, kobalt, kömür, magnezyum, uranyum, kurşun vs. hepsi modern dönemde büyük kıymet taşıyan bazı madenlerdir.

4. Eski medeniyetlere ait tarihi eser, define ve kıymetli eşyalar: Modern dönemde devlet, kişiler yahut şirketler bu tür arkeolojik kalıntıların peşine düşmektedir. Bunların da beşte biri zekâta tabidir.

159 Bakara 267

Zekâta tabi olmayan mallar

Birincisi: Gunye (tüketim malları)

72 Gunye nedir?

Arapçada gunye, “iktina” ile aynı kökten gelir ve kişinin satış için değil de kendisi için edindiği şeydir.¹⁶⁰ İstilahi olarak da aynı şekilde kişinin ticaret kastıyla değil, kullanım kastıyla edindiği malları ifade etmektedir.¹⁶¹

Gunye ile tüketim malları kastedilir. Yani bunlar, kişinin şahsı ve ailesi için kullandığı/kullanacağı ev, arazi, tarla, araba, elbise, mobilya, elektronik cihaz vs. her şeydir. Bu malların kıymeti ne kadar artarsa artsın, piyasadaki değeri ne kadar yükselirse yükselsin bu ürünler piyasadaki ürünlerin fiyatının artmasına hiçbir zaman doğrudan etkide bulunmaz. İşte, enflasyon üzerinde etkisi olmaması sebebiyle bu ürünlerden zekât tamamen kaldırılmıştır. Çünkü zekâtın farz olma illeti ortadan kalkmıştır.

73 Gunyeden (tüketim mallarından) zekâtın farz olmamasının delilleri nelerdir?

Yıllarca kullanılsa bile gunye ve şahsi tüketim mallarının hiçbirinden zekât vermek farz değildir. Bunun delillerinin bir kısmını şöyle sıralayabiliriz:

1. Peygamber efendimiz (s.a.v.) Ebû Hureyre’den (r.a.) gelen bir rivayete göre şöyle buyurmuştur: “Müslüman kişi üzerine kölesi ve atı hususunda sadaka (yani zekât vermek) yoktur.”¹⁶² İmam Nevevi şöyle demektedir: “Bu hadis, gunye mallarda zekât olmadığını gösterir. Çünkü ticaret amacı taşımayan deve ve köle için zekât vermenin gerekmediğini ifade eder. Selef ve halef bütün âlimler bugörüştür.”¹⁶³

2. Gunye malları artıcı özellikte değildir. Aksine zaman geçtikçe azalır, eskir. Fakihler ise bir maldan zekât alınabilmesi için bu malın artıcı özellikte olmasını yahut artmaya uygun olmasını şart koşarlar. Yani zekâta tabi mal para kazandırabilmeli, kâr getirebilmeli yahut kendi özünde zaten bir kâr veya para hüviyetinde olmalıdır. Fakihler bu görüştedir.

160 İbn Fâris, Mu’cemu mekâyîsi’l-luga, c. 5, s. 29.

161 Muhammed Revvas Kal’aci, Hâmid Sâdık Kunevî, Mu’cemu Lugati’l-Fukahâ (Beyrut: Dâru’n-nefâis, t.y.), 371.

162 el-Buhârî, el-Câmiü’s-sahih/Sahih-i Buhari, hadis no. 1395 [Sofuoğlu, 1987, s. 1391]; Müslim, Sahih-i Müslim. hadis no. 2320.

163 Nevevi, Sahih-i Müslim bi-şerhi’n-Nevevi = el-Minhac fi şerhi Sahih-i Müslim b. Haccac., t.y., c. 7, s. 55, hadis no. 982.

İbn Hümam şöyle der: “Zekâtın farz kılınıştaki temel maksat fakirlerin fakirliğini ortadan kaldıracak şekilde ihtiyaçlarının giderilmesidir. Bunun için de Allah’ın kendisine çok vermiş olan kişinin azıcık vermeyi kabul etmesi gerekir. Artıcı olmayan mallardan zekât alınması yılların geçmesiyle tam aksi bir sonuç doğuracaktır. Özellikle de infaka ihtiyaç varsa...”¹⁶⁴

3. Şu hadisin manası: “Peygamberimiz (s.a.v) bize satış için hazırladığımız şeylerden sadaka vermeyi emrederdi.”¹⁶⁵ Gunye malları ise, her ne kadar piyasada belli bir fiyatı ve karşılığı olabilse de yıl içerisindeki durumu itibariyle ticaret için değil istifade için kullanılmaktadır. Bu sebeple de zekâta tabi değildir.

74

Kişinin kendi kullandığı mallarda (gunye/tüketim malları) zekâtın farz olmamasının şer’î makası nedir?

Gunye aynı veya menfaatleri itibariyle ticaret için değil, şahsi kullanım için bekletilen mallardır ve zekâta tabi değildir. Bunun makası açısından sebebi şahsen tüketilen malların piyasaya herhangi bir ilgisinin olmaması ve bu sebeple enflasyona etki etmemesidir. Yani bu ürünler arz-talep dairesinden uzaktadır ve enflasyon alanına girmez. Zira arz ve talebin olmadığı yerde enflasyon olmaz. Tüketilen malların kıymetli milyonlara erişse bile enflasyonun oluşmadığı bir durumda zekât da farz olmaz. Örneğin kişinin saray gibi bir yazlığı olabilir ve bu yazlığın kıymeti çok yüksek olabilir. Bu büyük kıymetine rağmen bu mal arz ve talep dairesine girmemekte ve enflasyona etki etmemektedir. Dolayısıyla bu maldan zekât vermek gerekmez. Ayrıca bu durum Müslümanı parasını düzgün bir şekilde tüketmeye teşvik eder. Bu da ekonomideki mal ve hizmet dolaşımını destekleyerek arttırmış olur.

75

Gunye (tüketim malları) için verilebilecek örnekler nelerdir?

Tüketim amacıyla edinilen ve sahip olunan her şey bu kapsama girer. Bunlar sayılıp bitirilemeyecek kadar fazladır. Bunların birkaç yaygın örneğine işaretle iktifa edelim: sayısı ve kıymeti ne kadar fazla olursa olsun şahsi bina ve gayrimenkuller, arabalar, mobilyalar, elektronik cihazlar, ofis malzemeleri vs. ticarete konu olmayan her şey.

¹⁶⁴ İbn Hümam, Fethü’l-kadîr, c. 2, s. 155.

¹⁶⁵ Ebû Dâvûd bu hadisi rivayet etmiş (Ebû Dâvûd, Sünen-i Ebî Dâvûd no. 1562.) ve Hafız İbn Abdi’l-Ber bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir. Hafız İbn Hacer ise Telhîs’te: “Hadisin isnadında meçhullük var” demiştir (İbn Hacer, et-Telhîs, c. 2, s. 391.) Nevevi ise el-Mecmû’da: “İsnadın da tam olarak bilmediğim kişiler var.” demektedir. Albânî ise el-İrvâ’da bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir (Albânî, İrvâ’u’l-ğalîl fî tahrîci ehâdîsi menâri’s-sebîl, no: 827.)

Gunye (tüketim malı) kapsamına giren ve sanayi faaliyetlerinde kullanılmak üzere bekletilen hammaddelerin zekâtı konusunda alimler ihtilaf etmişlerdir. Bazı fakihler ise bunları şu şekilde iki kısma ayırarak incelemişlerdir:

Birincisi: sanayi üretiminde kullanılan hammaddeler:

Araba yapımındaki demir, kapı yapımındaki tahta vs. bu kapsamdadır. Cumhur fukaha sanayide işlem gören bu maddelerin zekâtının verilmesi gerektiğini söylemişlerdir.¹⁶⁶ Tabii ki bunların zekâtının verilebilmesi için zekâtın dört şartının da bir araya gelmesi gerekir. İbn Teymiye gibi bazı alimler bu maddelerden zekâta tabi olmadığını da söylemişlerdir. Çünkü bu maddeler buldukları hâl üzere satılık değildir. Yani satılabilmeleri için işlem görmesi gerekmektedir. Satışa hazır olmayan ürünün zekâtı yoktur. Tercih edilen görüş de budur.

İkincisi: hammadde hüviyetinde olmayan, sanayi üretiminde kullanılmayan maddeler:

Bunlar sabun, yakıt, peçete vs. tüketilen malzemelerdir. Bu gibi ürünler işyerindeki üretim esnasında kullanılır ama doğrudan tüketime konu olmaz. Alimlerin genel görüşüne göre bu tür malzemeler için zekât vermek gerekmez. Çünkü bunlar satış için hazırlanmış aynlar değildir ve bunlardan zekât verilmesini gerekli kılan bir nas yoktur.

76 Arazilerin zekâtı neye göre verilir?

Araziler iki kısma ayrılır:

- 1. Satış için hazırlanmış olanlar:** sahibinin ticaret maksadıyla, satıp üzerinden kâr elde etmek amacıyla edindiği arazilerdir. Aynı şekilde sahibinin kendi oturduğu ama sonradan satışa niyetlendiği ve böylece satışta bir sene bekleyen gayrimenkuller de bu kapsamdadır. Bu kapsamdaki mallar ticaret malı hükmündedir ve dört şartıyla zenginlik vasfı gerçekleştiğinde zekâtını vermek icab eder.
- 2. Ticaret maksadı taşımayan araziler:** Üzerine inşaat yapmak, muhafaza etmek vs. bir maksatla edilen arazilerdir. Bu tür araziler için zekât vermek farz değildir. Çünkü ticaret malı hükmünde değildir. Ticari olmayan mallarda zekâtı farz kılan bir nas bulunmamaktadır. Ve bunlar yukarıda sayılan sekiz gruptan hiçbirine girmez.

¹⁶⁶ Serahsi, el-Mebstut., c. 2, s. 198; el-Mağribî, Mevâhibu'l-celîl li-şerhi muhtasari'l-halîl, c. 2, s. 316; el-Mirdâdî, el-İnsâf Fî Ma'rifeti'r-Râcihi Mine'l-Hilâf Alâ Mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî., t.y.), c. 3, s. 194; Nevevi, el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb., c. 6, s. 6; el-Gufeylî, Nevâzilü'z-zekât: dirâse fikhîyye te'sîliyye li-müsteceddâti'z-zekât (Riyad: Benku'l-Bilad ; Dâru'l-Meyman, t.y.), 128.

Fıkhî modern kaide

Gayrimenkullerin Zekâtı

**Ticari
gayrimenkul**

**Ticaret malı
(alınıp satılan)**

**Kiralık mallar
(kiraya verilen)**

**Ticari olmayan
gayrimenkul**

**Tüketim malları
(şahsi kullanım
için)**

**Yatırım malları
(gelecek için)**

İkincisi: Alacaklar

77 Lügat ve ıstılah açısından borç/alacak kavramı nedir?

Lügat açısından deyn (borç/alacak) kelimesi: “Deyn” kelimesinin aslı Arapçada tabi olma ve zillet gibi manalara racidir.¹⁶⁷ “İdane” kelimesi de borç vermek manasına gelmektedir.¹⁶⁸ “Müdaye-ne” ise borçlu alışverişe yahut borçlanmaya verilen isimdir. “ادنتُ” ise “borç verdim” demektir.¹⁶⁹

Fakihler açısından deyn kavramı nedir? Ve deyn şer’an bir mal olarak kabul edilir mi?

Fakihlerin kullandığı bir kavram olan deyn, “zimmette sabit olan hak” manasına gelmektedir. Deyn (alacaklar/borçlar) ayn ve menfaatler gibi kendi zatında bir mal değildir. Kur’ân-ı kerim deyni bir ayet-i kerimede iki yerde “hak” olarak vafsetmiştir.¹⁷⁰ Bu ayet-i kerime de Kuran-ı Kerim’deki en uzun ayettir. Deyn (borçlar/alacaklar) fıkhâ göre zimmette sabit olan hak ve sorumluluklardır. Muayyen bir mal olarak karşılığı yoktur. Dolayısıyla borçlar/alacaklar maddi/muayyen bir varlık taşımayan ve sadece zimmette bulunan hukuki bir durumdur. Bu borç karz-ı hasen gibi nakde/semene bağlı yahut satış, taksit, selem, ıstına’ gibi ayna/müsemmene bağlı bir şekilde yahut malı telef etme gibi, diyet gibi harici bir sebebe bağlı olarak oluşmuş olabilir.¹⁷¹

Kuveyt Fıkıh Ansiklopedisi’nde borç şöyle tanımlanmaktadır: “Zimmette bir hakkın iltizamı/bağlayıcılığıdır.”¹⁷² Yani deyn, ayn kelimesinin mukabili olarak kullanılmaktadır. Yani ayn müşahas olarak, cismen vardır, ev gibi, araba gibi... Deynin ise maddi bir varlığı yoktur.¹⁷³ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye’de “deyn” şu şekilde tarif edilmiştir: “Deyn, zimmette sabit olan şeydir. Mesela bir kimse-nin zimmetinde şu kadar kuruş borcu ve meydanda mevcut olmayan şu kadar kuruş ve meydanda mevcut olan akçenin yahut bir yığın buğdayın kable’l-ifraz bir miktar-ı muayyeni hep deyn kabilin-dendir.”¹⁷⁴ Kefevî de şöyle der: “Deyn, fetha ile. Satış, tüketim vs. bir yolla zimmette ortaya çıkan hükmî bir maldır. Ebû Hanife’ye göre ancak bedelini ödeme ve/veya helalleşme yoluyla ifa edilmesi mümkündür.”¹⁷⁵

167 İbn Fâris, Mu’cemu mekâyîsi’l-luga, c. 2, s. 319.

168 Halil b. Ahmed, Kitâbü’l-ayn, c. 8, s. 72.

169 İbn Fâris, Mu’cemu mekâyîsi’l-luga, c. 2, s. 320; İbn Manzûr, Lisânü’l-‘Arab, c. 13, s. 166.

170 Bakara 282

171 İbn Nüceym, Fethü’l-gaffar bi-şerhi’l-Menar (Beirut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2001), c. 3, s. 20; Karâfî, El-furûk, c. 2, s. 134; Bâbertî, el-İnâye şerhi’l-Hidâye (Beirut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, t.y.), c. 6, s. 346; el-Mâlikî, Minahu’l-celîl şerhu muhtasarı Halil. (Beirut: Dâru’l-Fikr, 1409), c. 1, s. 362; el-Remlî, Nihayetü’l-muhtac ila şerhi’l-minhac, c. 3, s. 130; el-Ensârî, Esne’l-metâlib şerhu ravzi’t-tâlib (Kahire: Dâru’l-Kitâbi’l-İslâmî, t.y.), c. 1, s. 356, 585; Farızî, el-Azabü’l-faiz şerhi umdeti’l-Fariz (Beirut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, t.y.), c. 1, s. 15; ez-Zürkânî, Şerhu’z-Zürkânî ‘alâ muhtasarı Halil ve el-fethü’r-Rabbânî fimâ zehele ‘anhu’z-Zürkânî (Beirut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1422), c. 2, s. 164, 178; İbn Receb, Takrîru’l-kavâid ve tahrîru’l-fevâid (Kavâidü İbn Receb) (Suud: Dâru İbn Affan, 1419), 144; Buhuti, Şerhu Müntehe’l-irâdât (Beirut: Alemu’l-kütüb, t.y.), c. 1, s. 368.

172 el-Mevsuatü’l-fıkhiyye., c. 21, s. 102 (Bu tanım İbn Nüceym’den nakledilmiştir.).

173 el-Mevsuatü’l-fıkhiyye., c. 21, s. 103.

174 Kolektif, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, 45, madde: 158.

175 el-Kefevî, El-Külliyât, c. 1, s. 144.

Buradan hareketle, İslam’da alacakların/borçların diğer mallar gibi bir mal olmadığını ve zimmette sabit olan haklardan ibaret olduğunu anlarız. Borçlar/alacaklar ne semendir, ne müsem-mendir. Borçlar/alacaklar esman ve müsemmenlerin değişimiyle ortaya çıkan bir hukuki durumdur. Bir zimmette borç oluştuysa borç sahibinin alacaklıya o anda para verecek durumu yok demektir. Öyle ise alacaklının bu alacağı bir mal değildir ve dolayısıyla kişinin alacakları için zekât vermesi gerekmez.

78 Alacaklar için zekât vermek gerekir mi? Fukahanın bu konudaki racih görüşü nedir?

1. Alacakların zekâta tabi olmadığını delilleri:

Alacaklar İslam’da gerçek manada bir mal olarak kabul edilmez. Nakit gibi, ticaret malı gibi hakkında nas bulunan mallar dışında zekât farz değildir. Ve alacaklar için zekât verilmesini emreden açık bir nas bulunmamaktadır. Bu sebeple de alacaklar için zekât vermek farz değildir. İslam, zekâtın farzietini zenginlik vasfına bağlamıştır, kaide budur. Buna mukabil zekât konusunda borçları/ala-cakları ne alacaklı açısından ne borçlu açısından dikkate almamıştır. Borçlarda/alacaklarda zekât gerekmediğine dair pek çok delil vardır. Bunların en belirgin beş tanesi şunlardır:

1. Şeriatta alacaklardan/borçlardan zekât verilmesi gerektiğine delâlet eden açık bir nas yoktur. Zekât tevkîfî bir ibadettir ve açık bir delil bulunmadığı sürece böyle bir ibadette yeni hüküm ortaya konulamaz.
2. Alacakların mülkiyeti tam değil nakıstır. Ve tam mülkiyetle sahip olunmayan mallarda zekât ol-madığı hususunda ulemanın icmaı vardır.
3. Alacaklar, şer’î olarak nema kabul etmez. Çünkü alacaklar nema kabul edecek olsa faiz uygula-masına dönüşmüş olur.
4. Alacaklar zimmetteki bir haktan ibarettir ve şer’an mal olarak kabul edilmez. Ve zekât da ancak gerçek manadaki mallar için farzdır.
5. Fakihlerin geneline göre hayvani ve zirai mallar üzerinden olan alacak zekâta konu olmaz. Ticaret malları vs. için de aynı şey söylenir.

2. Alacakların/borçların zekâtı konusundaki fikhî ihtilâfın şiddeti ve görüşlerin farklılığı:

Alacakların zekâtı hususunda klasik ve modern dönemde fıkıh mezhepleri arasında çok şid-detli tartışma ve karmaşalar yaşanmıştır. Günümüzde de bazı modern fıkıhçılar, fıkıh heyetleri ve şahıslar alacakların/borçların zekâtı konusunda klasik dönem fakihlerinin tartışmalarında hiçbir za-

man yeri olmayan ve şer'î nasların zahirine asla uymayan yeni mezhepler ortaya atmaktadırlar.¹⁷⁶ Alacaklardan zekât vermeyi farz kılan açık bir delil yoktur. Bu sebeple de mesele icthadî bir mesele olarak kalmaktadır. Bu yüzden herkesin yeni bir görüş ortaya attığı bu konudaki farklı yaklaşımlar sayılamayacak kadar çoktur.¹⁷⁷ Şimdi de bu konudaki fikhî ihtilafı alacaklı ve borçlu açısından özet bir şekilde arz edelim:

a. Alacaklı açısından:

Alacaklı, borçluya para sunmuş olan kişidir. Alacaklı hakkını talep eder, borçlu ise bu borcu ödemeye çalışır. Peki alacaklı olan kişinin, borçlunun elinde bulunan bu alacağı üzerinden zekât vermesi gerekir mi?

Cumhur fukaha alacaklı kişinin bu alacağı için zekât vermesi gerektiği görüşündedir. Ama hangi alacaklar için ne kadar zekât verileceği konusunda ihtilaf bulunmaktadır.¹⁷⁸ Diğer taraftan bazı fakihler de alacaklı kişinin bu alacağından zekât vermesinin gerekmediğini savunmuşlardır. Çünkü alacaklardan zekât vermeyi farz kılan şer'î bir delil yoktur. Ve alacaklarda zekâtın tam mülkiyet şartı gerçekleşmemektedir. Borca konu olan mal/para alacaklının değil borçlunun istifade ve kullanımındadır. Ve alacaklar, zimmetteki bir haktan ibarettir. Hususi, gerçek bir mal değildir. İmam Şafii Za'ferânî'nin naklettiğine göre eski mezhebinde şöyle demiştir: “Alacaklardan/borçlardan zekât vermeyi gerektiren bir haber bilmiyorum. Bana göre, bunlar için zekât vermek farz değildir. Çünkü insan borcuna/alacağına sahip değildir ve bu borç/alacak muayyen bir mal da değildir.”¹⁷⁹ İmam Şafii'nin bu görüşü Hanbeli mezhebinin iki rivayetinden birine uymaktadır.¹⁸⁰ Zahiriyye'nin görüşü debuyöndedir.¹⁸¹

b. borçlu açısından: Borçlu, zimmetinde alacaklı lehine borç tahakkuk eden kişidir. Borçludan zimmetinde bulunan meblağ talep edilir. Mesela kişi bir başkasından borç almıştır ve aldığı bu para kişinin eline, zimmetine, mutlak tasarrufuna girmiştir. Peki, borçlunun başkasından borç olarak aldığı ve kendisinde dört şartıyla zenginlik vasfının tahakkuk ettiği (mübah olarak tam mülkiyetle elinde bir yıl beklettiği nisap miktarındaki) maldan zekât vermesi gerekir mi?

176 Buna örnek olarak Beytü'z-zekât'ın 2010 yılında Amman'da gerçekleştirmiş olduğu dokuzuncu sempozyumun ortaya attığı garip fikri zikrederim. Ve hâlâ daha bu görüşü hem şer'î açıdan hem muhasebe açısından tartışmakta ve bir açıklamasını ortaya koymaktan aciz kalmaktadırlar. Bu görüş temelde “borçlarda vadeli kârların zekât hesabından düşülmesi” şeklinde özetlenebilir. Bu görüşü ortaya atanlar faiz belasına saplandıklarını fark edemediler. Bu görüşü ortaya atarken, tıpkı modern dönemin yaygın faiz mekanizmalarında olduğu gibi, borcun aslı ile kârını birbirinden ayırarak değerlendirdiler. Bu, İslam Fıkhı Konseyi'nin (Mecma'u'l-Fıkhü'l-İslâmî) vadeli borçlar için tamamen men ettiği ve karşı çıktığı bir durumdur. Bakınız: Kolektif, Ahkâm ve Fetâvâ ez-Zekât, 16. bs (Beytü'z-Zekât / Mektebü's-Şu'ûni's-Şer'iyye, 1437), 41-42. 177 Bu konudaki ihtilaflar için bakınız: Riyad Mansur Huleyfi, Zekât Muhasebesi (İstanbul: İktisat Yayınları, 2020), 27-29.

178 Bu konudaki ihtilaflar için bakınız: Huleyfi, 27-29. Ayrıca şu eserlere de müracaat edilebilir: İbn Selam, Kitâbü'l-emvâl, 529; Serahsi, el-Mebsut., c. 2, s. 194; Nevevi, el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb., c. 6, s. 22; Şeyh Derdir, eş-Şerhü'l-Kebîr, c. 1, s. 468; İbn Kudâme, el-Mugni., c. 3, s. 46.

179 Umrânî, Beyân (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2000), c. 3, s. 291; Ebu İshak eş-Şîrâzî, Mühezzeb, c. 1, s. 520; Nevevî, Ravzatu't-tâlibîn ve 'umdetü'l-müfettihi'n (Beyrut, Dimişk, Amman: el-Mektebu'l-İslâmî., t.y.), c. 2, s. 194.

180 Kalyubi, Hâşiyetü'l-Kalyubi ala Şerhi'l-Mahalli ale'l-Minhac = Hâşiyetu Umeyre ve Kalyubi. (Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1069), c. 3, s. 291; Muhammed b. Müflih el-Makdisî, el-Furû' (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418), c. 3, s. 477; İbn Müflih, el-Mübdî' fi şerhi'l-Mukni' (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y.), c. 2, s. 297.

181 el-Mahallî, Kenzü'r-ragibin şerhi Minhaci't-Talibin. (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y.), c. 4, s. 221.

3. Dört mezhep imamının ve mezheplerinin alacaklının zekâtı konusundaki yaklaşımları:

Dört büyük mezhep imamının sözleri incelendiğinde bazılarının borçlar için zekât verilme-yeceği konusunda net görüşler ortaya koymuş olduğu görülür. Bazıları da zekâtının farz olması için alacağın tahsil edilmiş olması şartını öne sürerler. Bu görüşe göre bir alacağın zekâtını vermek için önce onu fiilen tahsil etmiş olmak gerekir. Bu durumda borçlunun elinde bulunmaya devam eden vadeli borçlarda zekât yoktur. Çünkü alacaklının, borçlu elinde bulunan bu para üzerindeki mülkiyeti nakıs mülkiyettir. Zira tam mülkiyetle sahip olunmayan mal için zekât farz değildir. Alacağın tahsil edilmiş olma şartını zikredenlerin başında İmam-ı Azam Ebû Hanife,¹⁸² İmam Malik,¹⁸³ (bu konudaki iki rivayetten birine göre) Şafii mezhebi¹⁸⁴ ve (bu konudaki iki rivayetten birine göre) Hanbeli mezhebi¹⁸⁵ gelmektedir. Böylece, tahsil edilmiş olma şartının alacaklarda zekâtın farz olması için büyük fakihlerin de vurguladığı önemli bir şart olduğunu görmekteyiz. Zira tam mülkiyet şartı ancak bu şekilde yerine gelmektedir. Ve tahsil edilmediği halde alacaklardan zekât vermenin gerekli olduğu iddiası fukahanın vurguladığı tam mülkiyet şartına ters düşmektedir.

4. Dört mezhebin borçlunun zekâtı konusundaki yaklaşımları:

Cumhur fukaha borçlu kişinin elinde bulundurduğu borç paradan zekât vermesinin farz olmadığı konusunda ittifak etmişlerdir. Çünkü bu para onun gerçek bir malı değildir. Bu mal, alacaklıya aittir.¹⁸⁶ Seleften bazı alimler kişinin borç da olsa elinde bulunan maldan zekât vermesi gerektiğini çünkü emanet bile olsa borçlu kişinin mülkiyetinde bulunduğunu ve borçlunun bu paradan istifade ettiğini savunmuştur. Ebû Ubeyd Emvâl isimli kitabında bu görüşü belirtirken şöyle der: “Ticari olsun, olmasın borçların/alacakların zekâtı konusundaki fetvada beş vecih vardır. Selef alimleri ve sonrakiler bunlar hakkında konuşmuşlardır. Malın zekâtı borcu olan kişidedir. Alacak sahibinden ise düşer. Bu mevzuda hadisler vardır.”¹⁸⁷

Aynı eserde şuna da yer verilir: “Borçlunun ertelediği ve ödemediği borçlar konusunda İbrahim'den Hammad b. Seleme, ondan da Muhammed b. Kesir şunu nakletmiştir: ‘onun zekâtı kendisinden istifade eden üzerindedir.’ Ata'dan Kays b. Sa'd, ondan Hammad, ondan da Muhammed b. Kesir târîkiyle benzer bir rivayet daha nakledilmektedir.”¹⁸⁸ Abdurrezzak es-San'ânî de Musannef'inde Hammad'dan şunu nakletmiştir: “Mal kimdeyse zekât, onun üzerindedir.”¹⁸⁹ İmam İbn Hazm ise el-Muhallâ'da borçlu kişinin, aldığı borcu elinde bulundurmuyorsa ve zenginlik vasfını taşıyacak

182 Serahsi, el-Mebsut., c. 2, s. 194.

183 Şeyh Derdîr, eş-Şerhü'l-Kebîr, c. 1, s. 468.

184 Ebu İshak eş-Şîrâzî, Mühezzeb, c. 1, s. 520; Nevevî, Ravzatu't-tâlibîn ve 'umdetü'l-müfettihîn, c. 2, s. 194; Kalyubi, Hâşiyetü'l-Kalyubi ala Şerhi'l-Mahalli ale'l-Minhac = Hâşiyetu Umeyre ve Kalyubi., c. 2, s. 50.

185 el-Makdisî, el-Furû', c. 3, s. 477; İbn Müflih, el-Mübdî' fî şerhi'l-Mukni', c. 2, 297; el-Buhûtî, Keşşafü'l-kına' an metni'l-İkna', c. 4, s. 320.

186 Bakınız: önceki kaynaklar

187 İbn Selam, Kitâbü'l-emvâl, 529.

188 Aynı yer

189 Abdurrezzak, Musannef (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403), c. 4, s. 104, no: 7129.

başka malı yoksa zekât vermeyeceğini söylemiştir: “Bir kişi borç aldığı parayı elinden çıkartmışsa artık kendisi için bu para yoktur. Ve kişi olmayan bir şeyden zekât veremez. Borç olarak aldıktan sonra elinden çıkarttığı bu parayı birinden çalacak olsa eli kesilir, çünkü artık bir başkasının olmuştur.”¹⁹⁰

Buna binaen racih olan görüş borçlu kişinin zekâtının zenginlik vasfının bulunup bulunmamasına bağlı olduğudur. Eğer mal borçlu kişinin elinde zenginlik vasfının dört şartını karşılayacak şekilde kalmışsa zekâtı verilmelidir. Çünkü kişi bu paraya tasarruf etmekte, onunla zengin sayılmakta ve ondan istifade etmektedir. Ama borçlu kişi bu parayı ihtiyaçları için harcadıysa, ev ve araba gibi kullanacağı bir mülk edinmişse veya bir başkasına borç olarak vermişse o zaman bu paradan zekât vermek gerekmez. İlk borcu vermiş olan asıl alacaklı ise çoktan bu parayı elden çıkartmıştır ve artık tam mülkiyetindeki bir mal değildir. Alacaklı kişinin elindeki tek şey, borçludan parasını geri isteme hakkıdır.

Özetle, borçlar/alacaklar zatı itibarıyla zekâta tabi bir mal değildir. Çünkü zekât tevkîfî bir ibadettir. Ve şer’i olarak ne alacaklardan ne de borçlardan zekât vermeyi gerekli kılan açık bir delil yoktur. Çünkü alacaklar nakıs mülkiyetlidir ve tam mülkiyet olmaksızın zekâtın farz olmayacağı konusunda icma vardır. Ve ayrıca alacaklar şer’î olarak nema kabul etmez. Zira alacak nema/artış kabul ettiğinde faize dönüşür. Ve İslam, zekâtın farz olma illeti olarak zenginlik vasfını dikkate almış ve alacakları/borçları zekât babında zikretmemiştir.

190 İbn Hazm, el-Muhallâ (Beyrut: Dâru’l-Fiker, t.y.), c. 4, s. 219.

Üçüncüsü: Yapımı devam eden mallar

79 Yapımı devam eden mallar nelerdir? Ve bunların zekâtı konusundaki hüküm nasıldır?

“Yapımı devam eden mallar” kavramı

Mallar ya yapımı tamamlanmış halde kullanıma/satışa hazır bir hâldedir yahut da yapımı/hazırlık süreci devam etmektedir. Şeriat, yapımı tamamlanmış olup dört şartıyla zenginlik vasfını sağlayan nakit yahut ticaret mallarında zekâtı farz kılmıştır. Ama yapımı devam eden mallar hususunda herhangi bir beyanda bulunmamış, herhangi bir özel nas ile bunu farz kılmamıştır. Zekât ibadetinde ise asıl olan, delile binaen hareket etmektir. Yani bir şeyin farz olduğuna dair hususi delil bulunmadığı sürece Müslümanın zimmeti o yükümlülüğten muaftır.

Yapımı devam eden mallar ile yeni bir şeyin ortaya konulduğu tüm üretim ve dönüşüm faaliyetleri kastedilmektedir. Daha önce mevcut olmayan bir şeyin ortaya çıkartıldığı her sanayi faaliyeti bu kapsama girmektedir. Bu mal tamamlandığında piyasaya girecek, böylece piyasada sunulan ürün ve hizmetler artacak ve bu da fiyatların düşmesine yol açacaktır.

Yapımı devam eden mallara örnekler:

Gerçek veya tüzel bir kişinin mülkiyetinde bulunan bina, gayrimenkul, araba vs. şeylerdir. Ama bu şeyler yıl bittiği hâlde hâlâ tamamlanmamıştır. Bu sebeple de henüz kendisinden faydalanılmaya başlanmamıştır. Üretimi süren tüm ürünler ve üretimde kullanılmak üzere bekletilen tüm hammaddeler bu kapsamdadır.

Yapımı devam eden malların zekâtı konusundaki hüküm

Yapım aşamasındaki mal ve ürünler için zekât vermek farz değildir. Çünkü bu mallar henüz ticaret malı hükmünde değildir. Ayrıca bu mallar kiralık mal yahut gunye kapsamına da girmez. Yapımı süren mallardan zekât gerekmediğine dair en önemli deliller şunlardır:

1. Hakkında net bir delil bulunmadığı sürece şer’î hükümlerde berâet-i zimmet asıldır. Yapımı devam eden ürünler, henüz tamamlanmamış, gelecekle ilgili projeler, satışa hazır olmadığından dolayı ticaret malları kapsamına girmez, ticaret malları hükmünü almaz. Nakit de değildir. Bu sebeple nakit para hükmü de taşımaz. Kira getiren bir mal da değildir. İşte bu sebeple, bu konuda net bir delil ortaya konmadığı sürece mükellefin zimmeti bu yükümlülüğten muaf kalacaktır. Dolayısıyla, zekât ibadetinde asıl olan, bir delil zuhur etmediği sürece tavakkuftur.

2. Semure b. Cündeb'den (r.a.) rivayet edilen hadis-i şerif de genel manası itibariyle buna işaret etmektedir: "Peygamberimiz (s.a.v) bize satış için hazırladığımız şeylerden sadaka vermeyi emrederdi."¹⁹¹ Burada zekât, satış için hazırlanmış olma şartına bağlanmıştır. Bu da satışa hazır bulunmayan şeylerden zekâtın farz olmayacağı manasına gelir. Bu, ibadetlerde sarih nas yahut muteber icma bulunmadığı sürece tavakkufun esas olması prensibine de uygundur. Ürünün yapımı/inşaatı bittikten sonra durumuna göre zekâtı gereken veya gerekmeyen mallarla birlikte hesap edilir.

80 Yapımı devam eden mallarda zekâtın farz olmamasındaki şer'î maksad nedir?

Üretim faaliyetleri mali ve idari çok çeşitli riskleri barındıran farklı harcamalar yapmayı gerektirir. Ve bütün bu faaliyetlerin nihai amacı günün sonunda ekonomideki mal ve hizmet miktarını arttırarak ekonomik istikrarın teminidir. Bu da istihdamın artması, gayrisafi milli hasılanın artması ve enflasyonun azalması şeklinde kendini gösterir. Şariat da bu ideal durumu destekleyen bir tutum sergileyerek üretim, inşaat yahut hazırlık aşamasında olan üretim faaliyetleri ve işlerinden zekâtı kaldırmıştır. Bu, İslam'ın yüksek iktisadi vizyonunun bir parçasıdır. Çünkü riskin yüksek olduğu durumda zekâtı kaldırarak kolaylık göstermektedir. Mecelle'de de yer alan "Mazarrat menfaat mukabelesindedir."¹⁹² ve "Bir şeyin nef'i zamanı mukabelesindedir."¹⁹³ kaidelerine de bu görüş daha uygundur. Üreticinin risk alması ve aynı zamanda iktisat için faydalı bir konumda olması sebebiyle İslam, üretilen mallardan zekâtı kaldırarak üreticiye destek olmuştur. Bu da onun adaletinin bir göstergesidir. Üretici, ticaret ve üretimi canlandırabilmek için pek çok riski üzerine almaktadır. İslam da maksadü's-şeria çerçevesinde daima ticaret ve üretimin artmasını, ekonomideki tedavül ve revacın hep yüksek olmasını ister.

Başka bir açıdan ise, üretimi devam eden mallar satışa hazır hâlde değildir. Piyasaya çıkmam ya hazır olmayan bu mallar içinse arz ve talep unsurları henüz oluşmamıştır. Bu sebeple de üretim projeleri fiyatların yükselişine etki etmez. Çünkü henüz arz edilmemiştir. Henüz bitmemiş bir iş nasıl satılsın ki? Böyle bir satış ancak ıstısnâ' kapsamında söz konusu olabilir. O da vadeli muvazaat akitlerinden kaynaklanan borçlar kapsamına girer, üretimi devam eden mallar kapsamına değil.

191 Ebû Dâvûd bu hadisi rivayet etmiş (Ebû Dâvud, Sünen-i Ebû Dâvud no. 1562.) ve Hafız İbn Abdî'l-Ber bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir. Hafız İbn Hacer ise Telhîs'te: "Hadisin isnadında meçhullük var." demiştir (İbn Hacer, et-Telhîs, c. 2, s. 391.) Nevevi ise el-Mecmû'da: "İsnadınk da tam olarak bilmediğim kişiler var" demektedir. Albânî ise el-İrvâ'da bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir (Albânî, İrvâ'u'l-ğalîl fî tahrîci ehâdisi menâri's-sebîl, no: 827.)

192 Kolektif, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Madde: 87.

193 Kolektif madde: 85.

Fıtır Sadakası

81 Fıtır sadakası ve hikmeti nedir?

Fıtır/fitrat lugaten yaratılış manasına gelmektedir.¹⁹⁴ Fıtır sadakası da ıstılah olarak, ramazan ayında verilmesi farz olan sadaka demektir. “Fıtır sadakası” denmesinin sebebinin “ıftar” kelimesiyle bağlantısı olduğunu ve ramazanın bitimine işaret ettiğini söyleyenler olmuştur. Çünkü farz olma vakti ramazandır. “Fıtıratla ilgilidir, o sebeple fitrat denmiştir.” diyenler de vardır.¹⁹⁵ Nevevi de şöyle der: Bu sadaka için kullanılan fıtır kelimesi ne Arapça bir kelimedir ne de yabancı bir kelimedir. Türetilmiş bir kelimedir. Fakiherin kullandığı bir terimdir. Tercih edilen görüş, namaz ve zekât gibi şer’î bir hakikatinin olduğudur.

Hikmeti ise, fakirlerin bayram öncesi insanlardan bir şey istemek zorunda bırakılmamasının sağlanmasıdır. Ramazan Bayramı, Müslümanların sevinç günleridir ve böylece fakara da bu günlere mutlu ve rahat bir şekilde girebilir. Ayrıca bu şekilde kişi günah ve pisliklerden temizlenmiş olur.¹⁹⁶ Ebû Davud, İbn Abbas’tan (r.a.) şunu rivayet eder: “Resulullah (s.a.v.) fıtır sadakasını farz kıldı. Bu oruçlunun boş sözden ve pislikten temizlenmesi ve fakirlerin doyurulmasıdır. Kim onu namazdan önce yerine getirirse kabul edilmiştir. Namazdan sonraya kalır ise herhangi bir sadaka hükmündedir.”¹⁹⁷

82 Fıtır sadakasının hükmü nedir? Kim içindir? Vakti ne zamandır?

Cumhur ulema fıtır sadakasının kadın, erkek, büyük, küçük, akıllı, deli bütün Müslümanlara farz olduğu konusunda ittifak halindedir. Zira İbn Ömer’den (r.a.) şu hadis rivayet edilmiştir: “Resulullah (s.a.v.) fıtır zekâtını, Müslümanlardan erkek yahut her bir dişi, hür, yahut köle üzerine, huremadan bir sâ’ yahut arpadan bir sâ’ olarak farz kıldı”¹⁹⁸ İbn Münzir de “Sadaka-ı Fıtırın farz olduğu konusunda icma vardır.”¹⁹⁹ demektedir.

Verme zamanı ise sahabenin uygulamasına göre bayramdan bir iki gün öncedir. İbn Ömer’in azatlı kölesi olan Nâfi’ şöyle demiştir: “Halk fıtır sadakalarını bayramdan bir veya iki gün evvel verirlerdi.”²⁰⁰

194 İbn Kudâme, el-Mugni., c. 3, s. 56.

195 el-Buhûtî, Keşşafü’l-kına’ an metni’l-İkna’, c. 2, s. 245; Şirbînî, Muğni’l-Muhtac, c. 1, s. 401.

196 İbn Kudâme, el-Mugni., c. 3, s. 56.

197 İbn Mâce, Sünen-i İbn Mâce, c. 1, s. 585, no: 1827. (Albani bu hadisin hasen olduğunu belirtmiştir.); Ebû Dâvud, Sünen-i Ebî Dâvud, c. 2, s. 111, no: 1609.

198 el-Buhârî, el-Câmiü’s-sahih/Sahih-i Buhari, c. 2, s. 130, no: 1503 [Sofuoğlu, c. 3, s. 1435].

199 İbn Münzir, El-icmâ’, 47.

200 el-Buhârî, el-Câmiü’s-sahih/Sahih-i Buhari, c. 2, s. 130, no: 1503 [Sofuoğlu, c.3, s. 1441]; Müslim, Sahih-i Müslim., c. 2, s. 679, no: 968.

Son vakti de Abdullah b. Abbas'tan gelen şu rivayetle açıklanmaktadır: “Resulullah (s.a.v.) fitır sadakasını farz kıldı. Bu oruçlunun boş sözden ve pislikten temizlenmesi ve fakirlerin doyurulmasıdır. Kim onu namazdan önce yerine getirirse kabul edilmiştir. Namazdan sonraya kalır ise herhangi bir sadaka hükmündedir.”²⁰¹

83 Fıtır sadakası ne kadardır?

Fıtır sadakasında farz olan miktar her bir Müslüman için bir sâ'dır. İbn Ömer'den (r.a.) gelen şu rivayet bunu ortaya koymaktadır: “Resulullah (s.a.v.) fıtır zekâtını, Müslümanlardan erkek yahut her bir dişi hür yahut köle üzerine, hurmadan bir sâ' yahut arpadan bir sâ' olarak farz kıldı. Ve bu zekâtın insanların bayram namazına çıkmasından önce verilmesini emreyledi.”²⁰²

Burada sâ' ile Medine ehlinin kullandığı sâ' isimli ölçü birimi kastedilmektedir. Çünkü peygamberimiz kile ile ölçülen şeylerde sâ' hesabı yapılırken Medine'de uygulanmakta olan ölçünün esas alınmasını emretmiştir. İbn Ömer'den (r.a.) şu hadis rivayet edilmektedir: “Kile ile ölçülenlerin ölçüsü Medine ehlinin ölçüsüne göre, tartı ile ölçülenlerin ölçüsü Mekke ehlinin ölçüsüne göre.”²⁰³ Sâ', kile ile ölçülen bir ölçüdür. Ve bu ölçüyü doğru hesaplayabilmek için asr-ı saadette Medine'de kullanıldığı şekliyle ölçülmesi gerekmektedir. O dönemde Medine'de kullanılmakta olan takdîrî ölçü bilinmektedir.²⁰⁴

Tabii, yiyeceklerin sâ' üzerinden kilogram karşılığının belirlenmesi takrîbî bir ölçüdür. Çünkü sâ' içerisine konan her yiyecek aynı kiloya denk gelmeyecektir. Bu sebeple de sâ' ölçüsünün peygamberimizin kullandığı şekilde, tam bir sâ' ölçüsündeki kaplar ile yapılması evlâdır. Sâ' ölçüsünün kullanılmadığı yerlerde ona karşılık gelen takrîbî kilogram ölçüsü kullanılabilir.

201 İbn Mâce, Sünen-i İbn Mâce, c. 1, s. 585, no: 1827. (Albani bu hadisin hasen olduğunu belirtmiştir.); Ebû Dâvud, Sünen-i Ebî Dâvud, c. 2, s. 111, no: 1609.

202 el-Buhârî, el-Câmiü's-sahih/Sahih-i Buhari, c. 2, s. 130, no: 1503 [Sofuoğlu, c. 3, s. 1435].

203 Ebû Dâvud, Sünen-i Ebî Dâvud, no: 3340; Nesâî, Sünen, no: 2020 (Senedi sahihtir.).

204 Yusuf b. Abdullah b. Ahmed şöyle der: “Zeyd b. Sabit'in kullanmış olduğu mod ölçüsünü ona ulaşan bir senet ile ilim ehli fazıl birinden öğrendim ve bunu farklı yiyecek çeşitlerine tatbik ettim. Ve bir sâ' dört mod ölçüsündedir. Şu neticelere ulaştım:

1. Sâ' ölçüsünün kilo olarak doğrudan bir karşılığı olamaz. Çünkü içine ne konduğuna göre bir sâ' ürünün kilosu tamamen değişir. Bir sâ' buğdayla bir sâ' pirinç farklı ağırlığa sahiptir. Bir sâ' pirinç ile bir sâ' hurma farklı kilolardadır. Hatta hurmanın cinsine göre bile ağırlığı değişebilir. Dolayısıyla, en hassas ölçü yine sâ' ile, kaba doldurularak yapılabilir.

2. Bir sâ' takriben 3,28 litreye tekabül etmektedir.

3. Farklı yiyecekleri sâ' ile ölçtüm. Ve bu ölçüm sonunda ağırlıkları da farklı çıktı. Hassas tartı ile yapılan ölçümlere göre bu liste hazırlanmıştır.

84 Fıtır sadakasını nakit karşılığı üzerinden ödemek caiz midir?

Cumhur ulema fıtır sadakasının hadis-i şerifte geçtiği üzere, yemek olarak verilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Buna göre fıtır sadakasını nakit olarak vermek caiz değildir.²⁰⁵ Çünkü buna cevaz veren şer'î bir nas yoktur. Kendisinin ödenmesi gereken bir şeyin bedelinin ödenmesi ancak iki tarafın bu konudaki rızası ile mümkündür. Ve fıtır sadakasında rızası alınabilecek muayyen bir muhatap söz konusu değildir.

Ama Hanefiler fıtır sadakasının nakit kıymeti ile ödenmesinin caiz olduğu görüşündedir.²⁰⁶ Ömer b. Abdülaziz ve Hasan-ı Basrî'den gelen rivayet de budur.²⁰⁷

Hanefiler'in bu görüşü fakirlerin maslahatı açısından daha muteberdir. Çünkü "vesâil" olarak kabul edilen ibadetlerde makasidın gözetilmesi gerekir. Yani fakirlerin maslahatının tercih edilmesi evladır. Bu uygulama fakirler için daha kolay ve şefkatli bir uygulamadır. Çünkü fakir elinde nakit olursa bayram günü istediği ihtiyacını rahatça giderebilir. Fakirin bayramda hububata değil elbiseye, ete yahut başka bir şeye ihtiyacı olabilir. Bu kişiye fıtır sadakası olarak hububat verildiğinde şayet ihtiyacı başka yönde ise kişi bu hububatı satmak için müşteri aramak zorunda kalacaktır. Ve belki de müşteri bulabilmek için elindeki hububatı değerinden düşük bir fiyata satmak zorunda kalacaktır. Ve fıtır sadakasının temel amacı fukaranın ihtiyacının giderilmesidir. Resulullah (s.a.v.) de şöyle buyurmuştur: "Onları (fakirleri) bu günde kapı kapı dolaşmaktan kurtarın."²⁰⁸ Ve fakirlerin kapı kapı dolaşmaktan kurtulması ancak fıtırın nakdî kıymetinin ödenmesiyle mümkündür. Tabii bu, piyasada hububatın bol miktarda bulunduğu bolluk zamanları için geçerlidir. Ama şayet kıtlık varsa ve piyasada hububat sıkıntısı çekiliyorsa o zaman fakirin maslahatının gözetilerek hububat verilmesi evladır.²⁰⁹

205 İbn Rüşd, el-Beyân ve't-tahsil: ve'ş-şerhu ve't-tevcihu ve't-ta'lilu fi Mesaili'l-müstahrece., c. 2, s. 486; Şirbîni, Muğni'l-Muhtac, c. 2, s. 118; İbn Kudâme, el-Mugni., c. 3, s. 87.

206 el-Mevsilî, el-İhtiyâr li-ta'lili'l-muhtâr, c. 1, s. 102.

207 İbn Kudâme, el-Mugni., c. 3, s. 87.

208 Dârekutnî, Sünen, c. 3, s. 89, no: 2133; Beyhakî, Sünenü's-Sagîr, c. 4, s. 298, no: 7739; İbnü'l-Mülakkın, El-bedrü'l-münîr fi tahriri'l-ehâdis ve'l-âsari'l-vâkıa fi'ş-şerhi'l-kebir, c. 5, s. 621 (İki babda İbn Mülakkın bu hadisin zayıf olduğunu söylemiştir. Buhari de onun hakkında "onun rivayetleri makbul değildir." demiştir.) .

209 el-Mevsuatü'l-fikhiyye., c. 23, s. 345.

85 Fıtır sadakası kime verilir?

Cumhur fukaha fıtır sadakasının zekât verilen sekiz grup insana verileceğini söylemişleridir. Çünkü bu da bir zekât türüdür ve diğer zekâtlarla aynı şekilde taksim edilir. Şu ayetin umumi manası fıtır sadakası için de geçerlidir:

﴿إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ﴾

“Sadakalar (zekâtlar), Allah’tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünle (...) içindir.”²¹⁰ Dolayısıyla, zekât vermenin caiz olmadığı bir kişi veya kuruma fıtır sadakası vermek de caiz değildir.²¹¹ Maliki-ler²¹² ve aynı görüşte olan bazı fakihler fıtır sadakasının sekiz gruba değil, sadece fakir ve miskinlere verilebileceğini savunmuşlardır. Delilleri ise Hz. Peygamber’in (s.a.v.) ve sahabenin hadiste geçen “... fakirlerin doyurulmasıdır.”²¹³ ifadesiyle amel etmiş olmalarıdır.

210 Tevbe, 60

211 Muhammed Emin b Ömer b Abdülazîz ed-Dımaşki İbn İbn Abidin, Reddü'l-muhtar ale'd-Dürri'l-muhtar: şerh-i Tenviri'l-ebzar = Hâşiyetu İbn Abidin., ; (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003), c. 2, s. 79; Desuki, Hâşiyetu'd-Desuki ala şerhi'l-kebir, c. 1, s. 508; el-Makdisî, el-Furû', c. 2, s. 540; Şirbînî, Muğni'l-Muhtac, c. 3, s. 116; İbn Kudâme, el-Mugni., c. 3, s. 98.

212 Şihâbüddîn el-Bağdâdî, İrşadü's-sâlik (Şeriketü'l-İfrîkiyye li't-Tıbbâ'ati ve'n-Neşr, t.y.), 65.

213 İbn Mâce, Sünen-i İbn Mâce, c. 1, s. 585, no: 1827. (Albani bu hadisin hasen olduğunu belirtmiştir.); Ebû Dâvud, Sünen-i Ebî Dâvud, c. 2, s. 111, no: 1609.

IZÖLJ

منظمة الزكاة العالمية
International Zakat Organization

Beşinci bölüm:

Nasıl hesaplarız?

(Zekât hesabı)

ZEKÂTIM

Sağlam ve güçlü bir bilimsel yöntem

IZÖİSj

منظمة الزكاة العالمية
International Zakat Organization

Zekâtın dünyadaki medenî rolünü
güçlendirmeye doğru

 IZakat.org info@izakat.org

 +965 55444912 - +90 5541848030

Beşinci bölüm: Nasıl hesaplarız? (Zekât hesabı)

Zekâtın hesaplanması da zekât gibi farz olan önemli bir adımdır. Bu hesap, zekât olarak verilecek miktarın belirlenmesini sağlar. Bu hesap da farzdır çünkü bir farzın kendisiyle yerine getirildiği şeyler de farzdır. Zekât hesabında bir hata yahut problem söz konusu olursa pratikteki zekât uygulaması da ya kısmen ya da tamamen aksayacaktır. Bu da zekât almayı hak eden sekiz grup insanın haklarının zayi olmasına, onlara zulmedilmesine sebep olacaktır. Veya hesap yanlış yapıldığında zekât verecek olan kişinin üzerine farz olan miktardan çok daha fazla zekât vermesine sebep olacak, zenginın sırtına gereğinden fazla yük bindirecektir. Bu da zengin için bir zulümdür ve zenginın aleyhindedir.

86 Mali muhasebe nedir?

Mali muhasebe, ticari faaliyetlerin örfen kabul edilmiş prensiplere uygun olarak belirli sayısal verilerle ifade edilmesidir. Ticari faaliyetlerin doğru değerlendirilebilmesi ve yıl sonu kapanışının doğru bir şekilde yapılabilmesi için olmazsa olmaz bir adımdır. Mali muhasebe yaptığı hesaplamalarda sayısal kıyaslara, kayıtlara ve düzgün bir tasnif sistemine dayanarak gerçek kişilerin yahut tüzel kişiliklerin mali etkinliklerini inceler.

Mali muhasebeyi şöyle tanımlayabiliriz: “İşletmelerin mali işlemlerini kaydeden, sınıflandıran, özetleyen ve raporlayan bir bilimdir.” Mali muhasebenin en büyük güç noktası, kişi ve kurumların mali durumlarını ortaya koyabilmek için vazgeçilmez oluşudur. Hatta öyle ki, mali muhasebeden hiç destek almadan alınacak büyük kararlar gelişigüzel ve muhtemelen mantıksız olacaktır. Çünkü her bir mali karar matematiksel girdilere ve kıyaslanabilir verilere dayanmak zorundadır.

87 Zekât muhasebesinin tanımı vke ilmî esasları nelerdir?

Zekât muhasebesinin tanımı:

Zekât muhasebesi Müslümanın üzerine farz olan zekât miktarını doğru bir şekilde belirlemeyi amaçlayan ilimdir. Zekât muhasebesini şöyle tarif edebiliriz: “Mali zimmette bulunan zekâta tabi kalemlerden verilmesi gereken zekât miktarını şer’î ahkâma uygun bir şekilde hesaplamayı amaçlayan esaslar ve prensiplerdir.”

Mali muhasebenin iyi bir şekilde öğrenilmesi zekât muhasebesinin de öğrenilmesini kolaylaştıracaktır. Zira zekât hesabının doğru olarak yapılabilmesi için bazı mali beyanların kullanılması gerekmektedir. Şahısların, şirketlerin, kâr amacı gütmeyen kuruluşların ve hatta devletlerin zekât hesabı ancak bu şekilde yapılabilir.

Zekât muhasebesinin esasları:

Zekât muhasebesi üç ana esasa dayanmaktadır:

Birinci esas: İslam şeriatı: Zekât farızası için ilk kaynak ve ilk referans noktası budur. Şeriat şöyle tanımlanabilir: “Kuran-ı Kerim’de ve sünnet-i nebeviyyede varid olan, usul-i fıkhıdaki icma, kıyas, maslahat, istihsan vs. diğer delillerle sabit olan esas ve hükümleri kapsayan genel isimdir.”

İkinci esas: yasama: Toplumdaki şahısların davranışlarının düzenlenmesi hedefiyle ortaya konan küllî, genel, soyut ve bağlayıcı kurallar bütünüdür. Kanun, yazılı öftür. Ve örf de zekât fıkhı ve uygulamalarında muteberdir. Zira mali oluşumların ve zimmetlerin zekât hesabı için kullanılacak temeller ve kurallar da bu yasalarla ilgilidir. Çünkü her şey tasavvurunun bir parçasıdır.

Üçüncü esas: Muhasebe uygulamaları: Mali muhasebenin kabul edip uyguladığı esaslar, mefhumlar, kaideler, standartlar ve terimler bütünüdür. Bunlar uluslararası olarak, bölgesel olarak ve yerel düzlemde kabul edilmiştir.

Zekât muhasebesinin esasları arasındaki sıranın gözetilmesinin gerekliliği:

Yukarıda zikredilen üç esasın sırasının gözetilmesi gereklidir. Çünkü zekât muhasebesi ilk olarak İslam şeriatına, sonra örf, sonra da kanuna bakar. Daha güçlü bir esas varken daha alt bir esasın dikkate alınması caiz değildir. Buna göre, herhangi bir muhasebe standardı yahut prensibi yahut kavramı şeriata aykırı ise hiçbir şekilde dikkate alınmaz. Aynı şekilde mali muhasebe ile yasalar arasında bir ihtilaf söz konusu olduğunda yasalar dikkate alınır.

88 Bilanço nedir?

Bilanço şöyle tanımlanabilir: “Bir müessesenin veya şahsın genellikle bir sene ile ölçülen belirli zaman dilimleri içerisindeki varlıklarını ve kaynaklarını açıklayan tablodur. Bu tablo malın kaynaklarını ve ne şekilde harcandığını açıklar.”²¹⁴

214 eş-Şimmerî, Mebâdi’ü'l-Muhâsebe, t.y., 198.

Bilanço, mali senenin sonunda şu soruları rakamsal olarak cevaplar:

1. Müessesenin finansmanı nereden sağlanmıştır? Sadece ortaklardan mı gelmiştir? Yoksa sadece borçlarla mı kurulmuştur. Yoksa her ikisi birlikte midir? Ve bu esnada ne kadar para alınmıştır? Başka bir ifade ile, şirketin zimmetinde başkalarına karşı ne kadar borç vardır? Ve bu borç dışarıdaki alacaklılara mı ortaklara mı aittir?

2. Mal sene içerisinde nerede, ne şekilde kullanılmıştır?

Bilanço şu denklemlerle gösterilir:

Varlıklar = kaynaklar (alacaklar + öz kaynaklar)

- Özetle, bilanço iki soruya cevap verir: Para nereden geldi ve nereye kullanıldı?

Bilanço Örneği

Varlıklar			Kaynaklar		
<u>Dönen Varlıklar</u>			<u>Kısa Vadeli Kaynaklar</u>		
Nakit	40.000		Alacaklılar	5.000	
Banka hesapları	50.000		Borç senetleri	8.000	
Alacaklar	7.900		<u>Kısa Vadeli Kaynaklar Toplamı</u>		13.000
Stoklar	10.000		<u>Uzun Vadeli Kaynaklar</u>		
<u>Dönen Varlıklar Toplamı</u>		107.900	Borçlanma	14.000	
<u>Duran Varlıklar</u>			<u>Uzun Vadeli Kaynaklar Toplamı</u>		14.000
Taşıtlar	8.000		Borçlar Toplamı		27.000
Makine ve cihazlar	7.000		<u>Öz Kaynaklar</u>		
<u>Duran Varlıklar Toplamı</u>		15.000	Sermaye	70.000	
			Net dönem kârı	25.900	
			<u>Öz Kaynaklar Toplamı</u>		95.900
<u>Varlıklar Toplamı</u>		122.900	<u>Kaynaklar Toplamı</u>		122.900

89 Zekât bilançonun hangi tarafına bakarak hesaplanır?

Farz olan zekât miktarını hesaplayabilmek için bilançonun sadece varlıklar tarafı dikkate alınır. Çünkü maddi servet varlıklar tarafında temsil edilir ve nakit, ticaret malları vs. zekâta konu olan mallar burada yer alır. Şeriatın zekâtı emreden nasları buradaki kalemleri kapsamaktadır.

Diğer taraftan bilançodaki kaynaklar tarafı bütünüyle hesabın dışında tutulur. Çünkü kaynaklar gerçek manada mal değildir. Kaynaklar şirketin zimmetinde başkaları lehine tahakkuk eden yükümlülükleri ifade eder. Bu kaynaklar ya şirketin ortaklarından gelmiştir ve şirketin öz kaynaklarını oluşturur yahut da dışarıdan alınan borçlardır. Bunların her ikisi de zimmette sabit olan haklardır. Dolayısıyla, kaynaklar tarafında görülen mallar zimmetteki soyut yükümlülüklerdir. Varlıklar ise şirket elindeki fiilî, gerçek paradır.

	VARLIKLAR	KAYNAKLAR
1	Nakit Kasadaki, bankadaki nakit, altın vs.	1-Öz kaynaklar Sermaye
2	Ticaret malları Yıl sonu stoğu, ticaret malları, satışa hazır mallar	2-Alacaklılar Borçlanma, ödenmeyi bekleyen çek ve senetler
3	Yatırım varlıkları Yatırım hesapları, fonlar, portföyler, sukuk, şirketler	
1	Alacak (borç) varlıkları Alacaklar, çekler, senetler	
2	Kiradaki varlıklar Kiralanmış evler, arabalar, eşyalar	
3	Tüketim malları Ev, araba, cihazlar, araç-gereçler, hammaddeler	

**Bilançodan
zekât hesabı
yapmak için
üç filtre**

90 Bilançonun varlıklar tarafında bulunan zekâta tabi üç unsur nedir?

Bilançonun varlıklar tarafında gösterilen ve zekâta tabi olan üç unsur nakit, ticaret ve yatırımdır. Bu üç unsur hakkındaki tafsilat şöyledir:

Birinci unsur: Nakit

1. Mefhumu: Nakit ile modern dönemde kullanılan yerli, yabancı tüm para birimleri kastedilir. Bu paraların hangi ülkede bulunduğu, nasıl ve ne şekilde olduğu, kıymet ve durumu herhangi bir fark oluşturmaz. Semen olarak kullanılan, kendisiyle alışveriş yapılabilen tüm paralar tam mülkiyet şartı yerine geldiği sürece zekâta tabidir. Nakit unsuru külçe yahut sikke halindeki altın, gümüşü, tüm para birimlerini ve “para olarak kullanılma” özelliği bulunan her şeyi kapsar.

2. Şer’î delili: Şu ayet-i kerimedir:

﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾

“Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele.” Hadis-i şerifte de şöyle buyurulmaktadır: “Zekâtı verilmeyen her altın ve gümüş, kıyamet günü ateşte kızdırılarak plaka hâline getirilip sahibinin yanları, alını ve sırtı bunlarla dağlanır.”²¹⁵

3. Zekâtının hükmü: Nakit unsurunda dört şartıyla beraber zenginlik vasfı tahakkuk ederse zekâta tabi olur. Yani nisap miktarındaki nakit mala tam mülkiyetle sahip olan kişi bu hâlde bir sene geçirirse havl-i havelanın bitiminde yani mali yılın sonunda %2,5 oranında zekât verir.

4. Fıkhî bir terim olarak nakit: İslam fıkhı bu unsuru “nakdân/iki nakit” olarak isimlendirilir. Bununla klasik dönemde sikke halinde kullanılan altın ve gümüş kastedilmektedir. Çünkü o dönemde semen ve nakit olarak bu ikisi kullanılmaktaydı. Ve bu terim tüm zaman ve mekânlarda kullanılan tüm semenleri kapsar.

5. Bir muhasebe terimi olarak nakit: Muhasebe ilmi bu zekât unsurunu “nakit” terimiyle ifade eder. Nakdin şirket kasasında yahut banka hesabında bulunması bir fark teşkil etmez.

6. Muhasebedeki örnekleri: kasadaki nakit paralar, cari banka hesaplarında bekletilen paralar vs...

İkinci unsur: Ticaret

1. Mefhumu: “Ticaret” ile sahibinin satmak üzere piyasaya sunduğu ve bir sene boyunca satışta kalan bütün mallar kastedilir. Ayrıca malın arz-talep dairesinde olması ve bu şekilde yıl boyu enflasyon

²¹⁵ Müslim, Sahih-i Müslim., c. 2, s. 680, no: 987.

yonu etki etmesi gerekir. Mal sahibi malı toptan yahut perakende satarak kâr elde etmeyi amaçlayan profesyonel bir tacir de olabilir, elindeki, kullandığı bir malı satmaya niyetlenen herhangi bir şahıs da olabilir. Bununla “ticaret” unsurunun tüccarları da normal insanları da ilgilendirebileceği anlaşılmaktadır. Ve burada temel ölçüt herhangi bir ürünü ekonomik bir amaç için satışa sunmuş olmaktır.

2. Şer’î delili: “Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve yerden sizin için çıkardıklarımızdan Allah yolunda harcayın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olmayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkışmayın ve bilin ki Allah, her bakımdan zengindir, övülmeye lâyıktır.”²¹⁶ Ayet-i kerime mallardan zekât olarak infak etmenin farz oluşuna işaret etmektedir. Mal ise ticaret ve üretim yoluyla kazanılabilir. Dolayısıyla, ticaret kazanç için bir vesiledir ve ayette emredildiği üzere zekâtını vermek gerekir. Semura b. Cündeb’den (r.a.) gelen bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur: “Peygamberimiz (s.a.v) bize satış için hazırladığımız şeylerden sadaka vermeyi emrederdi.”²¹⁷ Hadis-i şerif piyasada satılmak üzere hazırlanan ve arz-talep piyasasına giren ve bu halde üzerinden bir yıl geçen mallardan zekât verilmesini emretmektedir.

3. Zekâtının hükmü: Ticaret unsurunun yani satış için bekletilen malların yıl sonu piyasa değerinin %2,5’i zekât olarak verilir. Piyasa değerinin ölçü olarak kabul edilmesi adaletin temini içindir. Dolayısıyla, havelan-i havlin tamamlandığı gün malın piyasa değeri ne ise zekât olarak o miktar esas alınır. Bu esnada piyasa fiyatı maliyetin üstünde ise kâr etmek de altındaysa zarar etmek de söz konusu olabilir. Her hâlükârda yılın tamamlanarak zekâtın farz olduğu günkü değere itibar edilir. Ayrıca ticaret unsuru nisap hususunda, havelan-i havl hususunda ve miktarı konusunda nakde tabidir.

4. Fıkhî bir terim olarak ticaret: Fıkıh ilmi bu unsur için “urûd et-ticâra/ticaret malları” terimini kullanır. “ard/urûd” kelimesi malın ârizî yani geçici ve muvakkat olduğunu ifade eder. Çünkü bu mal her an satılıp elden çıkabilir. Bir şeyin ticaret malı olarak kabul edilebilmesi için kendisinde arz ve talep söz konusu olmalıdır. Bu iki özellik birden malda bir yıl boyunca devam ederse mal artık zekâta tabidir. Bu iki özellikten yani arz veya talepten biri ortadan kalktığında maldaki ticaret vasfı da ortadan kalkmış olur.

5. Bir muhasebe terimi olarak ticaret: Muhasebe ilmi bu unsura farklı isimler vermiştir. Bunlardan en yaygın olanı “stok” ismidir.²¹⁸ Özellikle de yapımı tamamlanmış olan ve fiilen satışa uygun olan

216 Bakara 267

217 Ebû Dâvûd bu hadisi rivayet etmiş (Ebû Dâvud, Sünen-i Ebî Dâvud no. 1562.) ve Hafız İbn Abdi'l-Ber bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir. Hafız İbn Hacer ise Telhîs'te: “Hadisin isnadında meçhullük var.” demiştir (İbn Hacer, et-Telhîs, c. 2, s. 391.) Nevevi ise el-Mecmû'da: “İsnadın da tam olarak bilmediğim kişiler var.” demektedir. Albânî ise el-İrvâ'da bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir (Albânî, İrvâ'u'l-ğalîl fî tahrîci ehâdisi menâri's-sebîl, no: 827.)

218 Stok kavramı muhasebe dilinde birbirinden farklı, çeşitli kalemler için kullanılır. Tamamlanmış ürünler, üretimi henüz tamamlanmamış ürünler, hammaddeler, üretimde kullanılan malzemeler vs. hep stok olarak gösterilir. Ama bunlar arasında fıkhîteki zekâta tabi malları/ürünleri ifade eden tek kalem, ticaret mallarıdır. Ve burada “ticaret” başlığı altına kastettiğimiz mallar da bu mallardır. Ama yukarıda sayılan diğer üç grup mal fikhen gunye ve avamil hükmündedir ve ilerleyen bölümlerde “tüketim” başlığı altında ele alınacaktır. Ve buradan anlaşıldığı üzere, muhasebecilerin stok ile ifade ettikleri şey muhasebeci olmayanların zihninde oluşan genel tasavvurdan, özellikle de fakihlerin tasavvurundan farklıdır. Bu örnek fıkhî girdilerle muhasebe çıktılarının birbirine uymaması krizinin ve zekât muhasebesinin kavram sıkıntısı çektığının en açık örneklerinden bir tanesidir.

mallar için kullanılır. Ve mali muhasebe hisse senetlerinin ve hisse senedi hükmünde olan evrakın ticaret malı mı yatırım unsuru mu olarak sayılacağı hususunda muhasebeciler arasında ihtilaf vardır.

6. Muhasebedeki örnekleri: Yapımı tamamlanmış olarak satışa hazır bekleyen stok ve mallardır.²¹⁹ Satmak amacıyla edinilen varlıklar, satılabilir varlıklar, ticaret maksadıyla edinilen gayrimenkuller vs. hep bu kapsamdadır.

Üçüncü unsur: Yatırım

1. Mefhumu: “Yatırım” kavramı ile “başkasının idare ve tasarrufuna verilerek arttırılmaya çalışılan tüm mallar” kastedilir. Asıl olan kişinin kendi tasarruflarını kendisinin gerçekleştirmesidir. Bunu ticaretle de icare ile de öz varlıklarını arttırarak da yapabilir. Ama kişi, pek çok sebebe binaen, başka birinden kendisi adına yatırım yapmasını isteyebilir. Yatırımı gerçekleştiren bu kişi normal bir şahıs da olabilir; banka, şirket v.s. tüzel bir kişilik de olabilir. Her hâlükârda, bir başka kişi vasıtasıyla yatırım yapıyorsa iki taraf arasındaki münasebeti kayıt altına alan bir akit söz konusu olur. İki taraf arasındaki bu akit mudarabe akdi, vekalet akdi, icare akdi vs. bir akittir. Ve bunların tamamı fıkıh ve medeni kanunlar çerçevesinde değerlendirilmektedir²²⁰.

Yatırım araçlarında nasıl zekât verileceği şu ölçü ile belirlenmiştir: “Yatırım fonlarının zekâtı tam mülkiyete tabidir.” Yani malı tam mülkiyetle elinde bulunduran kişi veya kurum bu malın zekâtını vermekle de mükelleftir. Tam mülkiyet şartı konusunda klasik ve modern dönem alimleri icma etmişlerdir. Diğer taraftan bu yatırım ilişkisinde mala nakıs mülkiyetle sahip olan kişi malın zekâtını vermekle mükellef değildir. Modern dönemde yatırım araçları ne kadar gelişirse gelişsin ne kadar değişirse değişsin zekâtı yukarıda arz ettiğimiz kaide çerçevesinde değerlendirilir.

Yukarıda arz edilen konuyu bir başka kaide ile de ifade edebiliriz: “Yatırım iki türdür: Tam mülkiyetli ve nakıs mülkiyetli” Buna göre tam mülkiyetle sahip olduğun yatırımların zekâtını vermekle mükellefsin. Ama nakıs mülkiyetle sahip olduğun yatırımların zekâtını vermen farz değildir. Çünkü tam mülkiyet şartının eksik kalması sebebiyle sende zenginliğin dört şartı tahakkuk etmemiştir.

Meseleyi bir örnek üzerinden görelim: Bir şahıs bir şirket açmak üzere diğer bir kişiyle ortak olmuş olsun. Doğal olarak bu kişi şirkette belirli bir hisseye sahiptir. Bu durumda zekât şirketin tüzel kişiliği için mi yoksa ortağın kendisi için mi farzdır? Yukarıdaki kaide tatbik edildiğinde zekâtın sadece şirketin tüzel kişiliği için farz olduğu anlaşılacaktır. Çünkü malı tam mülkiyetle elinde bulunduran cihet şirketin kendisidir ve bu mallardaki tasarruf, yani fakihlerin tabiriyle rakabe ve yed mülkiyeti ortağa değil şirkete aittir²²¹. Diğer taraftan ortağın bu mal üzerindeki tasarruf ve mülkiyeti

219 Bu noktada stokun zekâtı konusundaki şu kaide devreye girer: “Stok iki türdür: ticari stok ve tüketim stoku”. Ticari stok zekâta tabidir. Ticari olmayan stok ise gunye hükmündedir ve zekâta tabi değildir.

220 Bakınız: el-Kânûn el-Medenî el-Ürdünî, 1976, no: 43; Kolektif, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye.

221 Kuveyt Fıkıh Ansiklopedisi’nde, “mülk” maddesinde şu bilgiye yer verilir: “Mülkiyet hakikati itibariyle tam ve nakıs mülkiyet olmak üzere ikiye ayrılır. Tam mülkiyet rakabe ve menfaat mülkiyetidir. Nakıs mülkiyet ise sadece rakabeye, sadece menfaate yahut sadece maldan istifade etme (intifa) hakkına sahip olmaktır.” el-Mevsuatü'l-fikhiyye., c. 39, s. 33.

kayda ve şarta bağlıdır. Çünkü şirketin kendi kişiliği/varlığı adeta ortak ile hissesinin arasına girmiştir. Buradan hareketle şu kaide ortaya çıkar: “Şirketin zekâtı şirketin yükümlülüğüdür, ortakların değil”. Çünkü ortakların şirket üzerindeki mülkiyeti nakıs iken şirketin şirket malları üzerindeki mülkiyeti tamdır. İşte, ismi ve uygulaması ne kadar farklı olursa olsun, hangi akit türünde olursa olsun tüm yatırım çeşitleri üzerinde bu tutarlı fikhî kaide tatbik edilebilir. Dolayısıyla yatırım sukuku, yatırım fonları, yatırım portföyleri, yatırım hesapları vs. hep bu çerçevede değerlendirilir.

Özetle, yatırım araçlarının zekâtını ona tam mülkiyetle sahip olan taraf öder. Zenginlik vasfının dört şartı (mübahlık, tam mülkiyet, nisap ve havelan-i havl) kimin üzerinde toplanırsa zekât emrine de o kişi/kurum muhataptır. Eğer bu dört şart malın asıl sahibinde bir araya gelmişse o zaman zekâtı mal sahibi öder. Şayet tam mülkiyet yatırımı yönetmekle sorumlu olan kişi, şirket veya bankanın elindeyse zekâtı da o öder.

2. Şer’î delili: Dört şartıyla zenginlik vasfı tahakkuk eden tüm mallarda zekâtın farz olduğuna delalet eden ayet-i kerimelerin ve hadis-i şeriflerin umumi manası bu konuda delildir. Örnek olarak şunları zikredebiliriz:

﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾

“Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (Onların kalplerini yatıştırır.) Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”²²²

﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾

“Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Resule itaat edin ki size merhamet edilsin.”²²³ Ve hadis-i şerifte de şöyle buyurulmuştur: “Zekâtı verilmeyen her altın ve gümüş, kıyamet günü ateşte kızdırılarak plaka hâline getirilip sahibinin yanları, alını ve sırtı bunlarla dağlanır.”²²⁴ Bu, kişiliğine ve hukuki durumuna bakılmaksızın altın ve gümüşe sahip herkes hakkında geçerlidir. Resulullah (s.a.v.) Hz. Muaz’ı Yemen’e gönderdiğinde ona şu emri verdi “onlara mallarında Allah’ın zekât farz kıldığını bildir. Bu zekât, zengininden alınır ve fakirine verilir.” Buharî’nin lafzı böyledir. Müslim’de ise “Zenginlerinden alınır ve fakirlerine verilir.” lafzı kullanılmıştır.²²⁵ Bütün bunlardan yatırım fon ve araçlarının zekâtının tam mülkiyete göre verileceği sonucu çıkmaktadır. Yani kimde zekâtın dört şartı birleşiyorsa zekâtı o verir. Buna göre zekât emrinin doğrudan muhatabı malın aslî sahibi de olabilir, yatırımı yöneten cihet de olabilir. Çünkü zekât, zenginlik vasfının bulunup bulunmamasına bağlıdır.

222 Tevbe 103

223 Nur 56

224 Müslim, Sahih-i Müslim., c. 2, s. 680, no: 987.

225 Buhari, el-Câmiü’s-sahih = Sahih-i Buhari., c. 1, s. 104, no: 1395 [Sofuoğlu c. 3 1321-1322]; Müslim, Sahih-i Müslim., c. 1, s. 50, no:19.

3. Zekâtının hükmü: “Yatırım” unsurunun zekâtı verilirken tam mülkiyet şartının yıl sonunda kimde tahakkuk ettiğine bakılır. Bu şart kimde tahakkuk ediyorsa o kişi/cihet üzerine zekât farzdır. Bunun ölçüsü ise malın kendisinde tasarrufta bulunabilmek için bir başkasının iznine muhtaç olmamaktır.

4. Fıkhî bir terim olarak yatırım: İslam fıkhında zekât gereken kalemler altında “yatırım” gibi bir başlık bulunmamaktadır. Fıkıhta nakdeyn, ticaret malları ve müsteğallât zekâta tabi mallar olarak bilinmektedir. Diğer taraftan yatırımlar fıkıh literatüründe farklı isimlere sahip ve birbirinden farklı uygulamalar olarak yer almaktadır. Yani fıkıh, farklı yatırım türlerini farklı akitler çerçevesinde ele almış, bunlar için zekât bağlamında ayrı bir başlık açmamıştır. Ve fıkıhta bu yatırımları ifade eden, özel isimleri olan akit türleri bulunur. Fıkıh bu yatırımları “şirket”, mudarabe”, “vekalet”, “icare” gibi akit türleri/başlıkları altında değerlendirir. Bugün ise bunların hepsi “yatırım” başlığı altında incelenmektedir. Ve fukaha bu tür yatırımlarla ilgili hüküm vermek üzere hepsini ayrı ayrı değerlendirmişlerdir.

Aslına bakılırsa günümüzde “yatırım” iş dünyasının en önde gelen kavramı konumunu almıştır. Ve artık yatırım farklı araçları ve akitleri olan ayrı bir kavrama dönüşmüştür. Öyle ki, artık yatırım araçlarını değerlendiren ve risklerini analiz eden özel araçlar gelişmiştir. Buna karşılık modern ve klasik fıkıhta “yatırım” şeklinde ayrı bir zekât başlığı bulunmamaktadır. Bu da modern şirketlerin zekât hesabını yapan muhasebeciler için büyük bir şüphe ve endişe oluşturmaktadır. Çünkü bu isimde tutarlı ve açık fıkhî girdiler bulunmamaktadır. Diğer taraftan “yatırım” kavramı muhasebe ve finans açısından da müphem ve tutarsız bir kavramdır. Çünkü doğası, mahiyeti ve araçları açısından birbirine zıt pek çok unsuru ihtiva etmektedir. Ama bütün bu farklılık ve zıtlıklara rağmen “yatırım” başlığı altında toplanmaktadır.

Muhasebe, finans ve iktisat alanındaki bu kapalı/belirsiz mahiyeti sebebiyle “yatırım” kavramını modern dönemde zekâta tabi müstakil bir unsur olarak ele aldık. Bu sebeple de öncelikli olarak bu modern zekât unsurunu tanıttık. Sonra zekât konusundaki hükmünü tam mülkiyet şartına bağlı olarak değerlendirdik. Ve buna göre şu kaideyi ortaya koyduk: “Yatırımların zekâtı tam mülkiyete tabidir.”

Özetle, modern zekât fıkhındaki güncel meseleler “yatırım” unsurunu yeni bir başlık olarak ele almayı ve modern dönemde zekâta tabi bağımsız bir kalem olarak tanıtmayı gerekli kılmaktadır. Yatırım araçlarının zekâtı tam mülkiyetin bulunup bulunmamasına bağlıdır. Bu yüzden zekât hesabı için ortaya koyduğumuz net zenginlik yönteminde “yatırım” müstakil bir başlık olarak ele alınmıştır.²²⁶

226 Modern yatırım araçlarında yaygın olan durum genellikle mal sahibinin mala nakis mülkiyetle sahip olmasıdır. Çünkü malın kendisi yatırımcının değil, yatırım araçlarının elindedir. Farklı isimleriyle bütün şirketler, yatırım sukuku, yatırım fonları, yatırım portföyleri mudarabe, vekalet yahut yatırım senetleri şeklindedir. Bankalardaki yatırım hesapları da mudarabe veya vekalet esasına dayanır. Ve bütün bu sayılan modern yatırım araçlarının tamamında mal sahiplerinin mal üzerindeki mülkiyeti tam değil, nakistir. Diğer taraftan tam mülkiyet yatırımı işleten cihete yani uygulama için aracılık eden cihete intikal etmiş olur. Çünkü işlettiği mallar üzerinde mutlak tasarruf hakkına sahiptir. Diğer taraftan çok nadir olarak mal sahibinin mallarında doğrudan tasarruf ettiği ve dolayısıyla mülkiyetinin tam olduğu yatırım araçları da vardır. Bu, yatırımcının yatırımı bizzat yönettiği ve yatırım konusunda aracılık eden cihetin sadece mal sahibinin kararlarını takip ettiği durumlarda geçerlidir. Bu durumda yatırımı işleten kişi mal sahibi yatırımcıya danışmadan hiçbir karar alamaz. Bunun modern örneği komisyon karşılığı icare akitleri yapan yatırım portföyleridir. Aynı şekilde modern piyasalarda tam mülkiyet esasına göre işletilebilen yeni yatırım araçları da icat edilmektedir. Bu da yatırımın modern zekât kalemleri arasında gösterilmesini gerekli kılmaktadır.

5. **Bir muhasebe terimi olarak yatırım:** Muhasebe ilmi bu unsura “yatırımlar” ismini verir. Bunlar, şirketin mallarını bir başka cihette kâr amacıyla işletmesidir. Muhasebe ilmi yatırım işlemlerini ifade etmek üzere iki kavram kullanır. Bunlardan biri “ticarî varlıklar” tabiridir. Bununla, sahibinin 90 günden daha kısa bir süre sürdürmeyi düşündüğü yatırımlar kastedilir. İkincisi ise “satışa hazır varlıklar”dır ve sahibinin 90 günden daha uzun bir süre elinde tutmaya niyetlendiği yatırımlardır. Ve günümüzde kabul gören bu muhasebe görüşüne göre yatırımlar iki temel unsura bağlıdır: elde tutma niyetinin bulunması ve 90 günlük zaman dilimi.²²⁷

6. **Muhasebedeki örnekleri:** yan ve alt şirketlerdeki yatırımlar, yatırım sukuku, yatırım fonları, yatırım portföyleri, bankalardaki yatırım hesapları... Muhasebe ilmi bütün bu işlemlere “yatırım” ismini verir. Yatırımlar, bilançonun varlıklar tarafında gösterilir.

91 Bilançonun varlıklar tarafında olup zekâta tabi olmayan üç unsur nedir?

Bilançonun varlıklar tarafındaki üç unsur zekâta tabi değildir. Bu üç unsur kira, tüketim ve borçtur. Zekâta tabi olmayan bu üç unsur hakkındaki tafsilat şöyledir:

Birinci unsur: Kira

1. **Mefhumu:** Kira unsuru ile aynı değil de menfaatleri satışa çıkartılmış her şey kastedilir. Yani bu malın mülkiyetinin elde tutulması ama kullanım hakkının satılması ve bu şekilde gelir elde edilmesi amaçlanmaktadır. Kira unsurunun zekâtı konusundaki ölçü şudur: Bir şeyin aynı değil de menfaati/kullanımı üzerinde arz ve talep unsuru birleşmişse kiralama söz konusu olmuştur. Bu vasıftan biri yahut ikisi ortadan kalkarsa malın kiralık olma durumu da ortadan kalkar. Kiranın modern dönemde yaygın ve çeşitli kullanım alanları söz konusudur. Bunlar arasında gayrimenkullerin, evlerin, dairelerin, iş yerlerinin, fabrikaların, arabaların, elbiselerin, araç-gereçlerin, otellerin, uçakların, arabaların, taksilerin, tarlaların vs. kiralanması yer alır. Bu kiralanma işlemlerinde malın aslı sabit kalır ve kullanım hakkı satılmış olur.²²⁸

227 “Yatırım” kavramı muhasebe ilmindeki karışık, belirsiz ve muğlak kavramlardan bir tanesidir. Bu kavramın kapsamına ticari varlıklar yani ticaret malları, yatırımlar, tüketim malları, gunye ve avamil vs. girebilir. Bu çoklu yapının tek bir kavram ile ifade edilmesi mümkün değildir. Bu, muhasebedeki tam açıklık ilkesine aykırıdır. Ayrıca yatırımların elde tutma niyetine, süresine göre belirlenmesi de bir problemdir. Niyet, başkalarının bilemeyeceği gizli bir şeydir. Bunun vakıan kıyasa konu olması ve ispat edilmesi mümkün değildir. Ve gizli niyetlerin kavramların tasnifinde dikkate alınması bu açıklığı ortadan kaldıracaktır. Ayrıca 90 günlük zaman diliminin ölçü alınması da kesinlikle uygun değildir. Şayet birisi “niçin 120 veya 180 gün değil, niye tam bir sene değil” dese bunun net bir cevabı yoktur. Bu karmaşanın sebebi mali muhasebe ilminin bu kavramları ihmal ederek piyasalardaki işlemlerin, borsa satışlarının vs. peşine düşmüş olmasıdır. İşte bu sebeple bu tür belirsiz kavramlar söz konusudur ve muhasebe ilmi de bu kavramlarda kökten bir ıslahat yapmayı gözlemektedir.

228 Haram olan kiralamalarda zekât da söz konusu değildir. Yani faizli banka, faizli finans kurumu, faize dayalı sigorta şirketleri, içki, uyuşturucu ve sigara fabrikaları, kumar ve fuhuş mekanları, gayrimeşru basın kuruluşları, sihir-büyü dükkanları vs. haram olan herhangi bir iş için yapılan kiralamalar zekâta tabi değildir. Çünkü zekâtın şartlarından biri de malın mübah olmasıdır. Şayet bu tür haram faaliyetler üzerinden gelir elde ediliyorsa yapılması gereken ilk şey bu işlerin acil bir şekilde sonlandırılmasıdır. Haram olan işlerden elde edilen gelir de tamamıyla elden çıkartılmalıdır. Ve bu malın zekâtını vermek de caiz değildir. Çünkü Allah güzeldir ve ancak güzeli kabul eder.

2. Şer'î delili:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ﴾

“Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve yerden sizin için çıkardıklarımızdan Allah yolunda harcayın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olmayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkışmayın ve bilin ki Allah, her bakımdan zengindir, övülmeye lâyıktır.”²²⁹ Menfaatin/kullanımın satışı da bir kazanç çeşididir ve “kazandıklarınızdan” ifadesinin umumi manasına şamildir. Peygamberimiz de satışa hazırladığımız şeylerden zekât vermeyi emretmiştir.²³⁰ Kullanım hakkı da satış için hazır lanmıştır ve arz-talep piyasasına dahil olmuştur. Dolayısıyla, bunlardan elde edilen gelirler için zekât vermek gerekir. Diğer taraftan kiralanmış malların aynı için zekât verilmez. Çünkü bu mallar arz-talep piyasasına ayn olarak girmemiştir. Arz ve talep piyasasına giren bu malların sadece menfaatleri yani kullanım haklarıdır. Bu yüzden de şeriat malların kendi değerinden değil, kiralanmasıyla elde edilen gelirden zekât vermeyi farz kılmıştır. Ve kiradaki malın kendi piyasa değeri dikkate alınmaz.

3. Zekâtının hükmü: Kiraya verilmiş olan bir malın aynı için zekât vermek farz değildir. Bu malın ilk maliyeti, sermayesi, kayıtlardaki bedeli yahut piyasa değeri dikkate alınmaz. Bu malların sadece kirasından elde edilen kârı/geliri zekâta tabidir. Ve kiradan yıl boyu elde edilen gelirler anında kişinin nakit bakiyesine eklenir. Şirket de bu parayı şirket bilançosunun varlıklar tarafındaki farklı kalemlerde değerlendirir. Buradan anlaşıldığına göre kiraya verilmiş malların aynî kıymetleri üzerinden bir zekât hesabı yapılmaz. Zekât bu malların bir yıl boyunca elde edilen gelirlerinden verilir. Ve zaten bu gelirler de sene içerisinde ve sonunda otomatik olarak nakit bakiyesine katılır.

Sonuç olarak, zenginlik standardına göre zekât hesabı yapılırken kiralanmış malların aynı hesaba katılmaz. Hatta, nakit bakiyesine katıldığından dolayı, bu mallara ayrı bir başlık da ayırmaz. Bu yüzden zekât hesabına kira için ayrı bir başlık konulmamıştır. Çünkü kiralık unsurlar İslam fıkhında kendi özleri itibariyle zekâta mahal değildir. Kiralık malların gelirlerinden zekât vermek gerekir ama bu gelirler yıl içerisinde otomatik olarak nakit unsuruna katılacağı için ayrıca hesaba katılmaz. Bu zekât hükmü, kiralık unsurlardan elde edilen gelirlerin nakit unsurunun bir parçası olmasına dayanır. Nisabı, zekât verilecek olan oranı ve havalan-i havl hesabı açısından hep nakde tabidir. Çünkü “Vücutta bir şeye tâbi olan hükümde dahi ona tâbî olur.”²³¹

“Kiralık malların zekâtının gerekliliği” görüşünü ortaya atarken fıkıh araştırmacıları bu ince manayı idrak edememişlerdir. Onlar, büyük ölçüde, bu nazarî zekât unsurunun mali senenin sonunda muhasebe açısından bilançoda iki önemli bende dağıldığının farkında değildir. Bunların ilki nakit,

229 Bakara 267

230 Hadisin tahriri yukarıda zikredildi.

231 Kolektif, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, no: 47.

ikincisi ise kiralık varlıklardır. Bunların ilki için zekât gerektiği konusunda icma vardır. İkincisi için ise zekât gerekmez. Bu ayrımın kaynağı ilim ve muhasebenin pratikteki uygulamalarıdır.

4. Fıkhî bir terim olarak kira:

İslam fıkhı bu unsura “müsteğallât” ismini verir. Bununla, menfaatlerinin/kullanım hakkının satışı ile kâr (galle) elde edilmesi amaçlanan mallar kastedilir. Bu “müsteğallât” isimlendirilmesi “galle” kelimesinden kaynaklanmaktadır. Galle, menfaatin/kullanım hakkının alım-satımıyla elde edilen kârdır ve kira faaliyetlerinin temel hedefini oluşturmaktadır.

5. Bir muhasebe terimi olarak kira: Muhasebe ilmi bu unsura “kiralık varlıklar” ismini verir. Ayrıca “kiralama amacıyla edinilen varlıklar” tabiri de kullanılır.

6. Muhasebedeki örnekleri: Kiralama amacıyla edinilen varlıklar, kiralanmış arazi, bina, ev, daire gibi gayrimenkuller, araba, uçak, araç-gereç, ofis vs. her şey buna örnektir. İslami finans kurumlarının yaptığı ve mülkiyetle sonuçlanan kiralama (leasing) de bu kapsamdadır.

İkinci unsur: Tüketim

1. **Mefhumu:** Tüketim, modern şirketlerin zekât hesabının İslam’daki zenginlik vasfına göre yapılabilmesi için üretilmiş modern bir kavramdır. Kaynağı “tüketmek” olan bu kavram kişinin şahsi ihtiyaçları sebebiyle kullanarak bitirdiği, tükettiği şeyleri ifade eder. Tüketim ile insanların yahut tüzel kişiliklerin ihtiyaçlarını gidermek için kullandığı şeyler kastedilir. Buna göre bu tüketim mallarının ticaret amaçlanmaz ve bu mallar ticaret malı olarak piyasaya sürülmüş değildir. Bunların menfaatleri/kullanım hakkı da arz-talep piyasasında değildir. Bunlar nakit de değildir. Bunların maksadı sahibinin şahsî istifadesi için kullanılmasıdır.

Tüketim unsuru iki tür malı kapsar: Birincisi, şahsi normal ihtiyaçların giderilmesi için kullanılan mallardır. Bunlar ticari faaliyetlerle ilgili değildir. Bunlara örnek olarak kişinin evi, arabası, mobilyası, elbisesi, telefonu vs. verilebilir. İkincisi ise ticari faaliyetlerin sürdürülmesi amacıyla kullanılan mallardır. Üretim ve ticaret faaliyetlerinde kullanılan tüm araç ve aletler buna dahildir.

“Tüketim” kavramı modern dönemde her insanın bildiği yaygın bir kavram halini almıştır. Bu tabir insanların genel örfü açısından bilinen bir şeydir. Bu sebeple de bankacılıkla ilgili kanunlarda ve yönergelerde bu konuda maddeler yer alır. Hatta modern hakimler hüküm verirken bunu göz önünde bulundurlar. Ayrıca modern iktisat teorisi açısından da önemli bir unsurdur.

2. **Şer’î delili:** Şâri’, tüketim mallarının, yukarıda zikredildiği üzere iki kısma ayrıldığını göstermiştir. Bunlardan her birisi için ayrı deliller söz konusudur.

Birincisi: Sadece şahsi tüketim için edinilen mallardan zekât gerekmediğini şu hadis-i şerif ortaya koyar: “Müslüman kişi üzerine kölesi ve atı hususunda sadaka (yani zekât vermek) yoktur.”²³² İmam Nevevi şöyle demektedir: “Bu hadis, gunye mallarda zekât olmadığını gösterir. Çünkü ticaret için olmadığına deve ve köle için zekât vermenin gerekmediğini ifade eder. Selef ve halef bütün âlimler bugörüştür.”²³³

İkincisi: Ticari faaliyetlerde yararlanmak üzere kullanılan tüketim mallarıdır. Bu mallardan zekât gerekmediğinin delili şu hadis-i şeriftir: “Tarlada çalıştırılan hayvanda (avâmil) sadaka yoktur.”²³⁴ Avâmil kelimesi tarlada ekim, ziraat, sulama gibi amaçlarla kullanılan hayvanları ifade eder. Sırtında su taşımamasından dolayı bu hayvanlara “havâmil” de denir. Hadis-i şerif bunlardan zekât alınmayacağını belirtmektedir. Ama normalde deve, inek gibi hayvanların asılları için zekât vermek gerekir. Ama iş için kullanıldığı durumlarda şeriat onun zekâtını kaldırmıştır. Bu; adalet, hikmet ve rahmetin en ileri noktasıdır. Günümüzde ticaret, üretim ve inşaat faaliyetleri için kullanılan tüm alet-edevat avâmile kıyas ile zekâttan muafır.

Bu noktada şunu da hatırlatmakta fayda var: Genellikle tüketim maddelerinin piyasada bir değeri vardır. Bu piyasa değerinin tespiti mümkündür. Bununla beraber şeriat bunların piyasa fiyatına göre değerlendirilebilme ihtimalini dikkate almamıştır. Buna mukabil malın geçmiş sene boyunca fiilî olarak ne şekilde kullanıldığını dikkate almıştır. Buna göre eğer mal yıl boyu piyasada satışa çıkartılmayıp şahsi ihtiyaçların giderilmesi için kullanılmışsa o zaman ayları için de menfaatleri için de zekât vermek gerekmez.

3. Zekâtının hükmü: Yukarıda geçen hadis-i şerifler çerçevesinde tüketim mallarında zekât yoktur.

4. Fikhî bir terim olarak “tüketim malları”: İslam fikhî yukarıda açıklanan “tüketim” kavramını böyle bir başlık altında incelemeyiz. Fikhî, aynı konuyu gunye ve avâmil kavramlarıyla ele alır. Gunye, malın şahsî ihtiyaç için harcanmasıdır. Avâmil ise malın ticaret, üretim, inşaat gibi faaliyetler için harcanmasıdır. Ve bu iki kavram yukarıda zikredilen hadis-i şeriflere dayanmaktadır.

5. Bir muhasebe terimi olarak “tüketim”: Bu tür tüketilen mallara muhasebe ilmi “demirbaş” ismini verir. Bu varlıklar için “tüketim” kavramını kullanmış olsaydı muhasebedeki tam açıklık ilkesi açısından daha hassas bir isimlendirme olurdu. Ayrıca tüketim kavramı vakıya da daha uygundur. Bu kavram banka ile ilgili yasa ve yönetmeliklerde ve merkez bankası yönetmeliklerinde sıkça kullanılan yaygın bir kavrama dönüşmüştür. Ekonomi alanında da yaygın bir kavramdır. Dolayısıyla tüketim kavramı günümüzde insanların hayatına girmiş önemli bir kavramdır.

232 el-Buhârî, el-Câmiü’s-sahih/Sahih-i Buhari, hadis no. 1395 [Sofuoğlu, 1987, s. 1391]; Müslim, Sahih-i Müslim. hadis no. 2320.

233 Nevevi, Sahihî Müslim bi-şerhi’n-Nevevi = el-Minhac fi şerhi Sahihî Müslim b. Haccac., c. 7, s. 55, hadis no. 982.

234 Ebû Dâvud, Sünen-i Ebî Dâvud, c. 2, s. 99, no: 1579; İbn Huzeyme, Sahihu İbn-i Huzeyme (Beyrut: el-Mektebu’l-İslâmî, t.y.), c. 4, s. 20; Bu hadis-i şerifin Hz. Ali ve İbn Abbas’tan (r.a.) “çalıştırılan inek” ve “çalıştırılan deve” lafızlarıyla gelen rivayetleri de vardır. Albânî bu rivayetlerin sahih olduğunu söylemiştir. Albânî, Sahihu sünen-i Ebî Dâvud (Kuveyt: Müessesetü Ğırâs Li’n- Neşri ve’t-Tevzî’, 1423).

6. Muhasebedeki örnekleri: Sabit varlıklar (demirbaş) şahsî kullanım amacıyla edinilmiş her şeydir. Bunlar ticaret yahut kiralama amacı taşımazlar. Ticaret için değil kullanmak için edinilmiş gayrimenkuller, binalar, alet-edevat, arabalar vs. hep bu kapsama girer.

Üretimi devam eden mallar, üretim için gereken mallar ve hammaddeler de bu kapsamdadır.²³⁵ Bu maddeler henüz son şeklini alıp satışa çıkartılmış değildir ve dolayısıyla da ticaret malı hükmü taşımazlar. Muhasebe hesaplarında stok başlığı altında incelense de hakkında açık delil bulunmayan bir konuda delile dayanmayan bir şeyin farz olduğu söylenemez. Çünkü ticari faaliyetlerde tüketilecek olan stok satışa sunulmuş bir şey değildir. Ama satış için hazırlanmış olan mal bundan farklıdır. Stok ile ifade edilen bu kalem genellikle yanlış anlaşılmaya konu olmaktadır. Özellikle de bunlarla ilgili zekât hesabı konusunda muhasebeciler de fakihler de kolaylıkla hataya düşebilmektedir. Ve bu hatadan kaçınmak gerekir.

Soyut haklar da bu kapsamdadır. Örneğin imtiyaz hakları, ticari ilişkiler, isim tescili, patent hakları, ticari ruhsat, telif hakları vs. hep mali değeri bulunan soyut haklardır. Ama buna rağmen zekâta tabi değildir. Çünkü satış, ticaret yahut kiralama amacı taşımamaktadır. Ve şirket bu malı kendi için kullanmaya ve piyasadaki ihtiyaçlarına göre tüketir.

İnşaatı ve üretimi devam eden projeler de bu kapsamdadır. Henüz tamamlanmamış üretim ve sanayi projeleri tüm çeşitleri ile zekâttan muaftır. Çünkü bunlar henüz devam eden sürece tabidir ve satışa hazır bir ürüne dönüşmemiştir. Satılık yahut kiralık bir mal da değildir. Bu yapım süreci tamamlanmadan ve piyasaya sürülmeden bu mallar zekâta tabi olmaz. Çünkü zekât hükmü zekâta tabi malın durumuna bağlıdır.²³⁶

Üçüncü unsur: Alacaklar

1. Mefhumu: Arapçada alacak ve borç kelimelerine karşılık olarak “deyn” kelimesi kullanılmaktadır. Borç veren kişiye alacaklı (dâin), borç veren kişiye ise borçlu (medîn) denir. Deyn kelimesi aslı itibariyle kişi üzerinde sabit olan tüm hakları ifade eder. Ama malda tasarrufta bulunma yetkisi, imkânı sana değil, bir başkasına aittir. Bu malda senin mülkiyetin ise tam değil, nâkıs mülkiyettir. Malın senin değil de bir başkasının elinde olması, o malda doğrudan tasarrufta bulunamaman maldaki mülkiyetinin nakıs olduğunu gösterir. Mülkiyetinin sende olduğu ama üzerinde rahatça tasarruf edemediğin her mal senin için deyn (alacak) hükmündedir. Ve bu mal üzerindeki mülkiyetin tam

²³⁵ Üretim için gereken mallar ile üretime katkı sağlayan malzemeler kastedilir. Hammadde ile de üretilen şeye katılan, onu oluşturan temel maddeler kastedilir.

²³⁶ Yapımı, inşaatı devam eden, piyasaya henüz sürülmemiş olan projelerin zekât hesabına dahil edilmesi modern dönemde zekât konusunda yapılan yaygın hatalardandır. Bunlardan zekât gerekmemesinin delili bu mallarda zekâtın farz olduğunu ifade eden şer’î bir nas bulunmayışıdır. Çünkü bu mallar henüz ticari bir mal olmamıştır ve bu sebeple zekâta tabi değildir. Ve yapımı devam eden bir projenin net satış fiyatını belirleyecek bir mekanizma bulunmamaktadır. Çünkü fiyatlandırma işlemi vakiyaya dayanır, his ve tahminlere değil. Bu sebeple dünyada yapımı devam eden malların fiyatını belirleyecek mali bir standart bulunmamaktadır. Bu fiyatlandırma mal piyasaya çıktıktan sonra arz-talep durumuna göre oluşmaktadır.

değil, nakıstır. Çünkü bu malın tasarrufu sende değil, borçludur. Ve mesela bu mal borçlunun elinde telef olsa sahibi bu malın aynısını iade edemeyecek ve zimmetindeki mücerret bir borca döenecektir. Ticari borçlanma olsun normal borçlanma olsun tüm ama tüm borçlar/alacaklar için bu durum geçerlidir.

2. Şer'î delili: Şeriata göre zekât için zenginlik vasfı dikkate alınır. Buna mukabil borç/alacak zekât konusunda dikkate alınmamış, bu hususta herhangi bir nas varid olmamıştır. İbadetle ilgili bir hususta nas bulunmaması onun farz olmadığına delildir. Çünkü alacaklarda kişinin mülkiyeti nakıstır ve alimler bir malda zekâtın farz olabilmesi için tam mülkiyet şartının gerçekleşmesi gerektiği konusunda icma etmişlerdir. Ve alacaklar, üzerinden kâr edilebilecek bir mal değildir. Ayrıca alacaklar icmaya göre kâr kabul etmez. Sonuç olarak zekât konusunda alacaklar dikkate alınmaz. Zekât konusunda borçlu olsun, alacaklı olsun, sadece kişinin tam mülkiyetle sahip olduğu mallarda zenginlik vasfının bulunup bulunmadığına bakılır. Bu şekilde şu modern fıkıh kaidesi ortaya çıkmış olur: “Borçların/alacakların zekâtı zenginlik vasfının bulunup bulunmamasına bağlıdır.”

3. Zekâtının hükmü: Alacaklarda özü itibariyle zekât yoktur. Çünkü şariat böyle bir şey zikretmemiştir. Ve zekât, ayrıntılarını şeriatın belirlediği mali bir ibadettir. İbadetlerde esas olan, delil olmadıkça hükmün bulunmamasıdır. Net bir delili olmayan kişi ibadetlerle ilgili konularda yeni hükümler ortaya koyarsa bunu kendisi uydurmuş olur.

4. Fikhî bir terim olarak deyn (borç/alacak): İslam fıkıhı “deyn” kelimesini yukarıda izah edilen manası ile kullanır. Ve bu isimlendirme Bakara Suresi'nin 282. ayeti olan “deyn ayeti”nin başında geçtiği şekilde yapılmıştır.

5. Bir muhasebe terimi olarak borç/alacak: Fıkıhta “deyn” ile ifade edilen şey muhasebe ilmine göre alacak ve borç olmak üzere ikiye ayrılır. Eğer borç verilen meblağın mülkiyeti sana aitse ama para bir başkasının elindeyse buna “alacak” denir. Ve bu para bilançonun varlıklar tarafında gösterilir. Eğer bu meblağ senin elindeyse, senin tasarrufundaydı ama asıl sahibi başka ise bu durumda “borç” olarak isimlendirilir ve bilançonun kaynaklar tarafında gösterilir.

6. Muhasebedeki örnekleri: Bilançonun varlıklar tarafında alacakları ifade eden farklı kalemler bulunmaktadır. Bunlar bilançoda farklı isimlerle yer alabilir. Alacaklar altında finans kurumlarından alınan paralar, murabaha, selem ve ıstına, leasing, ticari borçlanma, mukaveleler vs. gibi farklı başlıklar bulunabilir. Yine çek, senet vs. kıymetli evrak da bu kapsama girer. Ön harcamalar, farklı kurumlara farklı başlıklar altında ödenmesi gereken ama henüz ödenmeyen ve insanlar tarafından farklı isimlendirmelerle kullanılan tüm paralar alacaklara örnektir.

	VARLIKLAR	KAYNAKLAR
1	Nakit Kasadaki, bankadaki nakit, altın vs.	1- Öz kaynaklar Sermaye
2	Ticaret malları Yıl sonu stoğu, ticaret malları, satışa hazır mallar	2- Alacaklılar Borçlanma, ödenmeyi bekleyen çek ve senetler
3	Yatırım varlıkları Yatırım hesapları, fonlar, portföyler, sukuk, şirketler	
1	Kıradaki varlıklar Kiralanmış evler, arabalar, eşyalar	
2	Tüketim malları Ev, araba, cihazlar, araç-gereçler, hammaddeler	
3	Alacaklar Alacaklar, tahsil edilmeyi bekleyen çek ve senetler, ön ödemeler	

Altı unsurun bilançodaki varlıklara göre tasnifi

92 **Bilanço üzerinden beş adımda zekât hesabı nasıl yapılır?**

Modern şirketlerin zekât hesabını net zenginlik yöntemine göre kolayca ve hassas bir şekilde yapabilmek ve bu örneği en iyi şekilde uygulayabilmek için İslami muhasebe uzmanları beş ilmî, basit ve açık adım geliştirmişlerdir. Bunu muhasebeci, mali müdür hatta şirket sahibi kolaylıkla uygulayabilir ve böylece şirketin zekât hesabını kolay ve düzgün bir şekilde gerçekleştirebilir. Ve bu yöntem, kişinin zekât farızasını tam bir şekilde eda ettiği hususunda kalben mutmain olmasını sağlayacak bir açıklığa sahiptir. Ayrıca şirket içinden ve dışından farklı mercilerin bu hesabın sağlanmasını yapması da son derece kolaydır.

Zekât hesabı için gereken beş adımı şu şekilde özetleyebiliriz:

Birinci adım: Bilançonun varlıklar tarafı dikkate alınır ve bunun dışındaki kalemler hesaba dahil edilmez.

İkinci adım: Varlıklar tarafındaki tüm kalemler yukarıda tafsilatı verilen altı gruba göre (nakit, ticaret, yatırım, tüketim, kira, alacaklar) tasnif edilir.

Üçüncü adım: Zekâta tabi unsurlar (nakit, ticaret, yatırım) dikkate alınır, zekâta tabi olmayan unsurlar (tüketim, kira, alacaklar) ise hesap dışında bırakılır.

Dördüncü adım: Nakıs mülkiyetle sahip olunan kalemler hesap dışında bırakılarak zekâta tabi net unsurlar ortaya çıkartılmış olur.

Beşinci adım: Zekâta tabi net unsurların kırkta biri zekât olarak verilir.

Beş Adımda Modern Şirketlerin Zekât Hesabı

- 1 Bilançonun varlıklar tarafı dikkate alınır, kaynaklar tarafı dikkate alınmaz.
- 2 Bilançodaki tüm varlıklar altı zekât unsuruna göre tasnif edilir.
- 3 Zekâta tabi olmayan üç unsur (kira, tüketim, alacaklar) hesaptan çıkartılır.
- 4 Zekâta tabi üç unsur (nakit, ticaret, yatırım) tam mülkiyet şartına göre tekrar gözden geçirilir.
- 5 Zekâta tabi net varlıkların kırkta biri zekât olarak verilir. Hicri takvime göre: %2,5
Milâdi takvime göre: %2,577

93- Hicri ve miladi yılları dikkate alarak zekât hesabını nasıl yaparız?

Bilançonun varlıklar tarafındaki zekâta tabi net unsurlar (nakit, ticret, yatırım) belirlendikten ve bu unsurların içerisinde de nakıs mülkiyet veya tedavülden kalkma gibi bir sebeple zekâta tabi olmayan tüm kalemler hesap dışında bırakıldıktan sonra kırkta bir oranında zekât verilir. Kırkta bir oranı (%2,5) eğer bilanço hicri takvime göre hazırlanmışsa geçerlidir. Eğer bilanço miladi yıl hesabına göre yapıldıysa bu oran %2,577 şeklinde hesaplanır. Bunun sebebi hicri yılın günlerinin miladi yıla göre yaklaşık olarak 11 gün daha az olmasıdır.

94- Şeriattaki net zenginlik yöntemine göre zekât hesabı yapmak için hangi denklem kullanılır?

İlk önce bilançodaki zekâta tabi unsurlar tespit edilerek hesaplanır. Ardından kullanılacak denklem şu şekildedir:

Net nakit) + (net ticaret) + (net yatırım) X %2,5 Hicri takvimler için)

(Net nakit) + (net ticaret) + (net yatırım) X %2,577 Miladi takvimler için

95- Ekinlerin, meyvelerin, rikaz ve madenlerin zekâtı nasıl verilir?

Ekin ve meyvelerin zekât hesabı: Ekin ve meyveler beş vesk (647 kg) miktarına ulaştığında şu ikisinden birine göre zekât verilir:

Öşür (10%): Yağmurla sulanan ürünler için geçerlidir.

Yarım öşür (%5): Enerji harcayarak sulanan ürünler için geçerlidir.

Ve şu denklem kullanılır:

kg cinsinden meyvelerin toplam ağırlığı X %10 = Farz olan zekât miktarı

kg cinsinden meyvelerin toplam ağırlığı X %5 = Farz olan zekât miktarı

Rikaz ve madenlerin zekât hesabı: Şâri' rikazlarda beşte bir zekât vermeyi emretmiştir. Madenler de buna kıyasen belirlenir. Buna göre rikaz ve madenlerin zekât hesabı için şu denklem kullanılır:

Rikaz veya madenin miktarı X %20 = Farz olan zekât miktarı

IZÖLJ

منظمة الزكاة العالمية
International Zakat Organization

Altıncı bölüm:

Kime karşı farz kıldı?

Zekâtı hak edenler

منظمة الزكاة العالمية
International Zakat Organization

Zekâtın dünyadaki medenî rolünü
güçlendirmeye doğru

 IZakat.org info@izakat.org

 +965 55444912 - +90 5541848030

Altıncı bölüm:

Kime karşı farz kıldı?

Zekâtı hak edenler

96 Kuran-ı Kerim'in zekât verilecek kişilerle ilgili yaklaşımı nasıldır?

Zekât, İslam'ın şartlarından bir tanesidir. Kur'an-ı Kerim pek çok ayet-i kerimede zekâtı zikretmektedir ve bu Kuran'ın zekâta önem verdiğini gösterir. Zekâtın kuran-ı kerimde genelde namazla birlikte zikredildiği görülür:

﴿الم تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ﴾

“Elif Lâm Mîm. Bunlar, hikmet dolu Kitab'ın; iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanlara bir hidayet ve rahmet olarak indirilmiş ayetleridir. Onlar; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren kimselerdir. Onlar ahirete de kesin olarak inanırlar.”²³⁷ Allah tealanın zekât ibadetine büyük önem verdiğinin en büyük delili, zekât verilecek kişilerin belirlenmesini Hz. Peygamber'e yahut ulemanın ichtihadına bırakmayıp tevile mahal vermeyecek şekilde kıyamete dek uygulanabilir bir açıklıkla beyan etmiş olmasıdır:

﴿إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

“Sadakalar (zekâtlar), Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”²³⁸

97 Zekâtın sarf edileceği sekiz yer nelerdir?

Zekâtın verileceği yerler sekiz ile sınırlandırılmıştır. Kur'an-ı Kerim bu sekiz grubu şu ayet-i kerimede saymaktadır:

﴿إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

“Sadakalar (zekâtlar), Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”²³⁹

237 Lokman 1-4

238 Tevbe 60

239 Tevbe 60

Bu ayet-i kerimenin başında geçen “innemâ” hasr edatıdır. Yani bu edatın zikredilmesi zekât verilecek yerlerin bu sekizle sınırlı olduğunu, bunlara bir dokuzuncu başlık eklemenin mümkün olmadığını gösterir. Şu hadis-i şerif de bunu ortaya koymaktadır: “Allah zekât konusunda hiçbir peygamberin veya bir başkasının hüküm vermesine razı olmadı, bu konuda hükmü bizzat kendisi verdi. Sadakaları sekiz hisseye ayırdı. Eğer sen bunlardan birine girersen senin hakkını derhal sana veririm”²⁴⁰

Bu sekiz grup hakkındaki tafsilat şu şekildedir:

Birinci grup: Fukara: Bunlar neredeyse hiçbir şeyi olmayan kişilerdir. Fukara, fakir kelimesinin çoğuludur.

İkinci grup: Mesâkîn: Miskin kelimesinin çoğuludur. Parası olan ama bu para kendisine yetmeyen kişidir. Fakire yahut miskine bir yıllık ihtiyacını görecektir bir miktarda yardım yapılır. Çünkü zekât her sene tekrar eder. Temel ihtiyaçlar kişinin yeme, giyinme ve barınma gibi örfen vazgeçilemez ihtiyaçlardır. Bu da israf veya cimrilik olmadan, kişiye uygun bir şekilde belirlenir. Fakire ve ailesine yetecek miktarda olması sağlanır.

Üçüncü grup: Zekât memurları: Zekât toplamakla ve hak eden kişilere dağıtmakla meşgul olan görevlilerdir. Bu kişiler zengin bile olsalar zekât malları üzerinde bir hakları vardır. Bu görev yerine getirmeleri karşılığında zekât mallarından ücret alabilirler. Ata b. Yesar’dan (r.a.) nakledilen bir hadis-i şerifte peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Şu beş kişi dışında zengin olan kişiye zekât helal olmaz: Allah yolunda savaşan kişi, zekât memuru, borçlu, zekât olarak verilmiş bir malı parasıyla alan kişi, komşusu miskin olan birine zekât verilip de o miskin o malı kendisine hediye ettiği zengin”²⁴¹

Dördüncü grup: Müellefe-i kulûb: Müslüman olmaları için yahut inançlarının güçlenmesi için veya Müslümanlara zarar vermemeleri için zekât verilen kimselerdir. Bu grupta bulunmanın ölçüsü kişinin ya Müslüman olma ihtimali bulunan kafir yahut da İslam’da sebat etmesi beklenen Müslüman olmasıdır.

Beşinci grup: Rikâb: Kölelikten kurtulmak isteyen kişidir. Yani köleliğinin bitmesi için efendisi ile anlaşma yapan (mükâteb) köleye zekât verilir. Aynı şekilde Müslüman esirlerin kurtarılması için de zekât verilebilir.

240 Ebû Dâvud, Sünen-i Ebî Dâvud, c. 2, s. 117, hadis no. 1630 (Albânî bu hadisin zayıf olduğunu söylemektedir.).

241 İmam Mâlik, Muvatta’, c. 2, s. 378, hadis no. 919; İbn Mâce, Sünen-i İbn Mâce, c. 590, s. 1, hadis no. 1841; İbn Huzeyme, Sahihu İbn-i Huzeyme, c. 4, s. 69, no: 2368; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned., c. 18, s. 97, hadis no. 11538 (Şuayb el-Arnaud bu bu hadisin sahih olduğunu, ricalinin sahihayn ricalinden olduğunu ama vasıl ve irsali hususunda ihtilaf edildiğini, İbn Huzeyme, Hâkim, Beyhakî ve Zehebî’nin bu hadisin sahih olduğunu savunduğunu, hadisin irsali durumunda da güçlendiğini, Darekutnî ve İbn Ebî Hâtim’de de mürsel olarak geçtiğini söylemektedir. Bu hadis Albânî’ye göre ise sahih li-gayrihîdir.).

Altıncı grup: Borçlular: Borçlu kişilere zekât verilebilir. Bunlar normal bir şekilde borçlanan insanlar olabileceği gibi birinin borcunu üstlenen, kefil olduğu bir borç kendisine intikal eden, tevbe ettiği bir günahın kefaretinin altından kalkamayan bir kişi vs. de olabilir. Para sebebiyle düşmanlık edip birbirine zarar verecekse iki grubun arasını bulmak için parayı ödemeyi üstlenen kişiye de zekât verilir. Bu gibi yollarla insanlara faydalı olmaya çalışan kişilerin ihtiyaçları karşılanmış olur.

Yedinci grup: Fî sebîlillâh: Allah yolunda cihat edenlere de zekât verilir. Bugün meşru yollarla İslam'a davet eden kişiler de aynı kapsamda zekât alabilirler.²⁴²

Sekizinci grup: Yolcular: Kendi diyarından ayrılan ve yolculuğunu tamamlaması için yeterli parası olmayan kişidir. Bu kişiye zekâtta kendi diyarına dönebileceği miktarda yardım yapılır. Bugün bu hükmün modern uygulamaları arasında mültecileri zikretmek gerekir. Mülteciler mecburiyet sebebiyle ülkeleri dışında yerlere geçici olarak yerleşmek zorunda kalan kişilerdir. Aynı şekilde ülkeleri içinde göç etmek zorunda kalan insanlar da bu kapsama girmektedir.

98 Zekâtı hak edenler açısından zekâtın maksadı nedir?

İslam'ın hak eden kişilere zekât verilmesini emretmesindeki maksat onların ihtiyaçlarının giderilmesi ve kendi kendilerine yetecekleri bir kifayet/yeterlilik seviyesine ulaşmalarıdır. Bu gruplardan her birine, fazlası olmaksızın, kendilerine yetecek miktarda para verilir. Borçlu olan kişiye veya özgürlüğüne kavuşmak için borç ödeyen mükateb köleye borcu kadar veya borcunun biraz fazlası zekât verilir. Yolcuya, memleketine dönebileceği miktarda yardım yapılır. Gaza eden kişiye bu gazasını sürdürmeye yetecek kadar zekât verilir. Zekât memuruna da zahmeti ölçüsünde bir miktar takdire edilir.²⁴³

Fakihler fakir ve miskinlerin ihtiyaçlarını giderecek ve onları kifayet seviyesine çıkartacak miktarın ne kadar olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bu, iki ölçüye göre değerlendirilir: Birincisi kemmiyet (miktar) ölçüsü, ikincisi ise zamansal ölçüdür. Bir üçüncü ölçü daha vardır ki o da zekât almayı hak eden kişinin çalışmaya gücünün yetip yetmediğidir.

Bu ölçüleri biraz daha izah edelim:

Birinci ölçü: Kifayet miktarı için kemmiyet/miktar ölçüsü

- 1. Fakihler fakir** ve miskinlere verilecek miktar konusunda iki farklı görüş ortaya koymuşlardır. Bunlardan birincisi, cumhurun görüşüdür. Cumhur, fakire ve ailesine yetecek miktarda yardım yapılacağı görüşündedir. Buradaki kifayetin/yeterliliğin ölçüsü fakir ve miskinlerin ihtiyaç duyduğu ortalama kalitedeki yiyecek, içecek vs. tüm ihtiyaçların karşılanmasıdır. Bu esnada cimrilik

²⁴² Riyad Mansur el-Huleyfi, "Masrafun Fî Sebîlillâh: el-mefhûm ve'n-nitâk", Menşûrâtü Mibratü'l-âl ve'l-ashâb: Kuveyt, 2007 1428.

²⁴³ İbn Kudâme, el-Mugni., c. 2, s. 500.

de israf da edilmemelidir. Hem kişinin hem de bakmakla yükümlü olduğu kişilerin ihtiyaçları birlikte değerlendirilmelidir. Malikiler ve diğer bazı alimler zekât malları yeterliyse evlenmeyi düşünen kişilere yardım etmenin de caiz olduğunu söylemişlerdir.²⁴⁴

2. **Hanefiler ise fakire** nisap miktarında veya daha fazla verileceğini söylemişlerdir. Ama onlarda da tercih edilen görüş nisap miktarında verilmesidir.²⁴⁵

İkinci ölçü: Kifayet miktarı için zaman ölçüsü:

1. **Fakihler**, zekât alacak kişinin fakirlik durumundan çıkacağı bir zaman ölçüsü belirlemişlerdir. Bu konuda da iki farklı görüş söz konusudur. Bunlardan birincisi cumhurun görüşüdür. Buna göre fakire ve ailesine yeme, içme, barınma, giyinme, eğitim gibi temel ihtiyaçları için tam bir yıl yetecek kadar destek olunur.²⁴⁶ Çünkü zekât çoğunlukla her yıl tekrar etmektedir ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in de ailesinin bir yıllık ihtiyacını elinde tuttuğu olmuştur.²⁴⁷

2. **Şafii mezhebi ise fakire** ortalama bir ömür yetecek kadar yardım edilmesi gerektiği görüşündedir. Mütevellî gibi alimler ise fakire onun ihtiyacını giderecek, onu kifayet seviyesine yükseltecek bir gayrimenkul satın alınması gerektiğini söylemişlerdir.²⁴⁸

Buradan günümüzde pek çok zengin zekâtını küçük parçalar halinde dağıtmalarının zekâtın yüce hedeflerine ve maksadına uymadığı anlaşılmaktadır. İslam fakihleri de bu görüştedir.

Üçüncü ölçü: zekât almayı hak eden kişinin çalışmaya gücünün yetip yetmemesi

Zekât farızasının gayesi toplumdaki fakirleri azaltmak, onları zengin kılmaya çalışmak ve ihtiyaçlarını gidermektir. Bu gayenin gerçekleşebilmesi için fakihler ortaya bir ölçü koymuşlardır. Bunun için fakire bakılır. Fakirin hâli şu iki durumdan birine mutlaka uyacaktır:

Birinci durum: Fakirin para kazanmaya kudreti vardır. Örneğin, bu kişinin güzelce yaptığı bir sanatı bulunabilir. Eğer kişinin böyle bir sanatı varsa ona zekât malından sanatını icra edebileceği alet-edevat-tezgah alınır.²⁴⁹ Ve böylece günün birinde toplum içerisindeki bir üretici olur ve fakirlik dairesinden çıkar.

244 el-Mahallî, Kenzü'r-ragibin şerhi Minhaci't-Talibin., c. 3, s. 196; Nevevi, el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb., c. 6, s. 191; Desuki, Hâşiyetü'd-Desuki ala şerhi'l-kebir, c. 1, s. 494; el-Mevsuatü'l-fikhiyye., c. 23, s. 316.

245 el-Mevsûlî, el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-muhtâr, c. 1, s. 121.

246 Desuki, Hâşiyetü'd-Desuki ala şerhi'l-kebir, c. 1, s. 494; Nevevi, el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb., c. 6, s. 194; İbn Kudâme, el-Mugni., c. 2, s. 496; el-Buhûtî, Keşşafü'l-kına' an metni'l-İkna', c. 2, s. 272.

247 Buhari'de geçen ve Hz. Ömer'in naklettiği hadis-i şerif şöyledir: "Hz. Peygamber (s.a.v.) Benî Nazîr kabilesinin hurmalarını satıyor ve ailesinin bir yıllık ihtiyacını buradan alıp saklıyordu." el-Buhârî, el-Câmiü's-sahih/Sahih-i Buhari, c. 7, s. 63, no: 5357, vb.

248 Nevevi, el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb., c. 6, s. 194.

249 İmam Nevevi şöyle demektedir: "Bazı dostlarımız 'Fakirin âdeti kendi sanatını icra etmekse ona yetecek miktarda alet-edevat alınarak bu yaptırılır mı' dediklerinde şöyle dedim: 'Bunun kıymeti veya biraz fazlası verilir. Bununla kâr ederek ihtiyaçlarını karşılaması sağlanır. Bu yapılacak sanata, bölgeye, zamana ve şahıslara göre değişir.'" (Nevevi, c. 6, s. 194.) Hâşiyetü'l-Cemel'de de şöyle denmiştir: "Bir sanattan fazla sanatı varsa ve hepsi kendisine yetecekse bunların asgari sermayesi verilir. Bu sanatların bazıları yetecekse sadece onlar verilir. Eğer kişinin tek sanatı varsa ve bu ona yetmeyecekse ona ek olarak bir gayrimenkul satın alınır ve en azından zahiren geçinmesi sağlanır. Belirlenecek miktar kişilerin, mekanların, zamanların değişmesine göre farklılık gösterir. Burada durum gözetilmelidir." (Süleyman b. Ömer b. Mansur el-Ezheri Cemal, Hâşiyetü'l-Cemel ala Şerhi'l-Menhec, c. 4, s. 104, vd.) Ayrıca bakınız: el-Remlî, Nihayetü'l-muhtac ila şerhi'l-minhac, c. 6, s. 153.

Eğer kişinin bir sanatı yoksa zekât malıyla ileride üretici olabileceği bir sanatı öğrenmesi sağlanır. Sonra kendisine bu sanatın alet-edevatı alınarak onu icra etmesi sağlanır.

İkinci durum: Fakir kişi yetim, ihtiyar, kadın, engelli vs. bir durumdadır ve çalışması mümkün değildir. Bu durumda kişiye harcayarak ihtiyaçlarını giderebileceği miktarda destek olunur. Çünkü bu kişinin çalışarak para kazanması beklenemez. Bu da zekâtın hikmetlerinden birisidir. Çünkü zekât alacak kişilerin çalışmaya gücünün yetip yetmediğini dikkate almaktadır.

99 Akrabaya zekât vermek caiz midir?

Süt veya evlilik yoluyla edinilmiş olan akrabaya zekât vermek caizdir. Ama kan bağı ile akraba olan kişilere aşağıdaki şartlardan biri gerçekleşmediği sürece zekât vermek caiz değildir:

Birinci şart: Akrabaların zekâta olan ihtiyacı fakirlik ve meskenet sebebiyle değil; borçlanma, zekât memurluğu, yolculuk gibi bir vasa bağlı olmalıdır.

İkinci şart: Bu akrabanın zekât veren kişinin bakmakla yükümlü olduğu biri olmaması. Buna göre kişinin bakmakla yükümlü olmadığı amca oğlu, dayı oğlu gibi akrabalarına zekât vermesi caizdir.

Üçüncü şart: Zekât dağıtımının imam yahut devlet tarafından yapılması.

100 Zekât vermenin caiz olmadığı kişiler kimlerdir?

Zekâtın verilebileceği yerler ayet-i kerimede geçen sekiz grup ile sınırlandırılmıştır. Bu sekiz grup içerisinde bulunmayan bir kişiye zekât vermek caiz değildir. Zekât vermenin yasak olduğu kişilerden bazıları şunlardır:

1. Ehlibeyt: Çünkü zekât ve sadaka peygamber efendimizin mübarek nesillerine haramdır. Hadis-i şerif bu durumu beyan etmektedir: “Sadaka Muhammed’in [s.a.v.] nesline gerekmez. Çünkü o, insanların pisliğidir.”²⁵⁰
2. Zenginler: Kendilerinin ve ailelerinin bir yıllık ihtiyacını elinde bulunduran kişilerdir.
3. Zimmet ehli olsa bile kafirler: Onlara da zekât vermek caiz değildir. Peygamber efendimiz şöyle buyurur: “[Zekât kavmin] zenginlerinden alınır ve fakirlerine verilir.”²⁵¹
4. Kendilerine ve bakmakla yükümlü olduğu kişilere yetecek parayı kazanan, kazanma imkânı olan güçlü insanlar.

²⁵⁰ Müslim, Sahih-i Müslim., c. 2, s. 752, no: 1072.

²⁵¹ Buhari, el-Câmiü’s-sahih = Sahih-i Buhari., c. 2, s. 104, no: 1395; Müslim, Sahih-i Müslim., c. 1, s. 50, no: 19.

IZÖLZ
منظمة الزكاة العالمية
International Zakat Organization

Zekâtın dünyadaki medenî rolünü
güçlendirmeye doğru

 IZakat.org

 info@izakat.org

 +965 55444912
+90 5541848030

